

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**DĚDICKÉ TITULY V MODERNÍM SOUKROMÉM
PRÁVU**

INHERITANCE TITLES IN MODERN PRIVATE LAW

Konzultant: Prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Zpracovatel: Mgr. Zuzana Heczková

Leden 2010

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených.“

V Praze, dne 11. ledna 2010

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc. za jeho odborné vedení a JUDr. Jarmile Valigurové za cenné poznatky a připomínky v průběhu psaní této rigorózní práce.

Obsah

1. Úvod	6
2. Právní úprava dědického práva v moderním soukromém právu.....	8
2.1. Právní úprava nabývání dědictví v zákoně č. 946/1811, obecný zákoník občanský.....	8
2.1.1. Základní charakteristické znaky dědické posloupnosti dle ABGB	9
2.1.2. Dědická smlouva jako dědický titul v ABGB	11
2.1.3. Závěť jako dědický titul v ABGB.....	13
2.1.4. Zákon jako dědický titul v ABGB s nejslabší právní silou	17
2.2. Právní úprava nabývání dědictví v zákoně č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.....	18
2.2.1. Základní charakteristické znaky dědické posloupnosti podle tzv. středního kodexu	19
2.2.2. Zákon a závěť v právní úpravě tzv. středního kodexu	20
3. Dědické právo v současné právní úpravě.....	23
3.1. Obecně k předpokladům dědění.....	24
4. Testamentární dědická posloupnost.....	26
4.1. Osoba pořizovatele závěti.....	28
4.2. Vůle pořizovatele závěti a náležitosti jejího projevu	29
4.3. Závěť a její obsahové náležitosti	32
4.3.1. Dědická instituce a stanovení dědických podílů	32
4.3.2. Dědická nezpůsobilost	34
4.3.3. Vznik nadace a nadačního fondu v závěti	39
4.3.4. Náhradnictví v závěti	41
4.3.5. Institut neopomenutelných dědiců	43
4.3.6. Podmínka, příkaz, započtení v závěti.....	48
4.3.7. Vydědění neopomenutelných dědiců	52
4.4. Závěť a její formální náležitosti.....	58
4.4.1. Závěť a její jednotlivé formy	59
4.4.2. Holografní závěť	60
4.4.3. Allografní závěť.....	65
4.4.3.a. Allografní závěť podle § 476b obč.zák.	66
4.4.3.b. Allografní závěť podle § 476c obč.zák.	69
4.4.3.c. Allografní závěť podle § 476d odst. 3, 4, 5 obč.zák.	71
4.4.4. Závěť sepsána formou notářského zápisu	71

4.5. Závěť a její úschova	74
4.5.1. Úschova závěti v Centrální evidenci závětí (CEZ)	76
4.6. Obecně k možnosti zrušení závěti	77
4.6.1. Zrušení závěti nově sepsanou závětí	78
4.6.2. Odvolání závěti	78
4.6.3. Zničení listiny závěti	79
5. Další druhy pořízení pro případ smrti	80
5.1. Listina o odvolání závěti	80
5.2. Listina o vydědění neopomenutelného potomka	81
6. Intestátní dědická posloupnost	83
6.1. Obecně k právní úpravě zákonné dědické posloupnosti v obč.zák.	83
6.2. 1. dědická skupina	86
6.3. 2. dědická skupina	88
6.4. 3. dědická skupina	89
6.5. 4. dědická skupina	90
7. Právní úprava dědického práva v připravovaném návrhu občanského zákoníku	94
7.1. Dědická smlouva	97
7.2. Institut odkazu	100
8. Závěr	103
Résumé	106
Seznam klíčových slov	108
Použité zdroje	109
Přílohy	116
Příloha A – vzor holografní závěti	116
Příloha B – vzor obecné allografní závěti	116

1. Úvod

Dědické právo představuje významnou součást vlastnického práva. Dá se říci, že kdyby dědické právo neexistovalo, vlastnické právo by bylo značně oslabeno a ztrácelo by svou motivační funkci.

Zemře-li vlastník, je třeba vyřešit další osud jeho majetku, poněvadž to, co zanechal, s ním v našem civilizačním prostředí není pohřbíváno ani likvidováno, ani se nestává předmětem volné okupace. Na otázku, co s daným majetkem a komu má nadále patřit, odpovídá právě dědické právo.

Hlavním cílem mé rigorózní práce je vystihnout a pojmut všechny důležité aspekty nabývání dědictví v kontinuitě jeho vlastního vývoje, a to z hlediska hmotněprávní stránky. Snažila jsem se proto poukázat na všechny podstatné náležitosti a souvislosti spojené se závětní a intestátní dědickou posloupností.

S ohledem na název mé práce jsem proto systematicky na její počátek zařadila stručný historický exkurz do dědického práva. Jednak se věnuji právní úpravě dědického práva v období účinnosti obecného zákoníku občanského, jehož přijetí je spojováno s počátkem dějin moderního soukromého práva, jednak není opomenuta, byť poněkud chudší, úprava dědického práva v tzv. středním kodexu. V jednotlivých kapitolách tohoto exkurzu se cíleně zaměřuji na vybrané instituty dědického práva, jako je dědická smlouva a odkaz, neboť právě tyto mají být znovu zakotveny v připravovaném občanském zákoníku. Ten je prozatím zpřístupněn veřejnosti na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti České republiky.

Těžiště mé práce však představuje stávající právní úprava nabývání dědictví, v níž se snažím také aplikací několika příkladů z notářské praxe pomoci správně pochopit dědickoprávní problematiku. Jednotlivé kapitoly jsou navíc doplněny úpravou, obsaženou v návrhu připravovaného občanského zákoníku, jestliže se nová právní úprava se stávající úpravou rozchází.

V případě testamentární dědické posloupnosti se věnuji především obsahovým a formálním náležitostem posledního pořízení s důrazem na jednotlivé formy závěti, u nichž se snažím poukázat na jejich zvláštnosti a specifika také již zmíněnými případy z notářské praxe. Stranou nezůstává ani institut úschovy závěti, přičemž není možné opomenout významnou úlohu Centrální evidence závětí. Dále se zmiňuji o jednotlivých

možnostech zrušení zůstavitelovy poslední vůle, s čímž souvisí také následná kapitola věnovaná listině o odvolání závěti, která je považována za samostatný druh pořízení pro případ smrti, stejně jako listina o vydědění, která má v této práci také své místo.

V případě intestátní dědické posloupnosti je mou snahou vyzdvihnout základní znaky všech čtyř dědických skupin s uvedením předpokladů pro dědění ze zákona. Opět se snažím danou materii přiblížit uvedením vždy jednoho příkladu v každé z dílčích kapitol, pojednávající o jednotlivých dědických skupinách, s cílem podat tak komplexnější výklad a lépe vykreslit problematiku zákonné dědické posloupnosti.

Samotný závěr mé práce je věnován připravované úpravě dědického práva v chystaném občanském zákoníku. Shrnuji v ní především důvodnost nové úpravy a uvádím schéma vnitřního členění právní úpravy dědění v připravovaném kodexu.

Podrobněji se pak věnuji dvěma staronovým právním institutům, jež jsou obsaženy v návrhu připravovaného občanského zákoníku a které vyvolávají především v odborné veřejnosti řadu diskuzí a polemik. V případě dědické smlouvy se jedná vedle závěti a zákona o třetí dědický titul v naší právní úpravě a není tedy myslitelné ji v této práci opomenout. Její případné zakotvení v novém občanském zákoníku však rozděluje odbornou veřejnost na dvě strany. Odkaz jako samostatný druh pořízení pro případ smrti byl v naší právní úpravě obsažen do roku 1964, poté s ním občanský zákoník již nepočítal, a znovu se objevuje až nyní, v připravovaném návrhu občanského zákoníku. Povaha tohoto institutu dědického práva se rovněž jeví rozporuplně.

V obou případech jsem se pokusila o objektivní náhled na oba výše zmíněné „právní nástroje“ dědického práva se zaměřením na jejich potenciální přínos do stávající právní úpravy.

2. Právní úprava dědického práva v moderním soukromém právu

Právem dědickým rozumíme souhrn právních předpisů, upravujících uspořádání práv a povinností, jejichž subjektem je osoba zemřelá, popřípadě práv a povinností, vytvořených jednáním zemřelé osoby pro případ její smrti, a v neposlední řadě také takových práv a povinností, které vzniknou úmrtím osoby bez jejího předchozího spoluzavinění.

Jedná se tedy o právní předpisy, upravující posloupnost (successi) dědickou, tj. podmínky, za jakých vstupují do těchto práv a povinností osoby zemřelé určité osoby (dědicové), a dále o předpisy, které upravují podmínky a způsob vzniku práv a povinností určitým osobám mimo posloupnost dědickou mortis causa.

2.1. Právní úprava nabývání dědictví v zákoně č. 946/1811, obecný zákoník občanský

Důsledkem neomezené a absolutní moci nad věcí vlastní je právo dědické. Veškerá práva i povinnosti zůstavitele – mimo čistě osobní oprávnění – tvoří pozůstalost, o které v důsledku uvedené teorie může zůstavitel zpravidla volně disponovat pro případ smrti.¹

Vydání obecného zákoníku občanského (v překladu Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „ABGB“) císařským patentem č. 946/1811 Sb. z. s. dne 1. 6. 1811 (procesně provedené císařským patentem č. 208/1854 ř.z.) lze považovat za počátek vývoje moderního dědického práva. Na našem území platil od 1. 1. 1812 do 31. 12. 1950. Některá jeho ustanovení jsou však aplikována i v současné praxi, a to v případě, kdy zůstavitel zemřel do 31. 12. 1950 a dědické řízení je nutné projednat za použití tehdejší právní úpravy, resp. aplikací jednotlivých ustanovení ABGB.

Ustanovení týkající se dědického práva jsou v ABGB obsažena v §§ 531 až 824, z čehož vyplývá, že této právní úpravě Obecný zákoník občanský věnoval oproti současnému občanskému zákoníku velký prostor. V právě připravovaném návrhu

¹ Klosse, A. *Úvod do československého práva soukromého*, Praha: Jan Svátek, 1927, str. 79.

nového občanského zákoníku mají být opět zakotveny některé právní instituty typické pro úpravu nabývání dědictví podle ABGB. Níže uvedený exkurz do právní úpravy Obecného zákoníku občanského má za cíl poskytnout určitou představu, týkající se vybrané občanskoprávní materie, a to právní úpravy dědického práva, s vyzdvihnutím zásadních a podstatných instrumentů tehdejší hmotněprávní úpravy.

2.1.1. Základní charakteristické znaky dědické posloupnosti dle ABGB

Každé úmrtí sluší se hlásiti u obecního úřadu, který je oznámí příslušnému soudu, jenž dá zpravidla notářem neb úřední osobou zhotoviti úmrtní zápis, tedy listinu, v níž jsou uvedena veškerá data, týkající se doby smrti, pozůstalých příbuzných a jmění zůstavitelova.²

Zásadním rozdílem oproti současné právní úpravě byl okamžik nabytí dědictví. Podle ABGB se majetek zanechaný zůstavitelem stal **tzv. ležící pozůstalostí**, přičemž v tehdejšímu pojednání šlo o *samostatný majetkový soubor sui generis, který zahrnoval veškerý majetek dědicům známý včetně toho, který se objevil ještě v budoucnu. Tento právně nedělitelný celek odpovídal za dluhy a odkazy.*³ Když zůstavitel zemřel, tento celkový majetkový souhrn (s výjimkou práv a závazků vázaných výlučně k osobě zůstavitele) byl nabízen povoláním osobám, resp. dědicům, jimž takové právo svědčilo na základě tehdejších dědických titulů. Tímto okamžikem došlo k tzv. delaci dědictví neboli nápadu dědictví a dědicové byli soudem vyzýváni k podání dědických přihlášek. Samotnou pozůstalost zastupoval dědic, jakmile mu soud svěřil správu pozůstalosti, popř. opatrovník.

V této souvislosti vydal Nejvyšší soud ČR toto rozhodnutí: *Do okamžiku přijetí dědictví dědickou přihláškou se ležící pozůstalost považovala za náležející zůstaviteli. Následně do odevzdání oprávněnému dědici zůstavitel a dědic vůči třetím osobám vystupovali jako jediná osoba. K přechodu práv a povinností spojených s ležící pozůstalostí na dědice docházelo až okamžikem odevzdání dědictví.*⁴

² Klosse, A. *Úvod do československého práva soukromého*, Praha: Jan Svátek, 1927, str. 79.

³ Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. Praha: C.H.Beck, 2001, str. 3.

⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 25. září 2007, sp. zn. 28 Cdo 3466/2006, [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=37976&searchstr=Cdo+3466%2F2006>.

Dědické právo vznikalo dědici až po smrti zůstavitele, teprve pak mohl s takto nabytým majetkem dědic disponovat. V případě, že povolaný dědic zemřel dříve než zůstavitel, na jeho místo nastoupili dědici povolaného dědice, došlo k tzv. transmissi. Zajímavou skutečností v rámci této nastalé situace byla přitom existence dvou pozůstalostí. Nejdříve se projednalo dědictví po zůstaviteli a poté, co z tohoto dědictví připadlo zemřelému dědici, bylo projednáno v rámci dědického řízení po tomto dědici. Nebylo tedy možné pozůstalost odevzdat přímo dědicům povolaného zemřelého dědice zůstavitele.

Právo ujmout se celé pozůstalosti nebo její části mělo dle ustanovení § 532 ABGB povahu věcného práva, tedy působilo proti každému, kdo by měl zájem si předmětnou pozůstalost přisvojit. Dědicem této pozůstalosti se tedy mohl stát pouze ten, komu svědčil alespoň jeden ze tří dědických titulů. Těmito dle ABGB byla dědická smlouva, závěť a zákon. Toto pořadí bylo důsledkem uspořádání podle jejich právní síly, přičemž dědickým titulem s nejmenší právní silou byl zákon, jenž nastoupil až poté, nedědilo-li se podle předchozích dvou dědických titulů.

Povolaný dědic, jenž se na základě dědické přihlášky stal právním nástupcem zůstavitele, vstoupil do všech jeho práv a závazků, jež tvořily pozůstalost, stal se tedy tímto jeho univerzálním sukcesorem. Proto nebylo zapotřebí ke každé věci nebo právu z pozůstalosti činit nabývací úkon, který jinak zákon k nabytí vyžadoval.

Obecný zákoník občanský upravil v ustanovení § 551 ABGB institut **tzv. zřeknutí se dědického práva**.

*Smlouvu o vzdání se dědického práva jest pokládati za smlouvu, kterou se překazí eventuální delace, a jest tudíž protivou kladné smlouvy dědické.*⁵

Jednalo se o smlouvu, jenž musela být uzavřena formou notářského spisu (notářským zápisem) nebo zřízením soudního protokolu. Tento smluvní vztah vznikl mezi budoucím zůstavitelem a předpokládaným dědicem, přičemž dědic se takto vzdával svého dědického práva vůbec nebo jen k některé posloupnosti, k celé pozůstalosti nebo jen její části, věci či odkazu, nebo ke svému povinnému dílu, a to ve prospěch určité osoby. Pokud ve smlouvě nebylo smluveno nic jiného, působilo toto

⁵ Krčmář, J. *Právo občanské v. Právo dědické, III. doplněné vydání*, Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd“, 1937, str. 12.

zřeknutí se dědického práva i vůči potomkům zříkajícího se dědice, a to narozeným i nenarozeným.

Dědic, který se prostřednictvím smlouvy vzdal např. jen svého dědického práva v rámci intestátní dědické posloupnosti, zůstal testamentárním dědicem, pokud zůstavitel zanechal závěť. Poté, jestliže takto povolaný dědic neměl zájem o svůj dědický podíl uvedený v závěti, a zároveň splňoval podmínky pro nabytí dědictví, mohl projevit svou vůli odmítnutím dědictví vůči soudu, jenž projednával danou pozůstalost. Takový úkon ze strany dědice znamenal definitivní zánik dědického práva poté, co soud jeho úkon přijal pravomocným usnesením. Dědic při svém rozhodnutí mohl uvést osobu, již takto uprázdněný podíl připadnul⁶, v opačném případě se tohoto podílu dostalo tomu, kdo by nastoupil na jeho místo v rámci substituce.

Jednostranné vzdání se dědického práva nemělo žádné právní následky. Zřeknutí se dědictví šlo odvolat a rovněž mohlo být zrušeno smlouvou se zůstavitelem.

Současná právní úprava tento instrument smluvního zřeknutí se dědictví nezná, ačkoliv by jeho opětovně zavedení dle názoru mnohých notářů minimálně omezilo nutnost provádění zápočtů na podíly dědiců ze zákona, což působí dle stávající praxe mnohdy rozpory mezi jednotlivými dědici.

2.1.2. Dědická smlouva jako dědický titul v ABGB

Ustanovení § 602 ABGB: „Smlouvy dědické o celé pozůstalosti nebo o poměrném jejím dílu mohou býti platně sjednány jen mezi manžely. Ustanovení o tom jsou v hlavě o svatebních smlouvách.“

Dědická smlouva byla upravena v Obecném zákoníku občanském v ustanovení § 602, §§ 1249 až 1254. Tento smluvní vztah mohli uzavřít pouze manželé (i rozvedení), případně také snoubenci s odkládací podmínkou, že se stanou v budoucnu manželé, a závazky tak vznikaly již za života smluvních stran.

Takovou smlouvou se zavazoval jeden manžel druhému, že v případě jeho smrti druhému manželovi připadne celá nebo část pozůstalosti. Druhý manžel takový slib přijímal. Smluvní svoboda v podobě nakládání se svým majetkem pro případ smrti byla

⁶ V takovém případě šlo o darování. - Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. Praha: C.H. Beck, 2001, str. 15.

omezena v tom smyslu, že celá jedna čtvrtina této pozůstalosti musela zůstat nedotčena a vyhrazena k volnému poslednímu pořízení. Pokud o ní manžel nepořídil, připadla dědicům podle pravidel zákonné posloupnosti. *Manžel však mohl druhému manželovi zanechat i tuto zbývající část, ale mohl tak učinit pouze zvláštním jednostranným pořízením.*⁷ Z této smlouvy mohli nabýt smluvní práva pouze manželé, byla vyloučena jakákoliv závaznost vůči třetím osobám. Z rozhodovací činnosti tehdejších nejvyšších soudů je možné poukázat na toto rozhodnutí: *V dědické smlouvě lze také sjednat ustanovení ve prospěch třetích osob. Práva z toho plynoucí se ovšem nezakládají na dědické smlouvě, nýbrž na závěti, která jest v dědické smlouvě obsažena.*⁸ Za života manželů mohl každý z nich nakládat zcela volně se svým jměním, neboť právo, které ze smlouvy vznikalo, předpokládalo zůstavitelovu smrt, a dědic povoláný smlouvou nemohl žádat zajištění budoucího dědictví. Ani jeden z účastníků však nemohl nakládat se smluveným jměním pro případ mortis causa.

Samozřejmě byla zachována práva nepominutelným dědicům, kteří je mohli uplatnit vůči dědické smlouvě jako proti každému poslednímu pořízení.

Z hlediska formálních znaků musela být dědická smlouva sepsána před notářem formou notářského spisu (dnešní notářský zápis), z obsahového hlediska bylo podstatnou náležitostí smlouvy ustanovení dědicem svého manžela, resp. v dědické smlouvě se mohli manželé dědici ustanovit navzájem.

Dědická smlouva se zrušovala jednak vzájemnou dohodou stran, při nedobrovolném rozvodu od stolu a lože rozsudkem vydaným o žalobě strany, která má právo žádat zrušení smluv svatebních (ustanovení § 1264 ABGB), jednak rozloučením pro nepřekonatelný odpor (ustanovení § 1266 a n. ABGB), rozloučením manželství z důvodu jiného, pokud se týká povolání manžela vinného, a skutečnostmi na vůli pořizovatelově nezávislými, které ruší také testaments (ustanovení § 778 ABGB).⁹

V úpravě současného rakouského občanského zákoníku je institut dědických smluv stále živý a tvoří významný dědický titul. Rovněž je možné dědickou smlouvou

⁷ Krčmář, J. *Právo občanské v. Právo dědické. III. doplněné vydání.* Praha: Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1937, str. 53.

⁸ Rozhodnutí nejvyšších soudů, Gl. U. 1838 – srov. Rouček, F., Sedláček J. a okruh spolupracovníků. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Svazek I.* Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 166.

⁹ Krčmář, J. *Právo občanské v. Právo dědické. III. doplněné vydání.* Praha: Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1937, str. 54.

uzavřít pouze mezi manželi nebo snoubenci za podmínky, že v budoucnu uzavřou manželství.

Dědická smlouva je aktuálně předmětem živé diskuze, a to nejen na akademické půdě, ale v rámci širší laické veřejnosti, z důvodu jejího opětného zakotvení v nově připravovaném občanském zákoníku. Náležitý prostor tomuto právnímu institutu bude věnován proto v samostatné kapitole.

2.1.3. Závěť jako dědický titul v ABGB

Ustanovení § 552 ABGB zakotvuje: „Pořízení, kterým zůstavitel zůstavuje jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně svoje jmění nebo jeho část, nazývá se posledním pořízením.“

Závěť jako dědický titul v Obecném zákoníku občanském měla přednost před děděním ze zákona, čili před intestátní dědickou posloupností. Platila zásada tzv. favor testamenti, tj. *vůli zůstavitelově sluší zjednatí pokud možno průchod.*¹⁰ Platila tedy zásada, že *případné pochybnosti nebo nepřesnosti v závěti bylo třeba vykládat ve prospěch platnosti závěti a tak, aby vůli zůstavitele bylo možno splnit pokud možno co nejlépe.*¹¹ Je tedy nutno zdůraznit, že na prvním místě rozhodovala vůle zůstavitele a nešlo-li některé ustanovení v závěti zcela naplnit, postupovalo se tak, aby testamentární vůli bylo vyhověno alespoň zčásti.

V případě, že poslední pořízení neobsahovalo ustanovení dědice, ale odkazovalo pouze např. jen některé věci nebo práva, dle ustanovení § 553 ABGB se jednalo o tzv. kodicil neboli dovětek. K otázce, zda se jednalo o závěť nebo kodicil, se váže celá řada rozhodnutí tehdejších nejvyšších soudů: *Otázku, zda zůstavitelovo poslední pořízení jest závětí nebo dovětkem, lze rozřešiti v řízení nesporném. Jde o dovětek, nikoliv o závěť, neurčil-li zůstavitel nikomu ani celou pozůstalost, ani určitou poměrnou její část, nýbrž pořídil-li vpravdě o jednotlivých věcech, které nevyčerpávají celé pozůstalostní jmění.*¹²

¹⁰ Srov. Rouček, F., Sedláček J. a okruh spolupracovníků. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Svazek 1.* Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 75.

¹¹ Srov. Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami.* Praha: C.H.Beck, 2001, str. 6.

¹² Rozhodnutí nejvyšších soudů, 11.935 – srov. Rouček, F., Sedláček J. a okruh spolupracovníků. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku*

ABGB rozlišoval na základě ustanovení §§ 577 až 601 vedle allografní závěti, holografní závěti a závěti pořízené formou notářského zápisu, také ústní závěť (ustanovení § 585 ABGB), písemnou nebo ústní závěť učiněnou před soudem (ustanovení § 587 ABGB), a společnou závěť manželů. Posledně zmíněná forma závěti vyžadovala platné manželství. Mohli jej však uzavřít také snoubenci s odkládací podmínkou, že uzavřou platně manželství v budoucnu. Manželé se mohli ustanovit dědici navzájem nebo mohli ustanovit dědicem třetí osobu.

Rovněž bylo možno zrušit závěť dle ABGB stejnými způsoby, jaké dovoluje současná právní úprava: sepis pozdější platné závěti (pokud zůstavitel v původní závěti neurčil, že ji ponechává v platnosti), dále odvoláním nebo zničením listiny obsahující závěť zůstavitele, což znamenalo např. také přeříznutí nebo přeškrtnutí podpisu zůstavitele na listině závěti. Dědění ze závěti navíc také zaniklo, nemohl-li nebo nechtěl-li dědic a případný náhradník přijmout pozůstalost.

Právní institut tzv. obecného náhradnictví, který v naší právní úpravě v současné době sice absentuje, avšak hojně se v praxi používá a jeho aplikace je podpořena také aktuální judikaturou, byl v ABGB zakotven v ustanovení § 604. Zůstavitel tak pro případ, že by jím ustanovený dědic dědictví nenabyl, mohl povolát k dědění jiného, a pokud by ani tento dědic dědictví nenabyl, mohl ustanovit dalšího dědice. Taková situace mohla nastat v případě, že dědic dědictví nechtěl nabýt (např. nepodal dědickou přihlášku nebo se dědictví zřekl), nebo se tento dědic stal pro nabytí pozůstalosti nezpůsobilým (dle ustanovení § 540 ABGB např. ten, který se vůči zůstaviteli dopustil nějakého zločinu). Podle ustanovení § 606 ABGB se *břemena uložená dědici vztahují také na náhradní dědice vstupujícího na jeho místo, pokud nejsou omezena na osobu dědicovu buď výslovně vyjádřenou vůlí nebo povahou okolností.*¹³

ABGB pamatoval také na tzv. svěřenské náhradnictví neboli fideikomisární substituci. Tato forma náhradnictví byla včleněna do ustanovení § 608 ABGB: „Zůstavitel může svému dědici uložit povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech druhému ustanovenému dědici. Tato

a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Svazek 1. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 76.

¹³ Rouček, F., Sedláček J. a okruh spolupracovníků. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Svazek 1.* Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 173.

opatření nazývá se náhradnictvím svěřenským. Ve svěřenském náhradnictví obsaženo jest mlčky náhradnictví obecné.“

Fideikomisární substituce tedy byla založena na principu, v němž zůstavitel v závěti uložil jeho dědici (institutovi neboli fiduciáři), aby např. v případě své smrti dědictví, jenž po zůstaviteli přijal, přenechal druhému ustanovenému dědici (substitutovi neboli fideikomisaři). Jinými případy, kdy měl fiduciář přenechat pozůstalost fideikomisaři bylo např. v okamžiku dosažení zletilosti. Fiduciář byl v nakládání s předmětnou pozůstalostí omezen, a to především tehdy, šlo-li o případné zcizení či zatížení nemovitosti. V takové situaci byla jeho rozhodnutí nutně podmíněna souhlasem fideikomisaře. *Fideikomisař byl dědicem zůstavitele, nikoliv fiduciáře, proto také musel podat dědickou přihlášku v dědickém řízení po zůstaviteli. Pokud tedy byla splněna podmínka a pozůstalost měla být přenechána fideikomisaři, bylo třeba znovu zahájit dědické řízení po zůstaviteli a pokračovat v něm.*¹⁴

Obecný zákoník občanský zakotvil ve svých ustanoveních §§ 618 – 645 také institut svěřenství, jenž byl hojně využíván především šlechtici vůči svému rodovému majetku. Jeho podstatou bylo prohlášení zůstavitele, tzv. zakladatele svěřenství, že: „Svěřenství (rodinné svěřenství) jest nařízení, kterým se prohlašuje jmění pro všechny budoucí nebo alespoň pro více rodinných potomků za nezcizitelný statek rodiny.“ K tomuto nařízení však bylo zapotřebí zvláštního svolení, zpravidla od císaře. Tento institut byl zrušen zákonem č. 179/1924 Sb. z. a n., O zrušení svěřenství, ze dne 3. 7. 1924 s účinností ke dni 14. 11. 1924, a nová svěřenství již nemohla být zřizována. Dnem účinnosti tohoto zákona pozbyly platnosti zřizovací listiny, rodinná usnesení a další opatření o svěřenstvích.

V případě, že poslední vůle obsahovala jakýkoliv příkaz, tento byl považován za rozvazovací podmínku. Nesplnil-li povolaný dědic to, co dle závěti měl, musel pozůstalost odevzdat (v tomto případě pravděpodobně nastupoval na jeho místo náhradník, bylo-li na něj v závěti pamatováno). Dědice obtíženého příkazem mohl v případě jeho nesplnění žalovat vykonavatel poslední vůle, byl-li ustanoven. Jinak nevznikalo nikomu jinému právo příkaz vymáhat.

¹⁴ Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. Praha: C.H.Beck, 2001, str. 7.

Zůstavitel však mohl také posledním pořízením, tedy závětí nebo dovětkem, odkázat určitý majetek, aniž by jej ustanovil svým dědicem. Nevznikaly na něj tedy nároky, jež by musel splnit, kdyby byl dědicem, jednalo se o sukcesí singulární. Odkazovníkem, tedy osobou v tomto smyslu obdarovanou, mohl však být také dědic. Předmětem odkazu tak mohlo být vše, co mohlo být předmětem právního obchodu (např. věc, právo, práce a jiné – ustanovení § 652 ABGB), a odkaz také mohl tvořit největší část pozůstalosti. Ti, co byli povinni předmět odkazu odkazovníkovi vydat, byli většinou dědicové. Dnem úmrtí zůstavitele tak vznikl odkazovníkovi obligační nárok na vydání odkazu. V případě, že věc individuálně určená, jenž byla předmětem odkazu, v době úmrtí zůstavitele již nepatřila do pozůstalosti, odkaz pozbýval účinnosti. Jestliže se však jednalo o věci druhově určené, dědicové je museli odkazovníkovi opatřit. Odkazovník se mohl svého práva domáhat jednak žalobou na plnění, jednak mohl požadovat zřízení zástavního práva k zajištění takového odkazu. V případě, že odkazovník odkaz nepřijal, předmět odkazu se logicky stával součástí pozůstalostního jmění.

Zůstavitel nebyl v pořizování o svém majetku na případ smrti zcela svobodný, neboť musel respektovat zákonnou povinnost ohledně tzv. nepominutelných dědiců. Jednalo se o jeho děti, resp. potomky jeho dětí, kterým musel zůstavitel pro případ své smrti zanechat určitou část majetku. Nebylo-li jich, pak také jeho rodičům, resp. jeho prarodičům. Platila však zásada, že vzdálenější potomci dědili jako nepominutelní dědicové jen tehdy, nebylo-li bližších potomků. Nárok na svůj povinný díl měl povahu obligačního nároku, proto tito nepominutelní dědicové v podstatě nebyli dědici zůstavitele. Pro jeho děti platila povinná polovina toho, co by jim připadlo v případě intestátní dědické posloupnosti, v případě rodičů či prarodičů zůstavitele se jednalo o pouhou třetinu dílu v rámci zákonné dědické posloupnosti. Povinný díl, který svou povahou představoval pro povolané dědice pozůstalostní dluh vůči nepominutelným dědicům, hradili poměrně dědicové i případní odkazovníci.

Zůstavitel však mohl právo na povinný díl nepominutelnému dědici odejmout, a to tehdy, byl-li pro některou z těchto osob důvod pro vydědění. Mezi tyto důvody patřilo např. zanedbání dítěte rodičem, marnotratné chování či odsouzení pro zločin k žaláři doživotnímu nebo dvacetiletému. Zůstavitel důvod pro vydědění v takové listině, na rozdíl od současné právní úpravy, nemusel uvádět, přičemž důkazní břemeno

leželo na tom, vůči němuž vyděděný nepominutelný dědic podal žalobu na zaplacení povinného dílu.

2.1.4. Zákon jako dědický titul v ABGB s nejslabší právní silou

V důsledku vlastnictví, jehož právní pojem sice prastarým národům znám nebyl, avšak známa byla praktická jeho představa, vychází, že původní forma převodu v případě smrti byla závět'. Velmi záhy ovšem, vývojem rodiny patriarchální teprve vynikal názor, že jmění, které často vytvořilo více osob, není k potřebě pouze jedné osoby, nýbrž že i budoucnost ostatních členů na něm záleží. Tento postup vedl k ustanovení zákonného dědického práva.¹⁵

Ustanovení § 727 ABGB: „Nezanechal-li zemřelý platného prohlášení poslední vůle, nepořídil-li v něm o celém svém jmění, nepamatoval-li náležitě na osoby, kterým byl podle zákona povinen zanechat dědický podíl, nebo jestli povolání dědicové nechtějí nebo nemohou přijmouti dědictví, nastane zákonná dědická posloupnost zcela nebo částečně.“

Zákon jako dědický titul tedy nastupuje až tehdy, jestliže zůstavitel nepořídil o svém majetku dědickou smlouvou nebo závětí. ABGB přiznával zákonné posloupnosti nejnižší právní význam.

Zákonná dědická posloupnost byla podle ABGB vybudována na svazku rodinném, takže zákonnými dědici byli příbuzní a manžel.¹⁶ Obecný zákoník občanský se věnoval zákonné dědické posloupnosti v ustanoveních § 727 ABGB a n. a rozlišoval, stejně jako naše současná právní úprava, tyto čtyři dědické třídy:

- I. manželské děti zůstavitele a jejich potomci (nemanželské děti dědily pouze tehdy, jestliže je jejich otec na svou vlastní žádost legitimoval k volně zděditelnému jmění spolu s dětmi, narozenými v manželství);
- II. otec a matka zůstavitele, jeho sourozenci a jejich potomci, příp. rodiče po nemanželských dětech;

¹⁵ Klosse, A. *Úvod do československého práva soukromého*, Praha: Jan Svátek, 1927, str. 90.

¹⁶ *Vedle této obecné zákonné dědické posloupnosti existovala zvláštní dědická zákonná posloupnost po katolických duchovních světských a co do selských statků (ustan. § 761 ABGB). Srov. Rouček, F., Sedláček J. a okruh spolupracovníků. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Svazek 1. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 328.*

- III. dědové a báby zůstavitele se sourozenci rodičů zůstavitele, a jejich potomci;
- IV. pradědové a prabáby zůstavitele.

V rámci intestátní dědické posloupnosti platila zásada přednosti příslušníků bližší dědické třídy před dědici ze vzdálenější dědické třídy a zásada tzv. recipacity mezi dědici u manželského příbuzenství do třetí linie. Tato zásada byla založena na principu, jestliže dědil A po B, mohl B dědit i po A. U osvojenců a osvojitele byla recipacity vyloučena, stejně jako u prarodičů a jejich potomků.

Manžel či manželka zůstavitele dědili vedle dědiců v I. dědické třídě celou čtvrtinu pozůstalosti, vedle dědiců v II. a III. dědické třídě polovinu pozůstalosti.¹⁷ Manželovi náležel také tzv. přednostní odkaz v podobě movitých věcí, které patřily do společné domácnosti obou manželů, ovšem pouze to, co bylo nutné pro jeho potřebu, jestliže dědil v dědické třídě spolu se zůstavitelovými dětmi. V ustanovení § 759 ABGB bylo stanoveno, že: „Rozvedený manžel ze své viny nemá zákonného dědického práva a nároku na zákonný přednostní odkaz. Oboje jest pozůstalému manželovi odepřeno i tehdy, jestli zůstavitel již podal žalobu o rozluky nebo rozvod manželství z viny druhého a žalobě se vyhová.“

V případech, kdy pozůstalost nenabyl žádný z dědiců ani odkazovníků, tato připadla podle ustanovení § 760 ABGB státu jako odúmrtí.

2.2. Právní úprava nabývání dědictví v zákoně č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Na našem území platil zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, (dále jen „o.z.“), nazývaný též tzv. středním kodexem, pouze krátkodobě ve srovnání s předchozí a následnou úpravou občanskoprávní materie, a to od 1. 1. 1951 do 31. 3. 1964.

¹⁷ Jsou-li ve III. dědické třídě vedle dědy a báby potomci zemřelého dědy a báby, obdrží manžel z druhé poloviny dědictví díl, který by připadl potomkům zemřelého dědy a báby. Nebylo-li však nikoho v I., II. a III. dědické třídě, popř. odmítli pozůstalost, dědil manžel celou pozůstalost. – Bílek, P., Šešina, M. Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami. Praha: C.H.Beck, 2001, str. 11.

Vzorem pro úpravu dědickoprávní materie bylo tehdejší sovětské socialistické dědické právo, obsažené v sovětském občanském zákoníku (RSFSR). *Dědické právo se v pojetí socialistické společnosti vztahovalo především na předměty osobního vlastnictví, neboť výrobní prostředky byly v podstatě ve státním nebo družstevním vlastnictví.*¹⁸ Předměty převážně osobní potřeby zůstávaly v okruhu nejbližších rodinných příslušníků, protože tzv. střední kodex upřednostňoval intestátní dědickou posloupnost. Dědické právo mělo tedy plnit částečně funkci rodinného práva, přičemž mělo za úkol posilovat vzájemné vztahy založené manželstvím a rodinou.

2.2.1. Základní charakteristické znaky dědické posloupnosti podle tzv. středního kodexu

Právní úprava dědického práva logicky odrážela atmosféru doby, ve které byl o.z. přijat, a do níž byla především promítnuta tendence řídící úlohy státu na úkor svobodného projevu vůle v nakládání se svým majetkem pro případ smrti.

Zásadní změnou v úpravě dědického práva byl okamžik nabytí pozůstalosti dědici. Jak bylo uvedeno výše, v ABGB byl zaveden institut tzv. ležící pozůstalosti, naopak v úpravě o.z. byla dle ustanovení § 509 o.z. smrt zůstavitele považován za okamžik nabytí dědictví, čímž byla zlikvidována instituce tzv. ležící pozůstalosti. Dědic se tak stal dnem úmrtí zůstavitele dědicem a zároveň vlastníkem, resp. spoluvlastníkem jeho majetku. V případě, že nechtěl, aby se tak stalo, musel dědictví odmítnout.¹⁹ Na základě ustanovení § 524 o.z. se tak na dědice, jenž odmítl dědictví zůstavitele, hledělo, jako kdyby se smrti zůstavitele nedožil. Tímto automaticky na toto uvolněné místo nastupovali jeho dědicové. Tato významná změna byla proklamována již v samotném úvodu části věnované dědickému právu, a to v ustanovení § 509 o.z.

Vedle zrušeného institutu ležící pozůstalosti přinesl o.z. mimo jiné další důležité změny:

- Dědický titul v podobě dědických smluv mezi manžely byl zrušen, přičemž zákon jako dědický titul získal oproti předchozí úpravě v ABGB

¹⁸ *Soukromé vlastnictví je značně omezeno a vztahuje se v podstatě jen na pozemkové a domovní vlastnictví, na vlastnictví drobných výrobců, živnostníků a rolníků a na vlastnictví kulaků. Viz Holub, R. a kol. Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické. Praha: Orbis, 1957, str. 7.*

¹⁹ Ve srovnání s úpravou ABGB dědic musel nejdříve podat dědickou přihlášku, čímž projevil vůli, že chce dědit.

vyšší právní sílu než pořízený testament; ustanovení § 512 o.z. zakotvilo toto pořadí: „Dědí se ze zákona, ze závěti anebo z obou těchto důvodů.“

- Právní význam odkazu byl zcela pozměněn, na odkazovníka se přiměřeně vztahovala ustanovení o dědici a dědictví. Dědic odpovídal za závazky zůstavitele do výše přijatého a nabytého dědictví.
- V oblasti zákonné dědické posloupnosti omezil počet dědických tříd, nyní skupin, z celkových čtyř na dvě, a zároveň zrovnoprávnil postavení manželských a nemanželských dětí.

Ačkoliv se o.z. ve většině ustanovení upravujících dědickoprávní problematiku s ABGB rozcházel, zachoval v ustanovení § 516 o.z. institut tzv. zřeknutí se dědického práva. Na rozdíl od ABGB předepisoval pouze písemnou formu smlouvy mezi budoucím dědicem a budoucím zůstavitelem, nikoliv formu notářského zápisu.²⁰ Smlouva o zřeknutí se dědictví připouštěla na rozdíl od odmítnutí dědictví podle ustanovení § 517 a n. o.z. podmínky nebo výhrady, nebylo ovšem možné zřici se dědictví ve prospěch určité třetí osoby. Měla-li být taková smlouva sepsána s účinky pro potomky dědice, muselo to být v ní výslovně zakotveno, čímž se tato úprava také lišila od úpravy v ABGB. Pomocí tohoto institutu se mělo umožnit (hlavně na venkově) obvyklé a vžité majetkové vypořádání mezi rodiči a dětmi. *Šlo o tzv. vybytí nebo vybavení, jímž se měla vhodně upravit hospodářská základna pro společnou domácnost mladých manželů dříve, než k tomu došlo později děděním.*²¹

2.2.2. Zákon a závěť v právní úpravě tzv. středního kodexu

Jak bylo uvedeno výše, tzv. střední kodex již nepočítal s dědickou smlouvou, neboť měla podvazovat pro budoucnost zůstavitelovu pořizovací svobodu. Ponechal tedy v platné úpravě pouze dva dědické tituly, zákon a závěť.

Zákonná dědická posloupnost byla odůvodněna *poměrem rodinným a posílením rodinného svazku jako základny rozvoje národa.*²² Institut dědění ze zákona byl považován za výraz respektu k vůli celku ze strany jednotlivce a o.z. mu přiřadil

²⁰ Od pořizování veřejné listiny dle důvodové zprávy bylo upuštěno z toho důvodu, že by se tím zamezilo co nejširšímu využití tohoto ustanovení.

²¹ Srov. Holub, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické.* Praha: Orbis, 1957, str. 63.

²² Viz Holub, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické.* Praha: Orbis, 1957, str. 48.

také přednostní postavení před testamentární posoupností. Tomuto odpovídalo také systematické zařazení dědění ze zákona a ze závěti.

Zavedení pouhých dvou dědických tříd, resp. skupin, namísto původních čtyř, mělo za následek zúžení okruhu zákonných dědiců a zaměření se na nejbližší příbuzné a na osoby, které žily se zůstavitelem ve společné domácnosti jako členové rodiny. Podle ustanovení § 526 o.z. v první dědické skupině dědili rovným dílem pozůstalý manžel a zůstavitelovy děti. Podle důvodové zprávy k o.z. byl okruh dědiců zúžen také proto, že u těchto osob bylo možné předpokládat kromě výše uvedeného blízkého rodinného vztahu také pracovní vztah k jeho majetku, odůvodňující jeho nabytí. Nebylo-li zůstavitelových potomků, dědil pozůstalý manžel na základě ustanovení § 528 o.z. spolu se zůstavitelovými rodiči a osobami, jež žili po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti jako členové rodiny, a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele.²³ Dědicové druhé skupiny dědili rovným dílem, pozůstalý manžel však vždy nejméně polovinu zůstavitelova majetku. Nepočítalo se však již např. s potomky sourozenců zůstavitele, pokud nesplňovaly podmínku uvedenou v ustanovení § 528 o.z.

Ustanovení § 565 odst. 2 o.z. zakotvilo zákaz užití příslušných ustanovení o svěřenském náhradnictví, jestliže zůstavitel zemře po 31. 12. 1950 v případech uvedených v ustanovení § 15 odst. 3 zákona č. 139/1947 Sb., o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy, ani obdobně. Toto pravidlo korespondovalo s ustanovením § 565 odst. 1 o.z., jenž stanovilo: „Při dědění se užije práva platného v den smrti zůstavitele.“ Nebylo tedy rozhodné, kdy došlo k samotnému zahájení nebo případně k projednání dědického řízení. Jestliže tedy zůstavitel zemřel před 1. 1. 1951, resp. před nabytím účinnosti o.z., přičemž dědické řízení bylo zahájeno až po 1. 1. 1951, postupovalo se podle původních předpisů. Tento princip vyplývá z ustanovení § 660 zákona č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, (dále jen „OSŘ“).

Závěť jako institut posledního pořízení byla označována naopak jako *prostředek přípustného osobního zásahu do dědického práva, a to k přivodění důsledků, které by*

²³ Srov. rozhodnutí bývalého Nejvyššího soudu ze dne 20. srpna 1952, Cz 450/52: *Předpokladem dědického nároku takové osoby je trvalý vztah obou účastníků – zůstavitele a dané osoby, nikoli občasná příbuzenská či dočasná výpomoc při obstarávání domácnosti*. Holub, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957.

*jinak podle dědění ze zákona nenastaly. Individuální vůle zůstavitele se měla respektovat jen potud, pokud nebyla v rozporu se zásadami dědění ze zákona.*²⁴ Pořizovací svoboda zůstavitele byla omezena také v tom smyslu, že pod sankcí absolutní neplatnosti poslední vůle nesměl uvádět do závěti podmínky, příkazy či ustanovit dědici substituta v rámci fideikomisární substituce. Tento právní instrument byl ostatně tzv. středním kodexem také zrušen. Institut všeobecného náhradnictví však zůstal zachován v ustanovení § 539 o.z. Došlo ke zrušení společné závěti manželů s odůvodněním společným s dědickou smlouvou, a to, že společná závěť manželů podvazuje pořizovací svobodu zůstavitele²⁵. Podle ustanovení § 535 o.z. mohl učinit jednou závěti pořízení pouze jeden zůstavitel. *Tento stav způsobil mnohým dědicům zklamání, neboť dle zkušeností tehdejšího státního notáře předkládali dědicové právě na státním notářství v padesátých a šedesátých letech většinou vzorně vypracované listiny k dědickému řízení, bohužel bezvýsledně a tím také i zbytečně.*²⁶ Dále byly zrušeny tzv. privilegované testamenty.

Právní význam odkazu byl zcela pozměněn, neboť jím nebylo možné odkázat pohledávku, právo ani nemovitost. Na odkazovníka se přiměřeně vztahovala ustanovení o dědici a dědictví. O odkaz šlo tedy jen v případě, jestliže se jednalo o věc nepatrné hodnoty, odkazy nesměly tvořit více než čtvrtinu celkové hodnoty dědictví a zůstavitel musel výslovně zakotvit ve své poslední vůli, že danou věc odkazuje odkazovníkovi.²⁷

Jednání zákonodárců, kteří přijali tuto velmi zjednodušenou úpravu dědického práva v podobě pouhých 28 paragrafů, lze vysvětlit také tím, že ve stínu tehdejší doby zůstaviteli zbyla pouze malá část jeho soukromého majetku, o kterém mohl volně pořizovat, tudíž nebylo potřeba rozsáhlejší úpravy. V dalších případech zákonodárci zřejmě spoléhali na dosavadní právní praxi a přetrvávající právní vědomí tehdejší společnosti.

²⁴ Viz Holub, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, str.20, 48.

²⁵ *Zemřel-li zůstavitel za účinnosti zákona č. 141/1951 Sb., nelze při projednání dědictví přihlížet k jeho pořízení učiněnému ve společné závěti, i když k jejímu zřízení došlo za účinnosti dřívějších předpisů.* – Rozhodnutí bývalého Nejvyššího soudu ze dne 27. srpna 1954, Cz 329/54. Holub, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957.

²⁶ Pěcha, F. K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv, *AD NOTAM*, 2001, č. 1, str. 19.

²⁷ V případě, že by např. jen jedna z podmínek nebyla splněna, odkazovník byl považován za dědice, a to i za předpokladu, že taková nebyla zjevně vůle pořizovatele závěti.

3. Dědické právo v současné právní úpravě

Právní úprava dědění, tedy jeho hmotněprávní část, je zakotvena v sedmé části, hlavě třetí zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč.zák.“). Jeho základ vychází z úprav předchozích občanských zákoníků, platných a účinných na území České republiky, ovšem vychází z principů již z dob antického Říma.

Naše současná právní úprava dědického práva rozeznává pouze dva právní tituly k nabývání dědictví. Podle ustanovení § 461 odst. 1 obč. zák. je možné dědit na základě závěti nebo zákona, nebo z obou těchto důvodů. V odborné veřejnosti se však vyskytuje názor, že právní úprava (zvláště v období do 1. 1. 1992) dává přednost dědění ze zákona před děděním ze závěti. Tento názor je podpořen především systematickým umístěním ustanovení týkající se zákonné posloupnosti před posloupností testamentární v obč.zák. Dále toto pojetí, týkající se preferování zákona před závětí, může vyplývat ze zpřísněných požadavků pro formy závěti, ze zákonné ochrany tzv. neopomenutelných dědiců a z nepřípustnosti přirůstání uvolněných dědických podílů (tj. zákazu akrescence).

Částečně to lze odůvodnit dobou a tehdejší režimem, ve kterém obč.zák. vznikl. I přesto se nelze však domnívat, že by dědění ze závěti přicházelo v úvahu až tehdy, jestliže by dědictví nenabyli zákonní dědici. V současnosti, resp. po roce 1989, kdy došlo k posílení pořizovací vůle zůstavitele, je rozhodující platná závěť, a posloupnost ze zákona se uplatní podpůrně.

Úprava dědického práva v obč.zák. však stále výrazně pokulhává za západoevropskými občanskoprávními kodexy, a to především v jejím rozsahu. V současné době přípravy významné, a velmi potřebné, rekodifikace občanského zákoníku stojí dědické právo na prahu značných změn a testamentární a intestátní posloupnost jimi bude s nejvyšší pravděpodobností dotčena také.

3.1. Obecně k předpokladům dědění

Základním předpokladem pro realizaci dědického práva dle zákonné úpravy je smrt člověka. Jako subjekt práv, v tomto případě jde zejména o práva vlastnická, jím přestává být okamžikem své smrti a tato práva přechází v rámci právní úpravy dědění na příslušné osoby, resp. na dědice. Pokud nelze z nějakého důvodu smrt člověka úředně konstatovat a vydat o tomto úmrtní list, rozhodne procesní soud o návrhu toho, kdo má na rozhodnutí právní zájem, o prohlášení fyzické osoby za mrtvou.

Dalším předpokladem pro přechod zejména vlastnických práv na základě dědění je existence dědictví. *Právními nástupci zůstavitele se mohou stát pouze osoby, které po něm dědily. Jestliže zůstavitel nezanechal majetek nebo zanechal-li majetek pouze nepatrné hodnoty, nemá právního nástupce, který by vstupoval do jeho práv a povinností.*²⁸ Součástí zanechaného majetku mohou být věci movité, nemovité, hmotné i nehmotné, práva i závazky. Výjimku podle ustanovení § 579 odst. 2 obč.zák. tvoří pouze ta práva a závazky, které se vážou výhradně na osobu zůstavitele. Jmenovitě jde např. o výživné, právo na bolestné nebo na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Jiná situace nastává v případě, kdy majetková práva smrtí zůstavitele nezanikají, ale přecházejí na jiné osoby na základě právní úpravy v jednotlivých zákonech jinak než podle předpisů dědického práva. Jde např. o peněžitě nároky z pojistného plnění, z nemocenského pojištění, ze sociálního pojištění. Smrtí zanikají práva odpovídající věčnému břemenu pro oprávněného, zaniká také plná moc nebo příkazní smlouva. Bez zájmu nelze ponechat také situaci, kdy zůstavitel byl nájemcem bytu. Jestliže tento byt není ve společném nájmu manželů, stávají se nájemci děti, vnuci, rodiče, sourozenci, zeť a snacha, jestliže společně se zůstavitelem žili v době jeho smrti ve společné domácnosti a nemají vlastní byt. V případě, že byt je ve společném nájmu manželů, stává se jediným nájemcem pozůstalý manžel.

Třetím, předposledním předpokladem dědění, je způsobilost dědice dědit. Dědicem může být osoba fyzická i právnická. U fyzické osoby se nevyžaduje způsobilost k právním úkonům, neboť k dědické posloupnosti dochází ze zákona, není třeba žádného právního úkonu. Způsobilost stát se dědicem se kryje se způsobilostí mít práva a povinnosti. Tuto způsobilost musí mít dědic v okamžiku smrti zůstavitele,

²⁸ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. ledna 2002, sp. zn. 26 Co 131/2001, *AD NOTAM*, 2002, str. 142.

nikoliv v době pořízení závěti.²⁹ U právnické osoby, která je povolána jako dědic zůstavitele, je stanovena podmínka existence jejího zápisu v obchodním rejstříku v den smrti zůstavitele, v opačném případě není způsobilým dědicem.

Mezi podmínky způsobilosti patří také to, že daná osoba zůstavitele přežila, má zájem být zůstavitelovým dědicem, tedy dědictví neodmítla, a není dědicky nezpůsobilá podle ustanovení § 469 obč.zák. ani platně vyděděná podle ustanovení § 469a obč.zák.

Obč.zák. upravuje dědickou nezpůsobilost v ustanovení § 469 pro závětní i zákonné dědice a při projednávání dědictví se k ní přihlíží z úřední povinnosti.

Posledním, ne však proto nejmeně důležitým předpokladem pro realizaci dědického práva je právní důvod dědění. Tím je, jak bylo již několikrát zmíněno, zákon nebo závěť. Žádný jiný dědický titul náš právní řád zatím nepřipouští. V připravovaném občanském zákoníku má však dojít k návratu dědické smlouvy, jež měla největší právní význam v právní úpravě ABGB.

V současnosti je tedy možné dědit ze zákona, ze závěti, nebo z obou těchto důvodů. To mimo jiné znamená, že dědic může nabýt část dědictví jako dědic ze závěti a část, na kterou závěť nedopadá, ze zákona.³⁰ Podrobně o nich bude pojednáno v následujících samostatných kapitolách.

²⁹ Nasciturus, tj. dítěti v době smrti zůstavitele již počatému, avšak dosud nenarozenému, se přiznává dědická způsobilost. Dítě se však musí narodit živé.

³⁰ *Takový dědic musí však přijmout nebo odmítnout dědictví z obou uvedených důvodů, nemůže např. dědictví ze zákona přijmout a ze závěti odmítnout.* - srov. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H.Beck, 2009.

4. Testamentární dědická posloupnost

Dědění ze závěti upravuje obč.zák. v části sedmé, hlavě třetí (ustanovení §§ 476 až 480 obč.zák.). Přestože dědění ze zákona, tak jak zmiňovala důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku v roce 1964, bylo v době vzniku obč.zák. považováno z hlediska zájmů společnosti za nejvhodnější formu přechodu majetku zemřelého, neboť ten přecházel na osoby jemu nejbližší, připustil obč.zák. i přechod majetku na jiné osoby, určené zůstavitelem v závěti. Logicky se tak zohlednila možnost, že zůstavitel může mít blízký vztah i k jiným osobám, než ke svým nejbližším rodinným příslušníkům. Z principu pořizovací volnosti, která může být omezena jen na základě zákona, dále vyplývá, že možnost pořízení pro případ smrti nemůže být zúžena nebo vyloučena smlouvou, podle níž by například zůstavitel nesměl pořídit závěť, nebo jen v omezeném rozsahu či v určitém směru. Není možné se platně zavázat, že závěť bude mít smluvený obsah nebo že bude změněna či zrušena jen za určitých podmínek. V neposlední řadě by toto jednání odporovalo povaze závěti jako jednostrannému, neadresnému právnímu úkonu.

Jednou závětí může platně pořídit jedna osoba, ostatně toto zcela jasně vyjadřuje ustanovení § 476 odst. 3 obč.zák., který uvádí, že společná závěť více zůstavitelů je neplatná. Nepřichází tedy v úvahu institut společné závěti manželů, kterou připouštěl obecný zákoník občanský do roku 1950.

Současná právní úprava v obč.zák. je výsledkem nespočetného množství novelizací přijatých v průběhu jeho více než čtyřicetileté existence, kdy zejména zákony, jež byly přijaty po roce 1989, výrazně změnily jeho obsah.

Jen co se týče změn v závětní posloupnosti, je třeba zmínit zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, s účinností od 1. 4. 1983, který opět zavedl úpravu vydědění. Další výraznější změnu přinesl zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, s účinností od 1. 1. 1992, který rozšířil pořizovací možnosti zůstavitele. Odrazilo se to ve větším výčtu důvodů, pro které je možno vydědit potomka, došlo ke zkrácení podílů zletilých neopomenutelných dědiců ze tří čtvrtin na jednu polovinu jejich zákonného podílu, a také v možnosti zřídit závěti nadaci. Poslední změnou bylo

připuštění možnosti sepsat závěť nezletilým, který dosáhl 15. roku. Zde se však vyžaduje k její platnosti forma notářského zápisu.

Závěť pro svou specifickou povahu, jejíž účinky nastávají až po zůstavitelově smrti, má pro své platné pořízení přísnější pravidla, než které jsou kladeny na ostatní právní úkony.

Závěť (též poslední vůle, testament, poslední pořízení) je pořizovatelem osobně učiněný, formální, jednostranný, kdykoliv odvolatelný projev vůle (právní úkon) o tom, komu má v případě smrti pořizovatele připadnout jeho majetek.³¹

Závěť jednak musí splňovat obecné požadavky o náležitostech právního úkonu (ust. § 34 a n. obč.zák.), jednak náležitosti zvláštní, charakteristické pro závěť (ust. § 476 a n. obč.zák.)

V případě, že závěť nesplňuje tyto náležitosti, právní teorie rozlišuje relativní a absolutní neplatnost závěti. Pokud je závěť absolutně neplatná, pak sice existuje, ale nevyvolává žádné právní účinky. Důvodem absolutní neplatnosti může být například nesplnění náležitostí uvedených v ust. § 476 a n. obč.zák., dále nedostatek způsobilosti zůstavitele k právním úkonům (ust. § 38 odst. 1 obč.zák.) nebo nedostatek jeho způsobilosti k tomuto úkonu z důvodu duševní poruchy (ust. § 38 odst. 2 obč.zák.). Je-li závěť neplatná pouze relativně, je platná a vyvolává zamýšlené právní následky za předpokladu, že osoba, která je tímto úkonem dotčena, se nedovolá neplatnosti. V opačném případě má dovolání se relativní neplatnosti účinky absolutní neplatnosti závěti. Závěť je relativně neplatná v té části, která nerespektuje ust. § 479 obč.zák. o neopomenutelných dědicích, a tento neopomenutelný dědic se této neplatnosti dovolá (ust. § 40a obč.zák.)³²

Je třeba zdůraznit, že pro posouzení platnosti závěti je rozhodný den, kdy byla závěť sepsána, nikoliv okamžik, kdy zůstavitel zemřel. Naopak je tomu v případě posouzení platnosti závěti z hlediska obsahové stránky. Ta je posuzována podle právní úpravy v době smrti zůstavitele.³³

³¹ Holub, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek 1.* 2. vydání. Praha: Linde Praha, 2003, str. 536.

³² Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 12. února 2001, sp. zn. 12 Co 248/2000, *AD NOTAM*, 2001, č. 3, str. 65.

³³ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo.* Brno: Computer Press, 2007, str. 45.

Dědit je možné také ze závěti, která byla pořízena v zahraničí. Její právní režim je posuzován podle platné mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána. Tato smlouva pak upravuje otázku platnosti závěti ve vztahu k právnímu řádu státu, na jehož území byla tato závěť pořízena. V případě, že takové smlouvy není, uplatní se ust. § 18 odst. 1 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZMPS“). Ten stanoví, že způsobilost pořídit a zrušit závěť, jakož i další náležitosti platného projevu vůle, se řídí právem státu, jehož byl zůstavitel příslušníkem v době jeho projevu vůle. Naopak právní účinky závěti jsou posuzovány podle práva státu, jehož byl zůstavitel příslušníkem v době jeho smrti (ust. § 17 ZMPS).

Nyní bude pojednáno konkrétně o jednotlivých náležitostech, potřebných pro sepsání poslední vůle v souladu se stávající právní úpravou.

4.1. Osoba pořizovatele závěti

Závěť je výhradně osobním právním úkonem, který může učinit pouze fyzická osoba, a v případě jejího sepsání je vyloučeno jakékoliv zastoupení. Tuto skutečnost judikoval také v jednom ze svých rozhodnutí Nejvyšší soud ČR: *Právní úkon pořízení nebo zrušení závěti musí být učiněn osobně pořizovatelem závěti (zůstavitelem); není možné, aby tyto úkony za zůstavitele učinil jeho zástupce (zákonný nebo na základě plné moci).*³⁴

Obč.zák. neuvádí žádná konkrétní ustanovení týkající se požadavků na osobu pořizovatele závěti, proto je třeba vycházet z obecných pravidel obč.zák. o způsobilosti k právním úkonům.

Závěť je tedy možné sepsat po dovršení zletilosti, tj. dosažením 18. roku věku, resp. po uzavření manželství také osobou starší 16. let.³⁵ Navíc právní úprava připouští pořízení závěti osobou starší 15. let, pokud se tak stane formou notářského zápisu (ust. § 476d odst. 2 obč.zák.). Notář tak představuje určitou garanci správnosti pořízení

³⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. března 2008, sp.zn. 21 Cdo 2968/2006, *AD NOTAM*, 2008, č. 5, str. 182.

³⁵ Ustanovení § 8 odst. 2 obč.zák. stanoví, že zletilosti se nabývá dosažením 18 let. Před dovršením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství, a takto nabytá zletilost se neztrácí ani v případě zániku či prohlášení neplatnosti tohoto manželství.

a náležitého poučení při sepsání poslední vůle nezletilého. Nabízí se však otázka, zda by se mělo přihlížet k ust. § 9 obč.zák., tedy k rozumové a mravní vyspělosti nezletilého při pořizování, nebo zda by měl být nezletilý zcela svobodný ve svém rozhodování o vlastním majetku. Názory se však v odborných kruzích rozcházejí.³⁶

Zásadně je však ze sepsání závěti vyloučena osoba, která byla pro duševní poruchu omezena nebo zbavena způsobilosti k právním úkonům, přičemž rozhodující je stav v době pořizení poslední vůle. Na platnost nemá tedy žádný vliv případné pozdější onemocnění a možné následné omezení či zbavení způsobilosti. Rozhodným okamžikem je proto den, kdy nabude právní moci rozhodnutí soudu o tomto omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. V případě jejího následného sepsání by byla závěť absolutně neplatná (ust. § 38 odst. 1 obč.zák.). Stejně tak i tehdy, pokud by jej učinila osoba, která sice nebyla rozhodnutím soudu nijak omezena ve své způsobilosti, avšak tento právní úkon by uskutečnila v duševní poruše či ve stavu, který ji k tomuto činí nezpůsobilou (ust. § 38 odst. 2 obč.zák.)³⁷.

Je-li někdo rozhodnutím soudu pouze omezen ve své způsobilosti, je rozhodný rozsah tohoto omezení. V naprosté většině případů se omezení způsobilosti vztahuje také na sepsání závěti, a to vzhledem ke svému specifickému a výjimečnému charakteru.

V případě, že někdo trpí tělesnou vadou, nebrání mu to v sepsání poslední vůle. Je k tomu ovšem zapotřebí přizpůsobit formu, resp. způsob pořizení závěti (ust. §§ 476c a 476d odst. 3, 4, 5 obč.zák.)

4.2. Vůle pořizovatele závěti a náležitosti jejího projevu

Závěť jakožto jednostranný, neadresný právní úkon musí splňovat stejné požadavky jako ostatní právní úkony, u nichž se rovněž jedná o projev vůle směřující k vyvolání právních následků, s nimiž právní předpisy takový projev vůle spojují (ust. § 34 obč.zák.).

³⁶ Na podporu tvrzení o zohlednění ust. § 9 obč.zák. při pořizování závěti se hovoří především o zásadě ochrany nezletilé osoby, naopak protichůdný názor je obhajován tím, že §476d odst. 2 obč.zák. je lex specialis k ust. § 9 obč.zák., a proto by nezletilec neměl být v pořizovací volnosti nijak omezován.

³⁷ Jedná se např. o nadměrné požití alkoholu, omamných látek a jedů, případně šok či euforie.

Jednou ze základních podmínek platného projevu vůle je, že musí být uskutečněn **svobodně**.³⁸ *Úkon, provedený pod fyzickým nebo psychickým nátlakem, neodpovídá skutečné vůli jednatelce, a nemohou s ním být spojovány pro něho samého ani pro někoho jiného žádné právní následky.*³⁹

Požadavek svobody vůle se neváže jen na okamžik sepsání závěti, ale zasahuje i do pozdější doby. Tím, že pořizovateli přísluší závěť kdykoliv během jeho života měnit či rušit, dědic, který by mu v tomto jednání jakkoli bránil nebo jej omezoval, by si tímto zavrženíhodným jednáním proti projevu poslední vůle pořizovatele způsobil dědickou nezpůsobilost (ust. § 469 obč.zák.).

Vedle požadavku svobodné vůle je nutno uvést také podmínku **vážnosti** projevu vůle pořizovatele. Z jeho konání musí být zřejmé, že se jedná o poslední pořízení a že v ní chce pořizovatel uvést své dědice. Nemůže jít např. pouze o volnou úvahu nad tím, kdo by se jeho dědicem mohl stát, aniž by zamýšlel sepsat závěť.

Nelze se vyhnout otázce případného **omylu** v ustanovení dědice. Jde například o situaci, kdy se pořizovatel závěti mylně domnívá, že osoba, které odkázal polovinu svého majetku, protože se o něj v době jeho těžké nemoci, kdy byl v umělém spánku, nezištně a láskyplně starala, je jeho sestra, zatímco místo ní šlo o jeho nevlastní matku.

Odpověď na tuto otázku nenajdeme v ust. § 49a obč.zák., týkající se vlivu omylu na platnost právního úkonu. U závěti se jedná o jednostranný, neadresný právní úkon a nelze se tedy ptát, zda-li adresát omyl jednatelce vyvolal nebo o něm alespoň mohl vědět.

Přestože obč.zák. tedy neupravuje nastalou situaci v žádném svém ustanovení, nelze se domnívat, že by se k omylu pořizovatele proto vůbec nemělo přihlížet. Nezbyvá tedy v takovém případě nic jiného, než se soustředit na vlastní obsah závěti a na zdůvodnění zůstavitele. Jestliže i pak je zřejmé, že se zůstavitel v osobě dědice zmýlil, není možné ani tehdy ustanovení dědice vztáhnout na jinou, ačkoliv zůstavitelem, s nejvyšší pravděpodobností, skutečně zamýšlenou osobu.⁴⁰

³⁸ Podle ust. § 37 odst. 1 obč.zák.: „Právní úkon musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně; jinak je neplatný.“

³⁹ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 59.

⁴⁰ Otázka omylu může být aktuální také v případě výpočtu dědických podílů. Návrh připravovaného kodexu s tím počítá a dělení se v rámci řízení o dědictví provede tak, aby co nejvíce odpovídalo vůli

V nově připravovaném občanském zákoníku (dále jen „Návrh“) je již omyl v osobě dědice či odkazovníka nebo podstatných vlastnostech věci zakotven v ustanoveních §§ 1388 až 1390, přičemž v takovém případě způsobuje relativní neplatnost dotčených ustanovení závěti. Výjimkou je pouze situace, kdy se ukáže, že došlo jen k chybě v popisu osoby nebo věci.

Od těchto situací je ovšem nutno odlišit chyby a zřejmé nesprávnosti v označení dědice, jako je jeho jméno apod. Tyto nesprávnosti v osobních údajích nemají vliv na vážnost projevu vůle, a to zvláště tehdy, doprovází-li nesprávné jméno uvedení zůstavitelova příbuzenského vztahu k označenému dědici.

Mezi další podmínky platného projevu vůle je jeho **určitost a srozumitelnost**. Projev vůle je neurčitý, pokud je nejistý jeho obsah, přesněji pokud se nepodařilo jeho obsah jednoznačně stanovit. Nesrozumitelný je tehdy, jestliže jednající nedosáhl z důvodu vadného slovního nebo jiného zprostředkování jasného vyjádření této vůle. Pokud v důsledku této neurčitosti a nesrozumitelnosti nelze ani výkladem dospět k nepochybnému poznání, co chtěl jednající projevít, je třeba daný úkon označit za neplatný (ust. § 37 odst. 1 obč.zák.). Vztahuje-li se neurčitost nebo nesrozumitelnost poslední vůle pouze na její určitou část, pak je neplatná jen tato část.

Obecné pravidlo pro výklad právních úkonů je zakotveno v ust. § 35 odst. 2 obč.zák. Ustanovení pamatuje nejen na výklad dle jazykového vyjádření právního úkonu, ale také podle vůle toho, kdo úkon učinil. Výklad tak má vést ke zjištění skutečné vůle, nikoliv však způsobem doplňování či dokonce nahrazování projeveného úkonu.⁴¹

Požadavek určitosti a srozumitelnosti projevené vůle úzce souvisí s jejím obsahem, přesněji s obsahovými náležitostmi závěti. Mezi ně patří především stanovení dědiců a jejich podílů. Já si dovoluji o tomto tématu pojednat samostatně v následující kapitole.

zůstavitele a omyl ve stanovení dědických podílů neznamenal neplatnost závěti či její části. Vůle zůstavitele tak dostává přednost před formalistickými požadavky zákona, což znamená značný posun oproti stávající úpravě.

⁴¹ Na podporu tvrzení, že vůli zůstavitele je možno vykládat pomocí zákonných interpretačních pravidel, existuje několik soudních rozhodnutí. Např. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 29. listopadu 2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=5627&searchstr=21+Cdo+372%2F2001>>., které uvádí, že *závěť je neplatná pro neurčitost ve vymezení okruhu povolaných dědiců jen tehdy, není-li ani výkladem právního úkonu možné dovodit, kdo se má stát dědicem*.

4.3. Závěť a její obsahové náležitosti

4.3.1. Dědická instituce a stanovení dědických podílů

Samotný obč.zák. vymezuje obsah závěti velmi stručně v ust. § 477: „V závěti zůstavitel ustanoví dědice“.⁴² Tím ale vystihl to nejdůležitější, oč se jedná. A to, že dědická instituce neboli ustanovení dědice je podstatná složka závěti, bez které by závěť byla absolutně neplatná, resp. by se vůbec nejednalo o poslední pořízení. Pořizovatel poslední vůle ustanoví dědice buď k dědictví jako celku, či k jeho části, případně k určité věci, právu nebo jiné majetkové hodnotě, nebo nařídí jiný způsob naložení se zanechaným majetkem (zřídí nadaci nebo nadační fond).⁴³

Pakliže zůstavitel povolal dědiců více, může zároveň stanovit jejich podíly v poměru k celému dědictví, a to zlomkem nebo procentem, nebo určit konkrétní věci, práva, či jiné majetkové hodnoty, které jednotlivým dědicům připadnou, nebo kombinací obou těchto způsobů. Jestliže podíly jednotlivých dědiců nejsou závětí určeny, podle ust. § 477 odst. 1 obč.zák. platí, že jsou stejné.

Svobodné pořizovací právo vyplývá z práva vlastníka disponovat předmětem svého vlastnictví (ust. § 123 obč.zák.). V případě, že z nějakého důvodu nenabude svůj podíl či jeho část dědic povolaný v závěti, na jeho místo nastupují dědicové ze zákona (ust. § 461 odst. 2 obč.zák.). V praxi k těmto situacím dochází často. Je tomu tak například z důvodu neplatnosti určité části závěti, dědické nezpůsobilosti závětního dědice nebo jestliže pořizovatel sepsal poslední vůli jen o části svého majetku. Tímto se ohledně zbývajících majetku uplatní zákonná dědická posloupnost, protože akrescence, tj. přirůstání uvolněného podílu ke zbylým dědickým podílům, je vyloučena.

Vůle zůstavitele, vyjádřená v závěti, by měla být respektována. Dosavadní praxe i judikatura se však shodují na tom, že by se nemělo dědicům bránit v tom, aby se v rámci dědického řízení dohodli odlišně, než jak pořizovatel při sepsání závěti zamýšlel.

Záměr pořizovatele poslední vůle, přesněji užití konkrétního slovního spojení, může být vyjádřen často různými slovy. Obč.zák. nevymezuje, jak má být v závěti

⁴² Z této definice však nevybočuje ustanovení o možnosti zříditi nadaci závětí, kdy dědicem je v tomto případě právnická osoba, která má na podkladě závěti teprve vzniknout.

⁴³ Viz podkapitola 4.3.3. Vznik nadace a nadačního fondu v závěti.

vyjádřeno ustanovení někoho dědicem, tj. formální náležitost ustanovení dědice. Pořizovatel může použít spojení „ustanovuji, povolávám nebo určuji dědicem Z.H.“. Rozličnost mezi jednotlivými způsoby vyjádření je často odvozena také od toho, zda-li se jedná o laika nebo např. o osobu právnického vzdělání, nebo zda se jedná o holografní závěť či závěť psanou například u notáře formou notářského zápisu.

Co se týče samotného označení dědice, tj. jména a příjmení fyzické osoby či název právnické osoby, zákon ani ustálená judikatura nevyžaduje, aby byl dědic v závěti výslovně pojmenován.

Městský soud v Praze v této souvislosti v odůvodnění svého rozhodnutí uvádí: *Nejsou-li závětní dědici označeni v závěti obvyklými údaji totožnosti, jako je datum narození, adresa bydliště apod., není to důvodem neplatnosti závěti pro neurčitost, jestliže označení dědice v závěti umožňuje jeho identifikaci.*⁴⁴ *Musí být z ní vždy ale zcela nezvratně zjistitelné, komu má zůstavený majetek připadnout.*⁴⁵ Proto by na něj měl být kladen ze strany pořizovatele důraz, také především z toho důvodu, že se tím v okamžiku účinnosti závěti předejde zbytečným průtahům a nesrovnalostem, které často doprovázejí dědické řízení.

Zřizovatel by měl mít tedy vždy na mysli, aby byl dědic nezaměnitelným způsobem určen, a v případě, že se v okolí pořizovatele vyskytuje více osob stejného jména, nezbyvá nic jiného než uvést další, doplňující údaj pro rozlišení, např. rodné číslo či bydliště.

I tak si však ustálená judikatura a praxe ve snaze vystihnout skutečnou vůli pořizovatele vystačí i s jinými způsoby označení povolaných dědiců.⁴⁶ Například namísto jména a příjmení je dědic v závěti označen pouze jako „bratr“ nebo „dcera“, pokud se ovšem v tomto příbuzenském vztahu nevyskytuje více osob. Krajský soud v Brně v tomto případě rozhodl takto: *Ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí*

⁴⁴ Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. prosince 2002, č.j. 24 Co 297/2002-127, *AD NOTAM*, 2003, č. 2, str. 41.

⁴⁵ *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 19. prosince 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=10315&searchstr=30+Cdo+1143%2F2002>>.

⁴⁶ Formulace zůstavitelky v závěti, že „odkazuje veškerý svůj majetek tomu, kdo se prokáže dokladem o zaplacení jejího pohřbu do hrobky k jejímu manželovi“, a že „to bude táž osoba, která se o ni až do její smrti postarala“, je dostatečná pro zjištění, o jakou konkrétní osobu se v daném případě jedná. – Srov. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 25. dubna 2007, sp. zn. 21 Cdo 1859/2006* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=35316&searchstr=21+Cdo+1859%2F2006>>.

*svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčité; je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné.*⁴⁷

Dědicem, který je povoláný zůstavitelem, může být fyzická nebo právnická osoba. Tato záležitost je výhradně věcí zůstavitele, koho si vybere. Omezen je pouze institutem tzv. neopomenutelných dědiců, o kterém je pojednáno v následné podkapitole.

Naproti tomu u zákonné dědické posloupnosti se vychází z příbuzenského nebo obdobného poměru dědice k zůstaviteli, tedy z nějaké obecné představy o tom, kdo jsou zůstaviteli nejbližší a v jakém jsou pořadí. Zákonými dědici proto logicky mohou být pouze fyzické osoby.

Předpokladem dědění je dědická způsobilost. Tu ovšem nemá každá osoba. Způsobilost stát se dědicem se kryje se způsobilostí mít práva a povinnosti. Tuto způsobilost musí mít dědic v okamžiku smrti zůstavitele, nikoliv v době pořízení závěti.⁴⁸ U právnické osoby, která je povolána jako dědic zůstavitele, je stanovena podmínka existence jejího zápisu v obchodním rejstříku v den smrti zůstavitele, v opačném případě není způsobilým dědicem. V návrhu občanského zákoníku již nejsou tak přísná kritéria, právnická osoba může být způsobilým dědicem i tehdy, má-li být teprve ustanovena, ale za podmínky, že se tak stane do osmnácti měsíců od smrti zůstavitele.

4.3.2. Dědická nezpůsobilost

Tento výrazný morální prvek, který vede ke zbavení subjektivního dědického práva z důvodů závažných prohřešků dědice proti dobrým mravům vůči zůstaviteli či jeho rodině, je upraven v ust. § 469 obč.zák. Vztahuje se jak na dědice ze zákona, tak ze závěti. Jde o tyto dva důvody uvedené v ust. § 469 obč.zák.:

- spáchání úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželovi, dětem nebo rodičům, nebo

⁴⁷ Viz Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 14. února 1994, č.j. 18 Co 218/93-32, *AD NOTAM*, 1995, č. 2, str. 47.

⁴⁸ Nascituru, tj. dítěti v době smrti zůstavitele již počatému, avšak dosud nenarozenému, se přiznává dědická způsobilost. Dítě se však musí narodit živé.

- zavrženíhodné jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle.

Ke spáchání úmyslného trestného činu musí dojít za života zůstavitele a není rozhodné, zda byl pachatel za tento čin odsouzen či pouze stíhán. Podstatné je, že takový čin spáchal. V případě, že by byl odsouzen, je soud v dědickém řízení vázán pravomocným rozsudkem soudu vydaným v trestním řízení (ust. § 135 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jako „o.s.ř.“). Jestliže však takové rozhodnutí vydáno nebylo (např. z důvodu amnestie nebo promlčení), řeší soud v dědickém řízení tuto otázku jako předběžnou (ust. § 135 odst. 2 o.s.ř.). Otázka, zda se dědic dopustil určitého konkrétního jednání je otázkou skutkovou a v případě sporu mezi účastníky se řeší postupem dle ust. § 175k odst. 2 o.s.ř. Otázka, zda takové jednání je trestným činem, je otázkou právní, a řeší se tedy postupem podle ust. § 175k odst.1 o.s.ř.⁴⁹

Na rozdíl od prvního důvodu dědické nezpůsobilosti, v případě důvodu druhého může k tomuto jednání dojít i po smrti zůstavitele. Dědic se dopustí zavrženíhodného jednání tím, že se například snaží ovlivnit obsah poslední vůle, zabránit zůstavitelovu svobodnému projevu, popř. zničí listinu nebo její znění zfalšuje.

I přes tato jednání může být dědic nakonec povolán k předmětu dědictví, pokud mu pořizovatel jeho čin odpustil, a to buď výslovně, nebo konkludentně, tj. mlčky.⁵⁰

K dědické nezpůsobilosti se přihlíží ze zákona, bez ohledu na to, zda to některý z účastníků řízení namítne, či nikoliv. Tato skutečnost je ostatně rozdílem mezi dědickou nezpůsobilostí a vyděděním, ke kterému dochází na základě projevu zůstavitelovy vůle, učiněném v zákonné formě.

Určitý posun oproti stávající úpravě přináší připravovaný občanský zákoník. Podle něj totiž dědická nezpůsobilost není vázána na spáchání úmyslného trestného činu, ale pouze na takové jednání, které má jeho povahu. V důsledku toho se tak mohou stát nezpůsobilými dědici i ti, kteří takový čin vůči zůstaviteli spáchali, ale kteří nejsou trestně odpovědní. Navíc připravovaná úprava rozšiřuje okruh chráněných osob z dětí, rodičů a manžela zůstavitele na jeho předky a potomky.

⁴⁹ Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. prosince 1997, č.j. 24 Co 315/97-82, *AD NOTAM*, 1998, č. 2, str. 45-46.

⁵⁰ Např. jej povolá v závěti jako svého dědice, ačkoliv o jeho činu v době pořízení ví.

Určitou zvláštností vyvolávající diskuzi je tzv. **negativní závěť**. Jde o projev poslední vůle zůstavitele, kterým vyloučí z dědění svého zákonného dědice nebo závětního dědice, povolaného v původní závěti. Tento institut však v našem právním řádu nemá oporu, protože ust. § 477 odst. 1 obč.zák. hovoří o ustanovení dědiců, nikoliv však o vyloučení dědiců. Za určitý specifický druh negativní závěti však lze považovat vydědění neopomenutelného dědice, což je upraveno v ust. § 469a obč.zák.

Názory se rozcházejí v případě existence negativní závěti, aniž by zůstavitel zanechal také pozitivní závěť. *Dle argumentů jedněch je nutné považovat negativní závěť za pozitivní, neboť z pravidel právní logiky vyplývá, že pokud je možné vyloučit někoho z dědění konkludentně (samozřejmě s výjimkou neopomenutelných dědiců, kteří nebyli vydědění), tím spíše tak lze učinit projevem výslovným. Naopak podle jiných názorů pořízení tzv. negativní závěti, která by obsahovala pouze vyloučení dědice, naše právní věda nepřipouští, přičemž zastánci tohoto názoru se opírají právě o § 477 odst. 1 obč.zák.*⁵¹

Zůstavitel má výhradní právo rozhodnout o tom, které věci, práva a jiné majetkové hodnoty případnou kterému dědici, a v případě, že tím nevyčerpá celkovou hodnotu svého dědictví, uplatní se ohledně takto zbylého majetku zákonná dědická posloupnost.⁵² Tato netradiční právní úprava, kdy zůstavitel tedy může jednotlivé věci odkázat příslušným dědicům, aniž by se tím jednalo o odkazy a hovořilo se o dědicích jako odkazovnicích, dává potřebu sjednotit názor a zaujmout platné stanovisko v souvislosti s pořízovací volností manžela či manželky o jednotlivých věcech spadajících do společného jmění manželů.

V rámci společného jmění manželů patří každému z nich věc nebo jiná majetková hodnota celá. Jsou tedy vlastníkem celé věci, ale v okamžiku, kdy by s ní chtěl jakkoliv sám nakládat, např. ji zcizit, musí se tak stát výhradně se souhlasem druhého manžela pod sankcí relativní neplatnosti tohoto úkonu (ust. § 145 odst. 2 obč.zák., ust. § 40a obč.zák.).

V případě sepsání závěti o těchto věcech spadajících do společného jmění manželů je situace jiná. Pořízení poslední vůle je jednostranný úkon, bylo by tedy

⁵¹ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 52.

⁵² Může ovšem předtím učinit takové opatření, že do závěti napíše osobu, která se stane dědicem veškerého zbylého majetku.

v rozporu s jeho povahou činit jej s něčím souhlasem. Tento názor potvrzuje i rozhodnutí Městského soudu v Praze: *Závěť není neplatná, i když v ní zůstavitel bez souhlasu svého manžela pořizoval o majetku, který byl v jejich bezpodílovém vlastnictví.*⁵³ V jaké podobě se pak majetek zanechaný v závěti dostane k dědici, bude záviset na výsledku vypořádání společného jmění, který provede z moci úřední soud v rámci dědického řízení.

Zřizovatel své poslední vůle není nijak po sepsání závěti omezen v nakládání se svým majetkem, může jej i nadále platně zcizovat či případně i zničit. Pokud však v okamžiku jeho smrti daný majetek již není v jeho vlastnictví, je ustanovení o něm v poslední vůli neúčinné. Tuto skutečnost potvrzuje i Nejvyšší soud ČSR ve svém rozhodnutí: *Uvedla-li zůstavitelka v závěti výslovně jen konkrétní nemovitost, jež má připadnout závětní dědičce, ale později nemovitost prodala, takže v době smrti už nebyla její vlastnící, nestává se takto určená osoba platně závětní dědičkou jiných věcí z tohoto dědictví. Nedostatek projevu vůle zůstavitelky o ustanovení téže osoby dědičkou ze závěti ohledně jiných věcí zůstavitelky nemůže být zhojen tím, že dědic ze zákona uznal vůli zůstavitelky v tom smyslu, že původně určené dědičce ze závěti připadne např. jiná nemovitost z dědictví.*⁵⁴

Naproti tomu, povolá-li zůstavitel ve své závěti někoho za dědice určité peněžní částky, která se nenachází v zanechaném majetku, je toto ustanovení platné a ostatní dědicové jsou povinni vyplatit onomu dědici příslušnou částku. Takto rozhodl svým rozhodnutím Městský soud v Praze: *Takto stanovená povinnost výplaty peněžité částky nemá charakter podmínky, ke které se nepřihlíží, nýbrž jde o způsob určení dědického podílu. Přesahuje-li však výše výplaty obvyklou cenu majetku, nabyvaného vyplácejícím dědicem, má dědic výplaty nárok jen na poměrně redukovanou částku. Není-li předmětem dědictví majetek, z něhož je výplata odvozena, nelze toho, kdo měl výplatu obdržet, považovat za dědice.*⁵⁵

⁵³ Srov. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 2. ledna 1985, sp. zn. 11 Co 454/84* [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008]; Bezpodílové spoluvlastnictví manželů (BSM) jako druh majetkového společenství manželů existoval v našem právním řádu od 1. dubna 1964 do 31. července 1998, který byl poté nahrazen institutem společného jmění manželů (SJM).

⁵⁴ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 53.

⁵⁵ Viz *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 28. února 2001, č.j. 24 Co 51/2001-133, AD NOTAM*, 2001, č. 3, str. 60-61.

V souvislosti s odkázáním nemovitosti se často vyskytuje i **zřízení věcného břemene** prostřednictvím závěti.⁵⁶ Například zůstavitel odkáže svému jedinému synovi rodinný dům, ale současně k němu zřídí věcné břemeno v podobě doživotního práva bydlení své manželce. Takto zřízené věcné právo nemůže být na úkor neopomenutelných dědiců, ledaže by na to sami v dohodě o vypořádání dědictví přistoupili.

I když se toto omezení budoucího vlastníka nemovitosti jeví jako podmínka v závěti, ke které se podle ust. § 478 obč.zák. nepřihlíží, Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí uvádí: *Zřízení věcného břemene na základě závěti nelze považovat za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 obč.zák.; jde o ustanovení dědice k výkonu práva, odpovídajícího věcnému břemenu, jež má váznout na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic. Pokud by došlo ke střetu takto založeného dědického podílu s dědickým nárokem neopomenutelných dědiců, jež jsou chráněni ustanovením § 479 obč.zák., musel by se upravit rozsah věcného břemene rozhodnutím podle ustanovení § 484 obč.zák. tak, aby jeho kapitalizovaná hodnota nezkracovala povinné podíly neopomenutelných dědiců, nebo ponechat věcné břemeno v plném rozsahu, jak je obsaženo v závěti, a uložit dědici tohoto břemene, aby doplnil povinné díly neopomenutelných dědiců peněžitě.*⁵⁷

Věcné břemeno k nemovitosti ovšem nemůže zřídit zůstavitel, který je podílovým spoluvlastníkem nemovitosti.⁵⁸ Toto ustanovení závěti by bylo absolutně neplatné, což ostatně vyplývá i z rozhodnutí Městského soudu v Praze: *Věcné břemeno doživotního užívání části nemovitosti či prostoru v nemovitosti, která je v podílovém spoluvlastnictví, nemůže být platně zřízeno jen některým z podílových spoluvlastníků, a to ani v případě, že v době, kdy takové věcné břemeno zřizoval, byl podle dohody spoluvlastníků nebo podle rozhodnutí soudu oprávněn sám tuto část nemovitosti (byt, jinou místnost nebo prostor) užívat. Není rozhodující, jak velký je jeho spoluvlastnický*

⁵⁶ Možnost zřídit věcné břemeno závětí bylo zavedeno novelou občanského zákoníku s účinností od 1. 4. 1983, tj. zákonem č. 131/1982 Sb, kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy.

⁵⁷ Viz *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 2. srpna 1991, sp. zn. 4 Cz 56/91* [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].

⁵⁸ Nikdo totiž v souladu s obecnou zásadou občanského práva nemůže převést na jiného více práv, než má on sám.

*podíl na nemovitosti, kterou takto zřídil věcné břemeno jeden ze spoluvlastníků, je v této části neplatná.*⁵⁹

Velikost dědického podílu osoby oprávněné z věcného břemene se určí podle ocenění, provedeného podle ust. § 18 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů.

V neposlední řadě je třeba zmínit rozvržení odpovědnosti za dluhy. Jakkoliv je zůstavitel v sepsání své poslední vůle svobodný, toto právo mu nepřísluší. Platí zde ustanovení § 470 obč.zák.: „Dědic odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele a za zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí. Je-li dědiců více, odpovídají za náklady zůstavitelova pohřbu a za dluhy podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému majetku.“

Dědici se však mohou dohodnout na jiném způsobu rozvržení odpovědnosti za dluhy, než jak vyplývá z uvedeného ustanovení. Věřitel pohledávky, která byla předmětem takové dohody mezi dědici, se pak stane účastníkem té části dědického řízení, ve které se daná pohledávka bude vypořádávat. V případě, že by s dohodou dědiců o jejich odpovědnosti za dluhy nesouhlasil, není jí vázán.

4.3.3. Vznik nadace a nadačního fondu v závěti

Tento jiný způsob naložení se zůstavitelovým majetkem, než je jeho odkázání dědicům, je upraven v zákoně č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů (dále jako „zákon o nadacích“). Obč.zák. v tomto případě pouze hovoří o právu zůstavitele zřídit v závěti nadaci nebo nadační fond (ust. § 477 odst. 2 obč.zák.).

Zákon o nadacích vymezuje pojem nadace a nadačního fondu jako účelové sdružení majetku, zřízené a vzniklé dle tohoto zákona, za účelem dosahování obecně prospěšných cílů, které zákon demonstrativně uvádí.⁶⁰

Obsahové náležitosti závěti, kterou se nadace či nadační fond zřizuje, jsou uvedeny v zákoně o nadacích, a pod sankcí neplatnosti tohoto úkonu je potřeba je

⁵⁹ Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 31. května 2002, č.j. 24 Co 98/2002-94, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 118-119.

⁶⁰ Rozdíl mezi oběma druhy právnických osob není přesně vymezen, ale může to být např. trvalý charakter nadace, na rozdíl od nadačního fondu, který má spíše dočasnou funkci.

dodržet. Patří mezi ně např. určení názvu, vymezení účelu, pro který se nadace či nadační fond zřizuje, dále výše, popřípadě hodnota majetkového vkladu, který má tvořit nadační jmění, přičemž celková hodnota nadačního jmění nemůže být nižší než 500 000 Kč po celou dobu jejich trvání, a další.

Důležitou součástí je stanovení vykonavatele závěti, tj. osoby, která nahradí zůstavitele jako zřizovatele nadace či nadačního fondu, a provede úkony, související s jejich vznikem.⁶¹ Vzhledem k delšímu časovému odstupu mezi pořízením závěti a smrtí zůstavitele zvláštní zákon vyžaduje, aby skutečnosti obsažené v závěti byly trvalé povahy, proto se v ní většinou neuvádí např. konkrétní personální obsazení orgánů nadace nebo nadačního fondu a ponechává se toto rozhodnutí až vykonavateli závěti.

Nadace nebo nadační fond vzniká dnem zápisu do nadačního rejstříku a ne jinak tomu je i v případě vzniku těchto právnických osob závětí. V případě, že nadace nebo nadační fond nevznikne, je vykonavatel závěti povinen bez zbytečného odkladu vydat majetkový vklad, jehož je správcem, oprávněným dědicům (ust. § 6 odst. 3 zákona o nadacích).

Zvláštní úprava zřízení nadace či nadačního fondu závětí se potýká s řadou nedostatků. Zákon o nadacích například nepamatuje na situaci, že vykonavatel závěti provedení úkonů odmítne, v době smrti zůstavitele již nebude naživu nebo nebude způsobilý tuto činnost vykonávat. V případě, že taková překážka nastane, mohl by být v rámci řízení o dědictví těmito úkony pověřen soudem správce dědictví.

Ačkoliv nadace či nadační fond, který má být teprve zřízen, má postavení jako jiný dědic, jejich vznik závisí na zápisu do nadačního rejstříku, a proto nepřichází v úvahu možnost dědictví odmítnout. Nadace a nadační fond však stejně jako ostatní dědicové odpovídají do výše ceny nabytého dědictví za zůstavitelovy dluhy a náklady spojené s jeho pohřbem.

Zřízením nadace nebo nadačního fondu závětí nemohou být zkrácena práva neopomenutelných dědiců, kteří mají právo se v této situaci dovolat relativní neplatnosti.

⁶¹ Ovšem až od okamžiku skončení projednání dědictví (ust. § 6 odst. 1 a 2 zákona o nadacích).

4.3.4. Náhradnictví v závěti

Tato otázka v obč.zák. není upravena, ale v praxi se tento institut hojně využívá, a podporuje jej i ustálená judikatura. Zvláště v obdobích světových válek se tzv. vulgární substitute neboli systém obecného náhradnictví objevoval v posledních pořízeních velice často.

Náhradním dědicem může být ustanoven v podstatě kdokoliv. Může to být spoludědic, případně spoludědicové mohou být navzájem svými náhradními dědici. Není vyloučeno ani ustanovení náhradního dědice náhradnímu dědici.

Tento institut funguje tak, že v případě, že povolaný dědic nenabude z nějakého důvodu dědictví, nastupuje na jeho místo náhradní dědic, čímž se zamezí, aby se na uvolněný dědický podíl uplatnila zákonná dědická posloupnost. Nemůže tak tímto dojít ani k případné akrescenci zbylých dědických podílů.

V souvislosti s obecným náhradnictvím není možné opomenout otázku **fideikomisární substitute**. Pokusím se uvést tedy hlavní rysy a stěžejní fakta týkající se tohoto, v některých evropských státech dosud živého, právního institutu.⁶²

Tento druh náhradnictví byl v našem právním řádu zrušen s účinností k 1. 1. 1951, kdy začal platit tzv. střední kodex. I přesto jej však nelze považovat za institut zapomenutý také z toho důvodu, že navrhovaná úprava v připravovaném občanském zákoníku s ním opět počítá.

Fideikomisární substitute neboli tzv. svěřenecké náhradnictví spočívalo v tom, že umožňovalo zůstaviteli majetek tvořící dědictví zanechat dědici (institutovi) s tím, že v případě nějaké pozdější události (např. smrti dědice nebo jeho sňatku) případně zděděný majetek dalšímu dědici (substitutovi). Oba dva měli postavení zůstavitelových dědiců, ovšem s tím, že k přechodu zděděného majetku nedocházelo ve stejnou dobu, neměli postavení spoludědiců. Dědic povolaný jako první, tedy tzv. přední dědic, byl v nakládání se zanechaným majetkem značně omezen, v podstatě jeho práva spočívala pouze v požitcích a užitcích ze zanechaných věcí či jiných majetkových hodnot. Ostatní dispozice podléhaly souhlasu substituta, který měl vůči zůstaviteli postavení univerzálního dědice.

⁶² Např. Rakousko (ust. § 608 a n. rakouského občanského zákoníku - ABGB) či Německo (ust. § 2100 a n. německého občanského zákoníku - BGB).

Hlavní smysl tzv. svěřeneckého náhradnictví spočíval v tom, že majetek i po smrti tzv. předního dědice (nejčastěji manželky zůstavitele) zůstal v původním rodinném prostředí díky tomu, že se nestal předmětem dědictví pro dědice instituta (předního dědice), ale vracel se do pozůstalosti zůstavitele a děděním jej nabýval fideikomisární substitut.

V současné době se názory týkající se tohoto druhu náhradnictví rozcházejí v otázce výkladu ust. § 859 odst. 2 obč.zák. Ten výslovně stanoví, že: „Dnem 1. 4. 1964 zanikají všechna omezení vyplývající ze svěřeneckého náhradnictví.“

Jeden názor, který reprezentuje justice, prohlašuje, že toto ustanovení znamená *úplnou nepoužitelnost fideikomisární substituce*.⁶³ Zatímco prof. Viktor Knapp ve svém odborném článku poukazuje na to, že *za předpokladu, že se dle § 859 odst. 1 obč.zák. použije ustanovení o fideikomisární substituci v o.z.o., ustanovený fideikomisární substitut je dědicem i po 31. březnu 1964 s tím rozdílem, že přední dědic nebude ve svých dispozicích omezen § 613 o.z.o. Může s danou pozůstalostí volně hospodařit a substitut bude po nastalé události, uvedené v závěti zůstavitele, dědit pouze to, co ze zanechaného majetku zůstane, pokud tedy něco zůstane*.⁶⁴

Dle mého názoru je však otázka platnosti ustanovení o svěřeneckém náhradnictví, jež je obsaženo v závěti, zcela jasně a zřetelně upravena v § 859 odst. 2 obč.zák. Proto se v případě, že se takový institut v závěti vyskytne, k němu v notářské praxi v převážné míře vůbec nepřihlíží.

Navrhovaná úprava zavádí obecné náhradnictví (§ 1366 a n. Návrhu) a obdobně se toto ustanovení o náhradnicích použije také na odkazovníky, na něž Návrh také pamatuje a o nichž bude pojednáno v samostatné kapitole mé práce. Důvodová zpráva Návrhu uvádí, že právo náhradníka je totožné s právem osoby, na jejíž místo náhradník nastupuje. Tato úprava se projeví obzvlášť v ustanovení § 1368 Návrhu, podle něhož se omezení uložená dědici postihují také náhradníka, pokud z vůle zůstavitele výslovně nevyplývá něco jiného. Svěřenecké náhradnictví připravovaný občanský zákoník zamýšlí zavést také dle ustanovení § 1371 a n. Návrhu, ačkoliv mezi mnohými notáři

⁶³ Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. listopadu 1994, č.j. 24 Co 139/94-156, *AD NOTAM*, 1995, č. 3, str. 65.

⁶⁴ Knapp, V. Poznámky o fideikomisární substituci, *AD NOTAM*, 1995, č. 5, str. 113.

převažuje názor, že je tento institut již zcela překonaný a absolutně nevyhovující současné době.

4.3.5. Institut neopomenutelných dědiců

Tento průlom do testovací svobody zůstavitele, který chce realizovat určitou představu o svém majetku pro případ své smrti, pro něj představuje významnou, nikoli zanedbatelnou překážku.

I přesto, že testamentární posloupnost má přednost před děděním ze zákona, zákonodárce včlenil do dědické úpravy ust. § 479 obč.zák. princip familiarizace, podepřený ústavně zaručeným právem vlastnit majetek.⁶⁵ Tento princip, vycházející z biologické zákonitosti, se vztahuje na dědice první skupiny, lépe řečeno pouze na potomky zůstavitele. Ti nemohou být v závěti pořizovatelem opomenuti, ledaže by byli platně vydědění. Tím dochází v tomto ohledu k preferování zákonné dědické posloupnosti a k omezení zůstavitele při pořizování poslední vůle.

Navíc představuje naše právní úprava určité specifikum oproti zahraničním právním řádům v tom smyslu, že neopomenutelný dědic má postavení zákonného dědice, nejde tedy pouze o obligační nárok vůči závětnímu dědici.⁶⁶ Nárok neopomenutelného dědice dle ust. § 479 obč.zák. není nárokem na výplatu peněžitého podílu z dědictví, ale nárokem na poměrnou část majetku z dědictví in natura. Nárok neopomenutelného dědice by měl být uspokojen především z majetku, o němž závěti zůstavitele nebylo pořízeno. Teprve v případě, že by cena majetku, ohledně něhož závěti zůstavitele nebylo pořízeno, případně majetku, který neopomenutelný dědic nabývá ze závěti, nedosáhla výše jeho podílu, na který má nárok dle ust. § 479 obč.zák., došlo by ke krácení podílu⁶⁷ dalšího dědice (případně dědiců), které by mu měly připadnout dle závěti zůstavitele.⁶⁸ Neopomenutelný dědic tak má v případě, že mu bylo zanecháno v závěti méně, než kolik činí jeho zákonný podíl, postavení dědice ze zákona

⁶⁵ Čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.)

⁶⁶ Tak tomu bylo např. v ABGB. Neopomenutelný dědic měl nárok na výplatu svého podílu v penězích od závětního dědice.

⁶⁷ V souladu s ust. § 479 obč.zák. lze krátit pouze podíly určené závětí; Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Brně, ze dne 30. září 1996, č.j. 24 Co 184/96-87, *AD NOTAM*, 1997, č. 3, str. 65.

⁶⁸ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 17. října 1997, sp.zn. 18 Co 171/97, *AD NOTAM*, 1998, č. 2, str. 42.

o tomto chybějícím podílu, a postavení dědice ze závěti ohledně toho, co mu bylo v závěti zanecháno.

Obč.zák. v ust. § 479 rozeznává jednak neopomenutelné dědice nezletilé, kteří musí dostat tolik, kolik činí jejich celý dědický podíl, jednak neopomenutelné dědice zletilé, kterým přisuzuje ze zůstavitelova majetku alespoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona.⁶⁹ Když bych uvedla na konkrétním případě: Po zůstaviteli zůstala manželka a dvě děti, z toho jedno nezletilé. Podle zákona by každému z nich připadla třetina dědictví. Neopomenutelnými dědici jsou však pouze děti, přičemž nezletilému náleží celá jedna třetina a zletilému polovina z jedné třetiny, tedy jedna šestina dědictví. Se zbylou jednou polovinou může zůstavitel volně naložit.

Tento, zákonem zaručený, dědický podíl může zůstavitel svým neopomenutelným dědicům odejmout jen v případě platného vydědění, jak jsem se zmínila výše, nebo příkazem k započtení darování, kterého se obdarovanému dostalo za života zůstavitele (ust. § 484 obč.zák.). Nemůže se však jednat o obvyklá darování, tj. například k narozeninám, k ukončení školy apod.

Mezi potomky zůstavitele se řadí jednak jeho děti, mohou jimi být ale také vnuci, pravnuci a případně další descendenti. Tím se však nabízí otázka, jakým dílem tito vzdálenější potomci dědí. Opět se názory v odborných kruzích rozcházejí. Dovolím si říci, že pro mě je logičtější závěr, že například vnuci zůstavitele, i když nezletilí, dědí neopomenutelný podíl svého rodiče, samozřejmě zletilého. Tedy v tomto konkrétním případě jednu polovinu zákonného dědického podílu. Vycházím tak z ustanovení § 473 odst. 2 obč.zák.: „Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci.“ Tímto se dá říct, že potomci nastupují do uvolněného dědického podílu svého předka a nemohou dědit více než jejich předek, jehož reprezentují a bez něhož by, zjednodušeně řečeno, nyní v této situaci nemohli být.

Naopak s jiným názorem jsem se setkala v aktuálním komentáři k občanskému zákoníku. Podle něj *v případě, kdy se bližší potomek nedožil smrti zůstavitele nebo není způsobilý dědit a dědictví tedy vůbec nenapadá, nelze nároky jeho potomků odvozovat*

⁶⁹ Výše neopomenutelného podílu pro zletilé potomky do 31. prosince 1991 představovala tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu, poté byl § 479 obč.zák. novelizován zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, čímž se velikost podílu dostala na současnou jednu polovinu.

*od podílu, který nebyl způsobilý nikdy nabyt. Velikost neopomenutelných podílů je pak odvozena od zletilosti, resp. nezletilosti těchto vzdálenějších potomků.*⁷⁰

Neopomenutelný podíl je určen z dědictví jako celku, nikoliv jen z majetku, o kterém zůstavitel pořídil závětí, což ostatně potvrzuje rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR: *Dědictvím (dědickým podílem) ze zákona ve smyslu ustanovení § 479 obč.zák. je podíl vypočtený z celého dědictví, a nikoli jen z té části dědictví, která se v konkrétním případě dědí ze závěti, tedy z té části dědictví, o které zůstavitel pořídil závětí.*⁷¹

Pokud závěť nerespektuje ustanovení o neopomenutelných dědicích, je neplatná pouze v této části, nikoliv jako celek. Opomenutí dědicové ji mohou napadnout z titulu relativní neplatnosti, je-li jich více, pak každý zvlášť. Pokud však svého práva nevyužijí, například z důvodu, že o svůj podíl ze zůstavitelova majetku nemají zájem, závěť zůstává i v této části nadále platná.⁷² Neplatnosti se může dědic dovolat především v dědickém řízení, a dle judikatury může své rozhodnutí měnit až do chvíle, kdy je pravomocně rozhodnuto o osobě dědice. Městský soud v Praze ve svém rozhodnutí uvedl, že: *Uznání závěti za pravou a platnou není neodvolatelným právním úkonem. Dokud nebylo pravomocně rozhodnuto o osobě dědice (ať již mezitímním samostatným rozhodnutím nebo v usnesení o dědictví), může ten, kdo by při neplatnosti závěti přicházel v úvahu jako dědic, změnit své původní stanovisko (uznání závěti) a pravost a platnost závěti zpochybnit. Jestliže to učiní před právní mocí rozhodnutí o osobě dědice, je nutno s ním od tohoto okamžiku znovu jednat jako s účastníkem dědického řízení.*⁷³ I poté však není vyloučeno, aby se dědic domáhal svého neopomenutelného podílu, a to žalobou v občanském řízení soudním, na základě ustanovení o nárocích oprávněného dědice (ust. § 485 a n. obč.zák.). Ovšem za předpokladu, že nebyl účastníkem řízení o dědictví, a neměl tedy možnost uplatnit námitku neplatnosti závěti z důvodu ust. § 479 obč.zák.

Právo neopomenutelného dědice je ohraničeno tříletou promlčecí lhůtou, jež počíná běžet ode dne úmrtí zůstavitele, neboť tímto dnem právo námitky relativní

⁷⁰ Holub, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek 1.* 2. vydání. Praha: Linde Praha, 2003, str. 697.

⁷¹ *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 30. června 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88 [Program].* ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].

⁷² U nezletilého potomka toto prohlášení o neuplatnění relativní neplatnosti, provedené zákonným zástupcem, podléhá schválení soudem.

⁷³ *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 28. června 1996, č.j. 24 Co 160/96-47 [Program].* ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].

neplatnosti mohlo být vykonáno poprvé. Navíc je potřeba zdůraznit, že námitku neplatnosti může uplatnit jen on sám a nemůže v případě, že se rozhodne nečinit si na svůj zákonný podíl nárok, počítat s tím, že tak uvolní místo například svému potomkovi.

Pro úplnost se ještě krátce zmíním o otázce možnosti uzavření dědické dohody o vypořádání dědictví mezi neopomenutelnými dědici, kteří svého práva námitky relativní neplatnosti nevyužili, a závětním dědicem. Narazila jsem v tomto případě opět na rozcházející se názor autora odborného článku⁷⁴ s rozhodnutím Krajského soudu v Brně. Ten ve svém rozhodnutí uvádí: *Jestliže se potomci zůstavitele nedovolají neplatnosti závěti, kterou bylo pořízeno o veškerém majetku a kterou byli jako dědici opomenuti, je jediným dědicem dědic ze závěti; nemůže dojít k vypořádání dědictví dohodou mezi závětním dědicem a potomky zůstavitele.*⁷⁵

Autor publikovaného článku však nesouhlasí a upozorňuje na to, že soud se ve svém usnesení zaměřil pouze na hmotněprávní stránku, aniž by řešil rovněž stránku procesněprávní. Vychází z názoru, že opomenutí dědicové, kteří nevyužili svého práva námitky neplatnosti, jsou až do skončení dědického řízení jeho účastníky a mohou své stanovisko do té chvíle měnit. Soud by měl tedy, podle něj, *uložit univerzálnímu závětnímu dědici povinnost podat žalobu o určení, že nepominutelní dědicové, kteří dědictví neodmítli a současně nenamítli relativní neplatnost závěti, nejsou dědicové. Teprve pak, po rozhodnutí soudu o této žalobě, kdy bude určeno, že jediným dědicem je univerzální závětní dědic, by soud mohl rozhodnout o potvrzení nabytí dědictví jedinému závětnímu dědici. Nedojde-li však soud k výše uvedenému závěru, pak jsou nepominutelní dědicové nadále dědici a tím pádem i účastníky řízení o dědictví. Závětní dědic s nimi poté uzavře dohodu o vypořádání dědictví, která respektuje závěť zanechanou zůstavitelem, a dědicové tím dávají najevo, že nenamítli v průběhu řízení relativní neplatnost.*

Tento názor, dle mého mínění, je mírně řečeno extrémní, navíc vyvolávající řadu nesrovnalostí. Podle něj tedy například mohou dědici uplatnit námitku relativní neplatnosti závěti a poté dědictví odmítnout, čímž by umožnili vstup jejich potomkům do dědického řízení. Podle mého názoru to není možné. Jestliže někdo uplatní námitku

⁷⁴ Uxa, R. Poznámky k relativní neplatnosti závěti, *AD NOTAM*, 2000, č. 5, str. 101-102.

⁷⁵ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 28. května 1997, sp.zn. 18 Co 14/97, *AD NOTAM*, 1999, č. 4, str. 84.

relativní neplatnosti závěti, která jej jako neopominutelného dědice opomíjí, lze z jeho počínání usoudit, že má o dědictví zájem, chová se jako dědic a tudíž se s ním jako s dědicem jedná. Poté už není možné dědictví odmítnout, což potvrzuje i ustálená judikatura. Navíc, jestliže by měl být podle autora článku závětní dědic povinen k podání žaloby o určení, že nepominutelní dědicové, kteří dědictví neodmítli a současně nenamítli relativní neplatnost závěti, již nejsou dědicové, není k tomuto kroku oprávněn. Dle mého názoru jde v případě dědických podílů o otázku právní, nikoliv skutkovou, o níž by byl případně oprávněn žalobu o určení podat (např. ohledně sporu o platnost závěti). V konečné fázi řízení o vypořádání dědictví tedy uzavření dohody není možné, protože závětní dědic je dědicem jediným a dohodu v tomto případě nemá s kým uzavřít. Jednoznačně se tak přikláním k výše uvedenému názoru Krajského soudu v Brně.

Připravovaný občanský zákoník počítá s tzv. nepominutelnými dědici a povinným dílem v ustanovení § 1501 a n. Návrhu. Jejich okruh je totožný jako v dosavadní právní úpravě, ale liší se velikost povinného dílu pro zletilé a nezletilé potomky. Pro nezletilé potomky se velikost povinného dílu snížila na tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu, zletilým potomkům připadne coby povinný díl alespoň jedna čtvrtina jejich zákonného dědického podílu. Povinný díl pro nepominutelné potomky musí zůstat zcela nezatížen jakýmkoliv omezeními, může být zůstaven formou dědického podílu nebo odkazu.

Tato změna ohledně velikosti tzv. povinného dílu pro nepominutelné dědice svědčí zejména o posílení autonomie vůle zůstavitele a testamentární poslušnosti vůbec, což byl jeden z cílů tvůrců připravovaného kodexu. Dle mého názoru se snížení povinného dílu pro zletilé potomky jeví jako nanejvýš účelné a pragmatické, neboť se většinou jedná o svéprávné, zabezpečené osoby, u nichž povinný díl jaksi ztrácí významu.

Dalším zásadním rozdílem oproti stávající právní úpravě představuje postavení nepominutelného dědice jako věřitele vůči závětním dědicům a odkazovníkům, jejichž povinností je pohledávku poměrně vyrovnat a vyplatit tak povinný díl v penězích. Ti se však před tím mohou sami rozhodnout, zda dědictví s takovýmto závazkem přijmou, nebo zda jej odmítnou. Tím dochází k předcházení vnitřních konfliktů, které

v současnosti často vznikají z důvodu „vynuceného spoluvlastnictví“ mezi neopomenutelnými a závětními dědici.

Další změnou, která je obsažena v návrhu občanskoprávního kodexu, je právo některých osob na zaopatření (ust. § 1524 a n. Návrhu). *Tímto zvláštním právem na zaopatření je pamatováno na osoby, vůči nimž byl zůstavitel povinován výživným, a které nejsou zabezpečeny ani prospěchem nabytým z dědictví, ani z jiných dostupných zdrojů. Do budoucna je vyloučena například situace, kdy je z okruhu dědiců vyloučena těhotná vdova zůstavitele a je ponechána zcela bez prostředků a finanční podpory.*⁷⁶

4.3.6. Podmínka, příkaz, započtení v závěti

Odmítavý postoj k podmínkám v závěti byl do současné právní úpravy převzat již z tzv. středního kodexu. Ustanovení § 478 obč.zák., podle něhož jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají žádnou právní relevanci, a jednoduše se k nim proto nepřihlíží, představuje další zásah do pořizovací svobody zůstavitele.⁷⁷

Připojení podmínky nebo příkazu v závěti nečiní tedy závěť neplatnou, tato vedlejší ustanovení nemají žádné právní následky, a ostatní ustanovení závěti tím nejsou dotčena. Dědic je tak uchráněn od zůstavitelových případných omezení ve svých dispozicích se zděděným majetkem, a může s ním tedy nakládat podle svého vlastního uvážení, jak on nejlépe uzná za vhodné.

Za podmínku však ve stávající právní úpravě nelze považovat například ustanovení náhradního dědice v závěti, případně zřízení věcného břemene k zanechanému majetku nebo vyjádření konkrétní představy zůstavitele o vypořádání dědictví tím způsobem, že jednomu dědici, jemuž odkázal zůstavitel jednotlivou věc či právo, přikáže, aby vyplatil dalšímu dědici určitou částku v penězích.⁷⁸ Dle ustálené

⁷⁶ Srov. Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědictvého práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 103.

⁷⁷ Podle ust. § 36 odst. 1 obč.zák. je podmínkou vedlejší ustanovení právního úkonu, kterým se následky právního úkonu (vznik, změna, zánik práv a povinností) činí závislé na nejisté budoucí události. Z hlediska vlivu na právní účinky dělíme podmínky na rezolutivní (rozvazovací) a suspenzivní (odkládací).

⁷⁸ Městský soud v Praze v souvislosti s povinností dědice vyplatit dalšímu dědici jeho peněžitý podíl, ve svém rozhodnutí uvádí: *Toho, komu má být podle závěti zůstavitele vyplacena peněžitá částka, lze důvodně považovat za dědice, a tedy za účastníka dědictvého řízení (§ 175b OSŘ). Jeho dědictvé právo se omezuje na peněžitou výplatu dědictvého podílu a je odvozeno od majetku, který nabývá vyplácející dědic (případně majetku, který může být v závěti přímo určen). Přesahuje-li určená výše výplaty*

soudní praxe se totiž v případě podmínky musí jednat o omezení dědice ve volném nakládání s majetkem pro případ smrti, přičemž ani v jednom vyjmenovaném případě nelze o takovém omezení hovořit.

Způsobilst vyvolat zamýšlené právní následky nemá ani **příkaz (modus)**, kterým vyslovuje zůstavitel v závěti požadavek, aby dědic se zanechaným majetkem nebo jeho částí nakládal určitým způsobem, popřípadě aby něco vykonal nebo se něčeho zdržel. Z této povinnosti nikomu nevznikají práva, která by byla na dědici vynutitelná. Jde například o uložení povinnosti pečovat o zůstavitelův hrob, zřídit na něm náhrobek nebo třeba uspořádat posmrtnou výstavu zůstavitelových uměleckých děl. Obč.zák. v tom ale vidí přílišné omezování dědice ve využívání zanechaného majetku, přičemž nečiní rozdíl ani v případech, kdy by se jednalo spíše o vyjádření určité piety ze strany dědice vůči zůstaviteli. *Lze se tak domnívat, že obč.zák. touto úpravou dává najevo přednost žijícím a jejich potřebám, před zájmy nežijících, kteří by chtěli usměrňovat jejich počínání k hodnotám, kterých se jim zásluhou zůstavitele dostalo.*⁷⁹

V průběhu mé koncipientské praxe jsem narazila na zajímavý případ, jenž je příhodný právě pro podrobnější dokreslení této problematiky. Jednalo se o posouzení určité listiny z hlediska její právní bezvadnosti. Předmětná listina byla nadepsána jako poslední vůle a zůstavitel v ní vyjádřil přání, aby se jeho tři synové v případě jeho smrti vzdali svého dědického nároku ve prospěch jejich matky a současně zůstavitelovy manželky. Dále listina obsahovala zůstavitelův podpis a dataci.

Prvním krokem v řešení tohoto případu bylo zodpovězení otázky, zda- li se vůbec jedná o poslední vůli. Jak bylo již uvedeno v předchozí kapitole (srov. kap. 4.3.1. Dědická instituce a stanovení velikosti podílů), mezi podstatné obsahové náležitosti závěti je dědická instituce, resp. ustanovení dědice. Tato listina tuto podstatnou náležitost neobsahovala, neboť zůstavitel vyjádřil pouze své přání, aby se jeho potomci, kterým navíc náleží zákonem zaručený dědický podíl, vzdali svých dědických nároků. Tímto zůstavitel pravděpodobně zamýšlel ustanovit svým jediným dědicem manželku, ale v předmětné listině tuto skutečnost neuvedl, proto je závěť absolutně neplatná, resp.

obvyklou cenu tohoto majetku nabývaného vyplácejícím dědicem, má dědic výplaty nárok jen na poměrně redukovanou částku. Není-li předmětem dědictví, z něhož je výplata odvozena, nelze toho, kdo měl výplatu obdržet, považovat za dědice - Srov. Rozhodnutí Městského soudu, ze dne 28. února 2001, č.j. 24 Co 51/2001-133, AD NOTAM, 2001, č. 1, str. 60.

⁷⁹ Srov. Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 82.

vůbec se nejedná o závět'. Já jsem však chtěla především poukázat na vyslovené přání zůstavitele v této listině, jenž bylo adresováno zůstavitelovým potomkům. I kdyby v dané listině zůstavitel ustanovil dědice, a závět' by tedy byla platná, k jeho přání by se v rámci dědického řízení nepřihlíželo, neboť dle stávající úpravy tyto tzv. vedlejší doložky nevyvolávají právní následky. Záleželo by tedy zcela na vůli povolaných dědiců, zda by svůj dědický podíl v nastalém dědickém řízení odmítli či nikoliv.

Výjimkou z nepřípustnosti podmíněčných ustanovení v závěti je příkaz k započtení na dědický podíl – **tzv. kolace**. Zákonnou oporou této možnosti je ust. § 484 obč.zák., ve kterém je uvedeno, že při dědění ze zákona se dědici automaticky na jeho podíl započte to, co během života zůstavitele od něj bezplatně obdržel, pokud tedy nejde o obvyklá darování.⁸⁰

K zápočtu tak dochází z úřední povinnosti a nepostihuje jen zůstavitelovy potomky, ale všechny dědice, o nichž vyšla skutečnost o obdarování najevo. Naopak v případě existence platné závěti ust. § 484 obč.zák. uvádí, že je zapotřebí, aby v ní zůstavitel výslovně uvedl tento příkaz k započtení, ledaže by byl obdarovaný dědic oproti neopomenutelnému dědici neodůvodněně zvýhodněn. Výslovného projevu vůle zůstavitele, aby k takovému započtení došlo, pak není v závěti třeba. I zde se musí jednat o jiná než obvyklá darování. Navíc vedle objektivního posouzení předmětu darování bude záležet také na příležitosti, kdy k předání daru došlo, na zvyklostech či na majetkových poměrech rodiny. Jestliže však obdarovaný vrátí dar zůstaviteli za jeho života zpět, k započtení logicky není důvod.⁸¹

Nutno dodat, že započtení je možné jen tam, kde nedošlo k dohodě dědiců o vypořádání dědictví. Ovšem i tehdy dědicům nic nebrání, aby v dohodě zohlednili případná dřívější obdarování některého z dědiců zůstavitelem. V tomto případě však nejde o kolaci v pravém slova smyslu.

Při stanovení výše zápočtu se vychází z ceny obvyklé v době, kdy byl dědic obdarován. Určení konkrétních dědických podílů si dovolím vysvětlit na fiktivním

⁸⁰ Podle novely obč. zák. č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, se rozšířila možnost zápočtu na dědický podíl o to, co od zůstavitele obdržel dědicův předek. Tím se zamezilo obcházení dřívějšího znění ust. § 484 obč.zák., který připouštěl, že v případě, že dědic svou část dědictví odmítne, připadne pak tato část jeho potomkům v plné výši, neboť u vzdálenějších potomků bylo započtení vyloučeno.

⁸¹ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 22. května 1995, sp. zn. 18 Co 411/94, *AD NOTAM*, 1999, č. 5, str. 107.

případě: K dědění ze závěti je povolána manželka zůstavitele a jeho dvě děti. První dceři se má započíst dar v hodnotě 30 000 Kč a druhé, mladší dceři dar v hodnotě 50 000 Kč. Celková hodnota dědictví je 180 000 Kč. Všichni tři pozůstalí mají dědit rovným dílem. K celkové hodnotě se tedy přičtou i jednotlivá obdarování a dostaneme se tak na částku 270 000 Kč (tzv. kolační podstata). Jestliže by měli všichni dostat stejně, každý z nich by z dědictví obdržel třetinu, tedy 90 000 Kč. První dceři se však musí započíst 30 000 Kč, proto bude dědit pouze 60 000 Kč. Druhá dcera na tom bude hůře, při odečtu 50 000 Kč jí připadne 40 000 Kč. Součet částek 90 000 Kč + 40 000 Kč + 60 000 Kč činí 190 000 Kč, který se shoduje s celkovou hodnotou dědictví.

Dědic, jehož se příkaz k započtení týká, tak musí strpět zkrácení jeho dědického podílu o hodnotu daru, jež v minulosti přijal, aniž by s touto skutečností musel být v okamžiku obdarování srozuměn.

Smyslem kolace je určitá snaha o zajištění spravedlivého rozdělení zůstavitelova majetku mezi spoludědici s důrazem kladeným na ochranu práv neopomenutelných dědiců (ust. § 484 obč.zák.).

V připravované úpravě občanského zákoníku je však na **tzv. vedlejší doložky v závěti** pamatováno (ust. § 1410 a n. Návrhu). Zůstavitel může ve své závěti uvést podmínku, příkaz nebo doložení času, aniž by tato ustanovení byla neplatná, resp. by se k nim vůbec nepřihlíželo, jak je tomu ve stávající právní úpravě. Na podmínky se v návrhu zákoníku vztahují obecná ustanovení pro právní úkony. Dalším vedlejším ustanovením v závěti může být doložení času. Podle ní má dědic nebo odkazovník nabýt prospěch z pozůstalosti buď pouze na určitou dobu, nebo jiným dnem, než dnem zůstavitelovy smrti.⁸² Pokud zůstavitel stanoví v závěti příkaz, hledí se na něj jako na rozvazovací podmínku.⁸³ Samostatným typem tzv. vedlejší doložky má být ustanovení vykonavatele závěti. Ten má dohlédnout na naplnění zůstavitelovy poslední vůle.

Na tzv. vedlejší doložky v závěti je pohlíženo s rozpaky, a to i přesto, že jejich znovuzavedení posiluje autonomii zůstavitelovy vůle při pořizování o svém majetku pro

⁸² *Dle názorů některých odborníků je tento institut nadbytečný, neboť stejného cíle lze dosáhnout také prostřednictvím půjčky či výpůjčky, jež by byly modifikovány pro aplikaci mortis causa.* Srov. Karhanová, M. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě, *Právní rozhledy*, 2007, č. 5, str. 157.

⁸³ Na základě ustanovení § 1314 Návrhu v případě pochybnosti, zda se jedná o příkaz nebo podmínku, platí, že jde o příkaz. Prikáže-li však zůstavitel dědici, aby někomu něco vydal, bude se jednat o odkaz.

případ smrti. Dle názoru notáře JUDr. Šešiny je potřeba respektovat přání zůstavitele, především těch, jež se týkají zachování piety osoby zůstavitele. To však podle něj není nutné připomínat a stanovit v právních předpisech. Svůj nesouhlas se zákonným zakotvením tzv. vedlejších doložek vyjadřuje poukázáním na problematická přání, příkazy a podmínky zůstavitele, jež musí povolání dědicové a odkazovníci splnit, nebo naopak poukazuje na situace, které zůstavitel v době sepsu své poslední vůle nemusí nebo nemůže předpokládat a které tak mohou vyvstat po jeho smrti a způsobit dědicům nemalé starosti a problémy.⁸⁴ Může tak například nastat situace, kdy zůstavitel stanoví v závěti pro dědice příkaz, kterým nebude moci zatížit nebo zcizit nabytý majetek. Tento dědic se však později ocitne v krizové situaci a s tímto majetkem nebude moci jakkoliv disponovat. Vyvstává tak výkladová otázka, co je rozuměno pod pojmem „zjevná zůstavitelova svévůle“ či „zřejmé obtěžování dědice“ v ustanovení § 1410 odst. 2 Návrhu, jejíž řešení bude zřejmě nalezeno až rozhodovací činností soudů.

4.3.7. Vydědění neopomenutelných dědiců

Pod pojmem vydědění je třeba rozumět odnětí práva potomků na jejich zákonné, neopomenutelné podíly, které jim zaručuje obč.zák. v ustanovení § 479. Vydědění se v praxi objevuje buď jako obsahová součást závěti, nebo je obsaženo v listině o vydědění.⁸⁵

Obč.zák. neobsahoval právní úpravu od počátku své platnosti, tedy od 1. 4. 1964. Institut vydědění se stal součástí obč.zák. až na základě zákona č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, s účinností od 1. 4. 1983, a to v ust. § 469a obč.zák. *Důvodem pro toto, dá se říct, krajní řešení, bylo provinění se vůči socialistickému soužití tím, že potomek neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech.*⁸⁶

⁸⁴ Srov. Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, *AD NOTAM*, 2004, č. 2, str. 47.

⁸⁵ Listině o vydědění, jako dalšímu druhu pořízení pro případ smrti, je věnována v této práci samostatná podkapitola.

⁸⁶ Srov. Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 87.

1. 1. 1992 však nabyla účinnosti novela obč.zák. (zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník), díky které přibyly další tři zákonné důvody vydědění.⁸⁷

V ustanovení § 469a obč.zák. jsou taxativně vypočteny následující čtyři důvody, kdy se potomek provinil vůči zůstaviteli či veřejnému pořádku tím, že:

- v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří, nebo v jiných závažných případech (ust. § 469a odst. 1 písm. a) obč.zák.),
- o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl (ust. § 469a odst. 1 písm. b) obč.zák.),
- byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku (ust. § 469a odst. 1 písm. c) obč.zák.),
- trvale vede nezřízený život (ust. § 469a odst. 1 písm. d) obč.zák.).

V návrhu připravovaného občanského zákoníku v jeho ustanovení § 1506 je zaveden navíc pátý důvod vydědění. Jde o takové zadlužení neopomenutelného dědice nebo jeho marnotratné jednání, které vyvolává obavu ztráty povinného dílu pro jeho potomky. V případě, že bude takový potomek vyděděn, přísluší povinný díl jeho dětem, a není-li jich, pak jejich potomkům.

K platnému vydědění může dojít jen při naplnění některého z taxativně uvedených případů a jeho důvod musí existovat již v době zřízení listiny o vydědění (nebo závěti, je-li vydědění její obsahovou součástí). Nelze tedy vydědit potomka preventivně, tedy pro případ, že by v budoucnu svým chováním naplnil některá z důvodů uvedených v ust. § 469a odst. 1 obč.zák.

Ustanovení § 469a odst. 1 písm. a) obč.zák. vyjmenovává případy, kdy potomek zůstavitele neposkytl v rozporu s dobrými mravy zůstaviteli potřebnou pomoc. Vedle nemoci, nemohoucnosti či oslabeným smyslovým vnímáním se výše uvedené ustanovení vztahuje i na případy, kdy se zůstavitel sice těšil pevnému zdraví, ale ocitl se ve stavu nouze například z důvodu přírodní katastrofy, povodně nebo požáru, kdy utrpěl újmu nejen na zdraví, ale také i na majetku.

⁸⁷ *Rozšiřování jednotlivých důvodů pro vydědění je možné chápat jako určitou snahu zákonodárce vytvořit protiváhu jinak nedotknutelné ochraně neopomenutelných dědiců. Do jisté míry podobným právním prostředkem je příkaz k započtení na dědický podíl, kterým lze neopomenutelného dědice z dědění případně i vyloučit - Srov. Schelleová, I. a kol. Dědictví a dědické právo. Brno: Computer Press, 2007, str. 106.*

Je nezbytné, aby potomek o zůstavitelově těžké životní situaci věděl nebo mohl vědět, a sám nebyl neschopen pomoci z důvodu svých nepřekonatelných překážek (např. dlouhodobý pobyt v cizině nebo hospitalizace v nemocnici). V dané souvislosti je třeba brát v úvahu také celkový vztah zůstavitele k potomkovi, zda pomoc ze strany potomka nebyla zůstavitelem například odmítána.⁸⁸ Ve hře je celá řada okolností, které je nutné při posuzování oprávněnosti postupu ze strany zůstavitele vůči potomkovi zohlednit, aby bylo vyloučeno jeho případné zneužití.

V ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) obč.zák. uvádí druhý možný důvod vydědění potomka, spočívající v trvalém neprojevení opravdového zájmu o zůstavitele, ke kterému by měl být jako potomek povinen. *Tato skutečnost může spočívat jednak v trvalé pasivitě, resp. nezájmu potomka vůči zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. např. způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.*⁸⁹

Stejně jako u předchozího důvodu vydědění, i zde jde o formulaci velice abstraktní a je potřeba brát v úvahu, že zvyklosti v jednotlivých rodinách a jejich přístup k sobě samým se liší. A to jednak z hlediska země nebo určité lokality, ale také z hlediska náboženství, rodových tradic a sociálních poměrů rodiny. Nelze proto zobecňovat a vytvářet přesná kritéria pro chování dětí vůči svým rodičům a naopak paušalizovat jejich prohřešky. Navíc skutečnost, že vydědovaný potomek neprojevuje dostatečný zájem o zůstavitele, bývá občas kladena za vinu také samotnému zůstaviteli. Ten může odpovídat například za to, že se nepokusil vztahy mezi jím a potomkem urovnat.

Stejný názor zastává i současná soudní praxe. Nejvyšší soud ČR v jednom ze svých rozhodnutí stanoví, že: *Jestliže potomek trvale neprojevuje o zůstavitele zájem proto, že zůstavitel neprojevoval zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění.*⁹⁰ V odůvodnění uvedeného rozsudku je mimo jiné uvedeno, že příčinou nezájmu dítěte o rodiče nemusí být jen skutečnost, že potomek například až po smrti zůstavitele zjistí, že je jeho příbuzným v řadě přímé, ale může jít i o takový případ, že v důsledku chování

⁸⁸ Poskytnutí pomoci zůstaviteli nemusí znamenat přímou osobní účast ze strany potomka, postačí její zajištění kupříkladu prostřednictvím jiné osoby (např. pečovatelky).

⁸⁹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006, *AD NOTAM*, 2008, č. 3, str. 105.

⁹⁰ Fiala, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006, str. 362 – 363.

zůstavitele není v rozporu s dobrými mravy, že o něj potomek neprojevuje zájem.⁹¹ Vydědění proto přichází v úvahu jen tam, kde se nezájem potomka zůstavitele osobně velice dotýká, sám vyvinul určitou iniciativu ke zlepšení vztahů a potomek měl reálnou možnost zájem o zůstavitele projevit.

Tento důvod vydědění stejně jako následující dva důvody uvedené pod písm. c) a d) ust. § 469a odst. 1 obč.zák. byly zařazeny, jak jsem uvedla výše, do obč.zák. s účinností k 1. 1. 1992. K tomuto je vhodné upozornit na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ve kterém se uvádí: *Z důvodu, uvedeného v ustanovení § 469a odst. 1 písm. a) obč.zák., může zůstavitel platně vydědit svého potomka jen listinou, která byla sepsána počínaje dnem 1. 1. 1992. Důvod k tomuto vydědění přitom může spočívat také v chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo před 1. 1. 1992, trvalo-li i po tomto datu.*⁹²

Další možnost vydědění potomka, uvedená pod písm. c) § 469a odst. 1 obč.zák., je spáchání úmyslného trestného činu a následné odsouzení k trestu odnětí svobody v délce trvání minimálně jednoho roku (toto se týká i podmíněného trestu odnětí svobody). Jde o nejméně výkladově a aplikačně sporné ustanovení, jedná se o zcela průkaznou skutečnost opírající se o pravomocné rozhodnutí soudu o vině a trestu vyděděného potomka.

Posledním důvodem vydědění, uvedeným pod písm. d) § 469a odst. 1 obč.zák, je skutečnost, že potomek vede trvale nezřízený život. I zde se ale představy lidí často mohou lišit. Chování potomka může vyplývat z chorobné závislosti na alkoholu, na narkotikách, na hracích automatech, nebo například z úmyslného vyhýbání se práci na úkor rodiny, jež může mít za následek také zanedbání povinné výživy, ke které je podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, povinen.

I když se ve většině případů jedná o vydědění potomků již zletilých, dle soudní praxe není vyloučeno, že se vydědění může týkat i nezletilých potomků. Krajský soud v Brně v jednom ze svých rozhodnutí uvádí:

1. Ustanovení § 469a nevyklučuje vydědění potomka, který je v době sepsání listiny o vydědění nezletilý.

⁹¹ Např. situace, kdy po pravomocném rozsudku vyjde najevo, že otec dceru opakovaně zneužíval.

⁹² Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 17. května 2001, sp.zn. 21 Cdo 3028/2000, s.r. 2002/5 [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].

2. *Při posouzení důvodnosti vydědění nezletilého potomka je třeba v konkrétním případě zkoumat nejen, zda se choval způsobem uvedeným v ustanovení § 469a odst. 1 písm. a), b), c), d) (když při posouzení důvodnosti vydědění dle písm. c) bude třeba vycházet z pravomocného rozhodnutí soudu), ale též uvážit, zda s ohledem na věk vyděděného, jeho rozumové schopnosti a volní vlastnosti, od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat.*
3. *Vyděděný nezletilý potomek se nemůže domáhat dědického podílu dle § 479 věta první o.z.*⁹³

Obč.zák. umožňuje vydědit nejen nejbližší potomky zůstavitele, ale výslovným projevem vůle v listině o vydědění může takto vyloučit z dědické posloupnosti i vzdálenější potomky (např. své vnuky). Tímto ust. § 469a odst. 2 obč.zák., zavedeným do našeho právního řádu s účinností od 1. 1. 1992, obč.zák. předchází situacím, kdy by na základě platného vydědění nedědil sice například syn zůstavitele, ale jeho nezletilý vnuk už ano. Tím by se majetek opět dostal do správy vyděděného potomka jako zákonného zástupce zůstavitelova vnuka. Takto může pořizovatel poslední vůle vydědit v podstatě celou větev svého potomka, přičemž tento závěr je podpořen aktuální judikaturou.

Nejvyšší soud ČR v této souvislosti rozhodl takto: *Ustanovení § 469a odst. 2 obč.zák. umožňuje zůstaviteli, aby spolu s vyloučením nejbližšího potomka z dědictví též výslovně vyjádřil vůli, že důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo. Není rozhodné, zda by proti nim samým bylo možné uplatnit některý z důvodů vydědění (§ 469a odst. 3, část věty za středníkem, § 473 odst. 2 obč.zák.).*⁹⁴

Pokud by však zůstavitel v listině o vydědění tuto vůli vyloučit z dědické sukcese i vzdálenější potomky výslovně nevyjádřil, lze postupovat podle principu analogie a na postavení těchto vzdálenějších potomků vztáhnout ustanovení § 473 odst. 2 obč.zák.: „Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti.“

Pro úplnost je třeba dodat, že v návrhu připravovaného občanského zákoníku se důsledky vydědění bez dalšího vztahují i na potomky vyděděného, pokud zůstavitel

⁹³ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 13. listopadu 1998, č.j. 18 Co 310/98, *AD NOTAM*, 1999, č. 5, str. 106

⁹⁴ Viz *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=16394&searchstr=30+Cdo+2214%2F2002>;

neprojeví jinou vůli. Nedožije-li se však vyděděný potomek zůstavitelovy smrti, pak se vydědění na jeho potomky nevztahuje.

I když to výslovně nevyplývá ze znění obč.zák., právní praxe v souladu s rozhodovací činností soudů zastává názor, že je možné vydědit potomka jen částečně. *Jeho dědický podíl by se tak poměrně zkrátil a o tuto část by se zvětšil naopak podíl dědice ze závěti. I při částečném vydědění ztrácí potomek zcela právo na svůj neopomenutelný podíl a záleží tak pouze na zůstaviteli, zda mu i přesto část jeho podílu zanechá, nebo nikoliv.*⁹⁵

Důsledky vydědění bývají, především laickou veřejností, připodobňovány důsledkům dědické nezpůsobilosti. Může tomu napomáhat také systematické umístění obou předmětných ustanovení za sebou, ale dá se říct, že obsahově lze institut vydědění přiblížit spíše ustanovení o ochraně tzv. neopomenutelných dědiců (ust. § 479 obč.zák.).

Pro srovnání obou zmíněných právních institutů – dědické nezpůsobilosti a vydědění – si dovolím stručně shrnout jejich základní, nejvýraznější rozdíly:

- *vydědění nastává na základě výslovného projevu vůle zůstavitele, zatímco dědická nezpůsobilost už samotným jednáním dědice uvedeným v § 469 obč.zák.,*
- *čin zakládající dědickou nezpůsobilost může být zůstavitelem dědici odpuštěn, a to výslovně nebo konkludentně. U vydědění musí být změna postoje zůstavitele k vyděděnému vyjádřena v obsahově a formálně bezvadném projevu vůle, směřujícím ke zrušení ustanovení listiny o vydědění,*
- *vydědění může být i částečné, u dědické nezpůsobilosti ztrácí dědic nárok na dědictví zcela,*
- *vydědění se vztahuje pouze na zůstavitelovy potomky, zatímco dědická nezpůsobilost postihuje jak dědice ze zákona, tak dědice ze závěti.*⁹⁶

Dle zjištěných informací z notářské praxe, případů vyděděných potomků neustále přibývá a dá se říct, že počet lidí přicházejících k notáři se žádostí o sepsání listiny o vydědění se rychlým tempem vyrovnává počtu těch, kteří u notáře chtějí sepsat závěť. I přesto je třeba upozornit na to, že sepsání listiny o vydědění je velmi nejistým právním úkonem. Největším úskalím je obtížnost dokazování skutečností, které zakládají

⁹⁵ Srov. Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 107.

⁹⁶ Srov. Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 109.

podmínky pro vydědění, a to především proto, že zůstavitel již není naživu. Nahrává tomu samozřejmě také velice vágní a neurčitá právní úprava jednotlivých důvodů vydědění.⁹⁷

*Vzhledem k závažné povinnosti unést v nastalém sporném soudním řízení důkazní břemeno by bylo nanejvýš žádoucí, aby zákon, potažmo obč.zák., formuloval vydědovací důvody přesně a pregnančně.*⁹⁸

4.4. Závěť a její formální náležitosti

K platnosti pořízení poslední vůle je zapotřebí dodržet jednak obsahové náležitosti, kterým je věnována předchozí kapitola, a jednak náležitosti formální, o kterých tedy bude pojednáno v následujícím výkladu.

Jedná se o požadavky zákonem určené a jejich nedodržení má za následek absolutní neplatnost závěti. Vyplývají jak z obecných ustanovení o právních úkonech (ust. § 34 a n. obč.zák.), tak i z ustanovení o dědění ze závěti (ust. § 476 a n. obč.zák.).

Formální náležitosti závěti můžeme rozčlenit na:

- obecné, platné pro všechny formy závěti a
- speciální, které jsou spjaté jen s určitou formou závěti.

K obecným náležitostem se stručně vyjádřím v několika bodech a poté se v širším výkladu zaměřím na jednotlivé formy závěti s důrazem na jejich speciální náležitosti.

Mezi obecné náležitosti poslední vůle tedy patří:

- Výslovný projev zůstavitelovy vůle, který musí být určitý a srozumitelný. Nesmí být pochyb o tom, co zůstavitel svým jednáním zamýšlel.
- Projev vůle zůstavitele musí být učiněn písemně; náš právní řád nepřipouští u žádné formy závěti ústní projev. Přičemž nezáleží na materiálu, na němž je závěť napsána, ani na použitém psacím prostředku.⁹⁹ Závěť může být

⁹⁷ Pojmy jako „opravdový zájem“ nebo „nezřízený život“ rozhodně k právní jistotě nepřispívají a v podstatě omezují pořizovatele v možnosti bezpečně vydědit potomka i z jiných důvodů, než v § 469a odst. 1 písm. c) obč.zák. V tomto případě jde o skutečný a nepopíratelný důkaz v podobě rozsudku příslušného soudu o vině a trestu vyděděného potomka. – Srov. Kawulok, J. Vydědění – právní úprava a praxe, *AD NOTAM*, 1999, č. 4, str. 73-74.

⁹⁸ Šubrtová, J. Důvody vydědění, *AD NOTAM*, 1999, č. 4, str. 99.

⁹⁹ Závěť by tak mohla být klidně napsána na kousku toaletního papíru, pokud je z ní patrné, že se jedná o poslední vůli.

označena různými termíny, platí však, že nesmí být pochyb o tom, že jde o poslední pořízení na případ smrti.

- V závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla závěť podepsána. Svým podpisem stvrzuje pořizovatel závěti její konečnou podobu a k následujícím dodatkům, připsaným za podpisem, se již nepřihlíží.¹⁰⁰ S touto konkrétní náležitostí, ač se tak na první pohled nemusí jevit, vyvstává celá řada problémů. Právní praxe je velmi bohatá na nejrůznější druhy případů týkající se právě této náležitosti závěti, tj. uvedení data a podpis zůstavitele. Současná judikatura je rovněž v této souvislosti obsáhlá. Pro příklad uvádím jedno z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR: *Údaj o datu podpisu závěti, uvedený v listině o ověření pravosti podpisu závěti, nemůže nahradit chybějící datum v samotném textu závěti, ani nemůže opravit datum, uvedené v textu závěti, které není datem, kdy byla závěť skutečně podepsána. Podpis musí být umístěn na úplném konci závěti; to neplatí pro umístění data.*¹⁰¹

Podrobnější výklad zaměřený na konkrétní způsob, kterým má být v jednotlivých formách závěti uvedeno datum a podpis, bude součástí následující kapitoly.

4.4.1. Závěť a její jednotlivé formy

Formou závěti rozumíme způsob, jakým je zůstavitelova poslední vůle vyjádřena. Náš právní řád připouští tři takové způsoby, resp. formy závěti:

- vlastnoruční závěť (holografní)
- allografní závěť, tj. závěť sepsána jiným způsobem než vlastní rukou pořizovatele poslední vůle
- závěť pořízená formou notářského zápisu.

Holografní a allografní závěť patří mezi soukromé závěti a závěť sepsaná u notáře formou notářského zápisu je veřejnou listinou, proto ji nazýváme závětí úřední.

¹⁰⁰ Tento přísně formální princip se v platném právu objevuje bezvýjimečně většinou méně, protože právo dává přednost spíše obsahově nezávadnému a vážně míněnému projevu vůle před těmito, v mnohých případech bezúčelnými, formalitami.

¹⁰¹ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 27. dubna 2005, sp.zn. 30 Cdo 1190/2004, *AD NOTAM*, 2005, č. 6, str. 210.

V návrhu připravovaného občanskoprávního zákoníku jsou také nově zařazeny tzv. mimořádné formy závěti pod označením „Úlevy při pořizování závěti“ (ustanovení § 1401 a n. Návrhu). Návrh tak začleňuje do občanského práva **tzv. mimořádné testamenty**, které nekladou takové nároky na formu a obsah závěti vzhledem k mimořádné situaci, v níž je závěť pořízena. Taková závěť má však omezenou platnost. Ta končí po šesti měsících od konce roku, ve kterém byla závěť pořízena, resp. od konce válečné doby, jedná-li se o vojenský testament. Výjimku z omezené platnosti závěti představuje nezpůsobilost zůstavitele pořídit závěť, a to v době od konce běhu šestiměsíční lhůty až do jeho smrti.

Mezi tzv. mimořádné testamenty, které připravovaný občanský zákoník připouští pořídit za mimořádných okolností, patří sepsání veřejného testamentu před starostou a dvěma svědky, nebo učinit soukromou závěť ústně rovněž před dvěma svědky. Tuto možnost má pořizovatel, jež se ocitl v ohrožení života v důsledku mimořádné události, která ochromuje styk s lidmi.

Druhým případem je pořízení závěti před kapitánem lodi či letadla, pro jehož platnost není vyžadována existence vážného důvodu.

Poslední formou tzv. mimořádných testamentů je vojenský testament. Ten je pořizován za války a podobných vojenských operací před vojenským důstojníkem za účasti dvou svědků. Tato závěť má formu veřejné listiny.

Požadavky jsou zmírněny také na osoby svědků. Není zde překážkou, jestliže jsou ve své svéprávnosti omezeny soudním rozhodnutím nebo věkem.

4.4.2. Holografní závěť

Tuto patrně nejrozšířenější formu závěti si může zvolit pouze zletilá osoba, která je schopna psát. Podle ust. § 476a obč.zák. musí být totiž vlastnoruční závěť vlastní rukou napsána a podepsána. Předmětem zkoumání je po zůstavitelově smrti především její pravost. Důraz je kladen na rukopis pořizovatele, na jeho tahy písma apod. Z něj může být patrné, zda závěť nepořídil případně někdo jiný a zda tedy nejde o podvrh. Ve výjimečných případech odborná literatura připouští, aby závěť byla napsána pomocí nohou nebo úst, trpí-li pořizovatel nějakou tělesnou vadou a pokud si počíná stejným

způsobem i u sepisování jiných písemností. *Závěť je také vlastnoručně sepsána i v případě, že byla sepsána nedominantní rukou zůstavitele.*¹⁰²

U pořizování závěti nezáleží na vnější úpravě. Vlastnoruční závěť může být často úkonem zcela neplánovaným, vzešlým z momentálního rozpoložení jejího pořizovatele. Proto není vyloučeno, že může být napsána tužkou, inkoustem nebo případně i křídou na různé typy materiálu. Nesmí být však použity technické pomůcky, protože by se již logicky nejednalo o holografní závěť. Podstatné ovšem je, aby byl její obsah čitelný a nevzbuzoval žádné pochybnosti. Závěť může být napsána v kterémkoliv jazyce, který pořizovatel sám zná a ovládá jej.

V případě, že je poslední vůle obsažena na více než jednu stránku, je zapotřebí, aby byla buďto jako celek svázána nebo jiným způsobem spojena tak, aby nedošlo později k jejímu rozdělení. Možným pochybnostem by se dalo také předejít připojením data a vlastnoručního podpisu u každé samostatné stránky.

Integrovanou součástí vlastnoruční závěti je kromě vlastnoručně napsaného textu uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla závěť nikoli sepsána, ale podepsána.¹⁰³ Městský soud v Praze ve svém rozhodnutí navíc uvedl: *Forma vlastnoručně pořízené závěti je dodržena jen tehdy, bylo-li také datum závěti jako její nedílná obsahová součást ve smyslu § 476 odst. 2 obč.zák. připojeno vlastní rukou pořizovatele. Z ustanovení § 476a obč.zák. nelze dovozovat, že k platnosti vlastnoručně psané závěti postačí, je-li vlastnoruční její text a podpis, zatímco datum může být uvedeno i jiným způsobem.*¹⁰⁴ Datování závěti má význam v situacích, kdy zůstavitel pořídil za svého života více závětí. Dle ust. § 480 odst. 1 obč.zák. se závěť zrušuje platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát.

Dále judikoval v souvislosti s datováním závěti a jeho případným rozporem s jejím obsahem také Nejvyšší soud ČR, který ve svém rozhodnutí uvedl: *Obsahuje – li text závěti údaj, který je v rozporu s datem, jež je v závěti uvedeno jako den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, nelze závěť považovat za platnou, pokud není prokázáno, že*

¹⁰² Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 19. prosince 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001 [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=5928&searchstr=30+Cdo+1975%2F2001>

¹⁰³ Datum podpisu závěti může být uvedeno na kterémkoli místě závěti, aniž by to mělo vliv na její platnost. - viz Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. prosince 2002, č.j. 24 Co 297/2002-127, *AD NOTAM*, 2003, č. 2, str. 41.

¹⁰⁴ Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. června 1997, č.j. 24 Co 181/97-35, *AD NOTAM*, 1997, č. 5, str.114.

*uvedené datum je skutečně datem podpisu závěti.*¹⁰⁵ Důkazní břemeno tedy nese v případě rozporu mezi obsahem závěti a datem jejího podpisu ten, který tvrdí, že je závěť platná.

Jak bylo uvedeno výše, text poslední vůle zůstavitele musí být zakončen spolu s datem také jeho podpisem. Zůstavitel tím stvrzuje, že je jejím původcem. Podpis musí být uveden na konci textu a v případě, že by se tak nestalo, znamená to nesplnění podstatné náležitosti a celkovou neplatnost závěti. Zůstavitel většinou uvádí celé své jméno, např. Zuzana Heczková. Na platnost úkonu by však neměl mít vliv ani případ, kdy zůstavitel uvede například pouze Z. Heczková nebo Heczková, pokud o totožnosti zůstavitele nejsou žádné pochybnosti. Obecně přípustný je podpis pod uměleckým jménem nebo pseudonym, byl-li pořizovatel pod tímto označením ve společnosti znám. Nejvyšší soud ČR však v této souvislosti vydal významné rozhodnutí, ve kterém stanovil: *Za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč.zák. nelze považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem ani příjmením.*¹⁰⁶ Tím vyloučil například možnost namísto uvedení vlastního jména uvést pouze příbuzenský vztah pořizovatele vůči adresátovi, např. „Tvá matka“. V odůvodnění tohoto rozhodnutí vychází mj. z ustanovení §§ 578 a 579 ABGB, kde byla zakotvena podmínka podpisu svým jménem vlastní rukou u holografní závěti a vlastnoruční podpis u allografní závěti. Dle dobové judikatury byla tato ustanovení vykládána stejně a nebyl tak spatřován rozdíl mezi pojmy „podpis“, „podpis jménem“ a „vlastnoruční podpis“. Nejvyšší soud ČR se vedle historického výkladu opírá také obecné, judikaturou podporované, požadavky na podpis jiných písemných právních úkonů. Na základě těchto argumentů Nejvyšší soud ČR svým judikovaným rozhodnutím zcela jednoznačně vyplnil mezeru v dané materii týkající se náležitostí holografní závěti.

V případě, že by pisatel za svůj podpis v závěti připojil další text, je tento další text bez právní relevance, ledaže by se za tento dodatek zůstavitel znovu podepsal a uvedl datum.

Sepsání vlastnoruční závěti se jeví zdánlivě, především pro osobu, jež má alespoň částečné právní povědomí, bezproblémové a jednoduché. Ovšem pro ty, kteří se neorientují v základní právní terminologii, by mohlo například rozdělení majetku

¹⁰⁵ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 25. 2. 2003, sp.zn. 28 Cdo 361/2002 [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=11504&searchstr=28+Cdo+361%2F2002>.

¹⁰⁶ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 31. března 2009, sp.zn. 21 Cdo 51/2008, AD NOTAM, 2009, č. 5, str. 186.

a jednotlivých věcí, práv a majetkových hodnot představovat nemalý problém. Proto bych jim určitě doporučila sepsat svou poslední vůli u notáře formou notářského zápisu s cílem předejít tak případným problémům, které by se mohly objevit v průběhu dědického řízení.

K bližšímu seznámení se s danou problematikou uvádím v následující části mé práce několik příkladů z notářské praxe, na kterých se pokusím poukázat na možné problémy, které mohou nastat při sepisování vlastnoruční závěti, a jejich řešení.

✚ V řízení o dědictví byla předložena vlastní rukou psaná závěť, v níž byl uveden den, měsíc a rok a připojen podpis zůstavitele. V závěti odkázal zůstavitel svůj majetek své dceři. Jeho manželka namítla neplatnost závěti s tím, že ji nepodepsal v den, kdy ji sepsal. Z provedeného šetření pak vyplynulo, že zůstavitel napsanou závěť skutečně podepsal a opatřil datem později, než v den jejího sepisu.

Řešení: Dle ust. § 476 odst. 2 obč.zák. musí být v každé závěti uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná. V daném případě je závěť platná, neboť toto ustanovení vyžaduje, aby zůstavitel závěť podepsal v den, měsíc a rok, které uvedl v závěti při podpisu, nikoliv při sepisu obsahu závěti. Nezáleží tedy, kdy zůstavitel závěť sepsal. Uvedením data jejího vlastnoručního podpisu se dovršuje proces pořízení platné závěti psané vlastní rukou.

✚ V řízení o dědictví byla předložena závěť, psaná celá rukou zůstavitele a byl v ní uveden den, měsíc a rok, a současně připojen podpis zůstavitele. Ten odkázal celý svůj majetek své dceři. Manželka zůstavitele namítla neplatnost závěti z toho důvodu, že ví přesně, že zůstavitel tuto poslední vůli v den, kdy ji psal a uvedl datum, nepodepsal. Z provedeného šetření skutečně vyplynulo, že zůstavitel závěť v den, který byl uveden v závěti, nepodepsal a svůj podpis připojil až následující den.

Řešení: Tato závěť je neplatná pro rozpor se zákonem, a to s ust. § 476 odst. 2 obč.zák., které určuje, že v každé závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná. V daném případě tento zákonný požadavek splněn nebyl, neboť závěť byla podepsána v jiný den, než který byl jako datum uveden v závěti.

- ✚ V řízení o dědictví byla předložena vlastní rukou psaná závěť s uvedeným neexistujícím datem 31. června 1999.

Řešení: Tato závěť bude neplatná pro rozpor se zákonem, a to s ust. § 476 odst. 2 obč.zák. V daném případě nelze nedostatek určitosti data podpisu závěti odstranit, a proto je závěť neplatná.

- ✚ V řízení o dědictví byla předložena vlastní rukou psaná závěť opatřená datem umístěným nad textem takto:

V Ostravě dne 1. září 2007

a poté připojen text závěti a podepsán zůstavitelem.

V úvahu přicházející dědic ze zákona namítl neplatnost závěti z důvodu, že datum je umístěno nahoře a že tedy není zřejmé, kdy pořizovatel závěť podepsal. V průběhu řízení bylo zjištěno, že zůstavitel připojil podpis pod text v den, který byl uveden v datu sepisu.

Řešení: Tato závěť je platná, když zůstavitel připojil svůj podpis v den, který je v závěti, i když je datum umístěno nad textem závěti (v záhlaví). Sepis závěti, včetně uvedení data i její podepsání splynulo vjedno, a jsou tak splněny zákonem stanovené předpoklady k pořízení platné závěti. Umístění data nad textem závěti, resp. v jejím úvodu, nezpůsobuje její neplatnost. Podpis lze umístit kdekoli v textu, avšak způsobem, který by nezpochybnil srozumitelnost textu.

- ✚ V řízení o dědictví byla předložena listina zůstavitele psaná vlastní rukou a podepsána. K ní byl připojen text závěti a taktéž podepsán zůstavitelem. Listina obsahovala vlastnoruční podpis zůstavitele, který byl úředně ověřen notářem, a z provedeného ověření bylo zjištěno, že zůstavitel tuto listinu vlastní rukou skutečně podepsal dne 30. června 2006. Listina však neobsahovala datum napsané zůstavitelovou vlastní rukou. V řízení o dědictví namítl dědic, že v daném případě je datum uvedeno v ověření pravosti podpisu a je tedy obsaženo v listině.

Řešení: Tato závěť je neplatná, když zůstavitel v listině neuvedl vlastní rukou datum, kdy ji podepsal. Ověření pravosti podpisu na této listině pouze dokazuje, že zůstavitel listinu podepsal vlastní rukou před notářem.

Nedostatek listiny, spočívající v neuvedení data přímo v listině vlastní rukou, nemůže být nahrazen ověřením pravosti podpisu, i když je v samotném ověřením uvedeno datum podpisu.¹⁰⁷ Závěť je tedy neplatná pro rozpor s ust. § 476 odst. 2 obč.zák.

 V řízení o dědictví byla předložena vlastní rukou psaná závěť, opatřená datem umístěným nad textem takto:

V Ostravě dne 1. září 2007

a poté připojen text závěti a podepsán pořizovatelem.

V úvahu přicházející dědic ze zákona namítl neplatnost závěti z toho důvodu, že datum je umístěno nahoře nad textem a pořizovatel pak text psal více dnů a listinu podepsal až po jejím dokončení, tedy v některém z následujících dnů.

Řešení: Tato závěť je neplatná, když pořizovatel připojil svůj podpis v jiný den a datum podpisu závěti se tak neshoduje s datem, které je uvedeno v závěti. Tím opět není splněna náležitost dle ust. § 476 odst. 2 obč.zák. Není důležité, jak dlouho pořizovatel závěť psal a kdy ji dokončil, je však nutné, aby se datum uvedené v závěti zásadně shodovalo s datem podpisu.

4.4.3. Allografní závěť

V případě allografní závěti se jedná o druh závěti, kterou zůstavitel nenapsal vlastní rukou. Obč.zák. rozlišuje následující formy allografní závěti:

- obecnou formu allografní závěti (ust. § 476b obč.zák.)
- zvláštní formu allografní závěti pro osoby, které nemohou číst nebo psát (ust. § 476c obč.zák.)
- speciální úpravu zvláštní formy allografní závěti (ust. § 476d odst. 3, 4, 5 obč.zák.) pro osoby nevidomé a osoby neslyšící, které nemohou číst nebo psát.

¹⁰⁷ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 27. dubna 2005, sp.zn. 30 Cdo 1190/2004, *AD NOTAM*, 2005, č. 6, str. 210.

4.4.3.a. Allografní závěť podle § 476b obč.zák.

Určitou výhodou této formy závěti je, že ji může napsat v podstatě kdokoliv, kdo je schopen psát, a nezáleží přitom, zda se tak stane jeho rukou nebo pomocí psacího stroje či počítače.¹⁰⁸

Pisatel závěti nemusí mít ani způsobilost k právním úkonům a může být zároveň dědicem povoláním v závěti (na rozdíl od svědků závěti). I v tomto případě jde o výslovný projev vůle v písemné podobě. Ustanovení § 476b obč.zák. však nevyžaduje, aby závěť napsal zůstavitel vlastní rukou. Na druhou stranu je potřeba, aby výslovně před dvěma současně přítomnými svědky prohlásil, že jde o jeho poslední vůli. Tito svědci však obsah závěti vůbec nemusí znát. Pakliže jej zůstavitel svědkům ukáže, je také třeba dodat, že nejsou vázáni povinností mlčenlivosti. Jestliže tedy zůstavitel chce, aby obsah závěti zůstal utajen a seznámil jej se svědky, je pouze na nich, zda zůstavitelovu přání vyhoví. Stejně jako u holografní závěti nesmí chybět datum, resp. den, měsíc a rok, kdy ji zůstavitel vlastnoručně podepsal.¹⁰⁹ Závěť však zůstavitel rozhodně nemusí podepisovat v přítomnosti svědků.

Jak bylo uvedeno v úvodu této podkapitoly, pod sankcí neplatnosti vyžaduje obč.zák. současnou přítomnost dvou svědků, a to konkrétně při výslovném projevu zůstavitele, kterým prohlašuje, že se jedná o jeho poslední vůli. Podmínkou platnosti závěti ale není uvedení této skutečnosti, rozhodující je fakt, že se tak skutečně stalo. Městský soud v Praze v této souvislosti ve svém rozhodnutí uvádí: *Neobsahuje-li text závěti pořízené podle § 476b ObčZ prohlášení, že pořizovatel před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli, není to důvodem jeho neplatnosti. Rozhodující je, zda pořizovatel takové prohlášení fakticky učinil, a nikoli, zda to bylo v závěti uvedeno.*¹¹⁰ Prohlášení zůstavitele musí obsahovat jedno či více slov, vždy však způsobem nevzbuzujícím pochybnosti, že jde o jeho závěť. Stejně jako vlastnoruční závěť, také allografní závěť může být napsána v jakémkoliv jazyce, ale podle ust. § 476e obč.zák. musí jít o jazyk, který ovládají spolu se zůstavitelem oba svědci.

¹⁰⁸ Tedy i jiná osoba než zůstavitel.

¹⁰⁹ V allografní závěti musí být datum (tj. den, měsíc a rok), kdy byla závěť podepsána, uvedeno v textu závěti takovým způsobem, aby celý text tvořil logický celek. - Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 27. dubna 2005, sp.zn. 30 Cdo 1190/2004, *AD NOTAM*, 2005, č. 6, str. 210.

¹¹⁰ Srov. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. prosince 2002, č.j. 24 Co 297/2002-127, *AD NOTAM*, 2003, č. 2, str. 41.

*Nezbytnost účasti svědků při prohlášení zůstavitele slouží k tomu, aby v případě pozdějších pochybností o původnosti závěti mohli stvrdit, k čemu v jejich přítomnosti došlo.*¹¹¹ Zároveň se musí pod text závěti vlastnoručně podepsat, přičemž již není zapotřebí, aby za jejich jmény stál dodatek „jako svědek“. Podle ustanovení § 476e obč.zák. svědkem může být pouze osoba, jež má způsobilost k právním úkonům. Dále svědkem podle tohoto ustanovení nemůže být osoba nevidomá¹¹², neslyšící, němá, a také osoba, která nezná jazyk, v němž má být poslední vůle učiněna. Za svědka si zůstavitel nemůže zvolit ani osobu, kterou hodlá ustanovit svým dědicem ani která je osobou blízkou závětnímu dědici. Rovněž v případě, kdy má být zůstavitelem povolána v závěti právnická osoba, nemohou být svědky allografní závěti fyzické osoby, které jsou oprávněny za ni činit veškeré právní úkony, dále společníci, členové a zaměstnanci této právnické osoby nebo které k ní mají jiný obdobný vztah, jestliže by újmu této povolané právnické osoby důvodně pociťovali jako újmu vlastní¹¹³. Ani zákonný dědic a osoby jim blízké nemohou působit podle ustanovení § 476f obč.zák. při sepisu poslední vůle jako její svědci, pisatelé, předčitatelé, úřední osoby nebo tlumočníci.

Zůstavitelův výslovný projev o tom, že se jedná o jeho poslední vůli, může být učiněn jak před podepsáním závěti, tak i po jeho podpisu. Musí to však být v přímé souvislosti s podepsáním závěti jejími svědky a dříve, než tak oba učiní.

Krajský soud v Brně ohledně této záležitosti uvedl ve svém rozhodnutí: *Zůstavitel tento projev může učinit ústně, písemně, případně i jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nevzbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé jeho vědomí skutečnosti, že listina obsahuje jeho poslední vůli a že s jejím obsahem souhlasí.*¹¹⁴

I v tomto případě si dovolím vložit do této podkapitoly, věnované obecné formě allografní závěti, tři příklady z notářské praxe. Věřím, že na nich tímto správně demonstruji nezbytnost dodržení zákonných náležitostí tohoto druhu posledního pořízení.

¹¹¹ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 95.

¹¹² Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 29. listopadu 2005, sp.zn. 30 Cdo 2567/2004, *AD NOTAM*, 2006, č. 4, str. 135. definuje osobu nevidomou jako: *Osobou nevidomou ve smyslu ustanovení § 476e ObčZ se rozumí fyzická osoba, již zrakové postižení (nekompenzovatelné technickými či jinými pomůckami) zcela znemožňuje, popřípadě podstatně snižuje možnost v celém rozsahu vnímat okolnosti pořízení závěti, o nichž má svědčit.*

¹¹³ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 7. března 2002, sp. zn. 21 Cdo 530/01, *AD NOTAM*, 2006, č. 5, str. 161.

¹¹⁴ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 6. srpna 1999, sp. zn. 18 Co 397/98, *AD NOTAM*, 2000, č. 2, str. 43.

✚ V řízení o dědictví byla předložena závěť psaná na psacím stroji. Bylo v ní uvedeno datum a vlastnoruční podpis zůstavitele. Dále listina obsahovala prohlášení, že zůstavitel potvrdil tuto listinu za svou poslední vůli před dvěma svědky. V řízení o dědictví pak namítl dědic ze zákona, který by jinak byl povolán dědit, že není pravdou, že by svědci byli přítomno oba najednou. Prohlásil, že byl svědkem toho, že nejprve zůstavitel povolal k podpisu prvního svědka a poté, co tento místnost opustil, zavolal druhého svědka. V průběhu řízení pak výsledkem obou svědků vyšlo najevo, že zůstavitel skutečně jednal s každým ze svědků samostatně.

Řešení: Tato závěť je neplatná. Podle ust. § 476b obč.zák. musí zůstavitel před dvěma současně přítomnými svědky výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. V daném případě sice zůstavitel výslovně prohlásil, že se jedná o jeho vůli, avšak nejprve sám v přítomnosti prvního svědka, a poté opětovně sám v přítomnosti druhého svědka. Tím nebyla splněna jedna z náležitostí platné závěti, tedy prohlášení zůstavitele před dvěma současně přítomnými svědky.

✚ V řízení o dědictví byla předložena závěť psaná na psacím stroji. Zároveň v ní bylo uvedeno datum a vlastnoruční podpis zůstavitele. Listina také obsahovala prohlášení zůstavitele učiněné před dvěma současně přítomnými svědky, že se jedná o jeho poslední vůli. Zákonný dědic namítl neplatnost této závěti z důvodu, že mu jeden ze svědků sdělil, že jim zůstavitel dal k podpisu list papíru s „nějakým textem“ a řekl jim, aby tuto listinu podepsali pod prohlášení, že jde o jeho poslední vůli. Současně svědek, podle tvrzení zákonného dědice, uvedl, že mu dále zůstavitel nic nesdělil ani nedal přečíst.

Řešení: Tato závěť je platná. Splňuje všechny náležitosti, které ust. § 476b obč.zák. požaduje. Zůstavitel před dvěma současně přítomnými svědky prohlásil způsobem, o kterém není pochyb, že byl výslovný, že jde o jeho poslední vůli. Sama skutečnost, že ani jeden ze svědků nebyl s obsahem listiny seznámen, nezakládá neplatnost listiny.

✚ V řízení o dědictví byla předložena závěť psaná na psacím stroji a v jejím závěru bylo strojem vypsáno datum a podpis zůstavitele. Závěť obsahovala

též podpisy dvou přítomných svědků, včetně dovětky, že tuto listinu zůstavitel před nimi prohlásil za svou poslední vůli.

Řešení: Tato závěť je neplatná. Dle ust. § 476b obč.zák. musí zůstavitel, mimo další náležitosti, vlastní rukou závěť podepsat a tento vlastnoruční podpis nemůže být nahrazen jiným způsobem. Nemůže-li zůstavitel psát, nelze použít při pořízení závěti tedy postup podle ust. § 476b obč.zák.

4.4.3.b. Allografní závěť podle § 476c obč.zák.

*Jen takový zůstavitel, kterému zdravotní nebo jiné postižení znemožňuje číst nebo psát, může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč.zák. (ust. § 40 odst. 1 obč.zák.).*¹¹⁵

Třetí z forem tzv. soukromých závětí je tedy upravena v ustanovení § 476c obč.zák. Do obč.zák. bylo toto ustanovení včleněno s účinností k 1. 1. 1992 a umožňuje osobám, které nemohou číst nebo psát, sepsat poslední vůli za přítomnosti tří svědků, pisatele a předčitatele závěti.¹¹⁶ Svědci musí být současně přítomni při projevu poslední vůle zůstavitele a tato listina pak musí být v přítomnosti jeho a těchto svědků přečtena a potvrzena zůstavitelem, že jde o jeho poslední vůli. Projev vůle zůstavitele nemusí být výslovný, stačilo by i kývnutí hlavou. Poté musí být všemi svědky podepsána. Z toho vyplývá, že na rozdíl od obecné formy allografní závěti, budou svědci v případě závěti dle ust. § 476c obč.zák. vždy s jejím obsahem seznámeni.

Co se týče způsobilosti svědků, platí stejná pravidla jako u obecné formy allografní závěti. Svědci musí mít tedy plnou způsobilost k právním úkonům, vyloučeny jsou osoby nevidomé, neslyšící, němé nebo ty, které neznají jazyk, ve kterém se poslední vůle pořizuje. Svědkem nemohou být ani závětní a zákonní dědicové a osoby jim blízké.

Určitou odlišností od obecné formy allografní závěti je povinná přítomnost dalších dvou osob (pokud nejsou současně svědky), tj. pisatele a předčitatele závěti.¹¹⁷

¹¹⁵ Viz *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 24. října 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=32531&searchstr=21+Cdo+2203%2F2006>>.

¹¹⁶ Do 31. 12. 1991 mohly tyto osoby sepsat závěť pouze jedním způsobem, a to formou notářského zápisu.

¹¹⁷ V ust. § 476c obč.zák. je uvedeno, že se tato forma závěti vztahuje na osoby, jež nemůžou číst nebo psát. Z povahy věci tedy vyplývá, že pokud daná osoba nemůže psát (ale číst ano), nebo nemůže číst (avšak psát ano), postačí v prvním případě přítomnost pisatele a v druhém případě pouze předčitatele.

Pisatel závěť sepisuje buď vlastní rukou nebo pomocí mechanických pomůcek (např. na počítači či psacím stroji). Pisatel musí splňovat v podstatě stejné požadavky jako svědek závěti, ačkoli na něj pamatuje pouze ustanovení § 476f obč.zák. Na jeho základě nemůže být pisatelem zákonný a závětní dědic, ani osoba jim blízká. Z logiky věci ale vyplývá, že pisatelem by nemohla být ani osoba nevidomá, němá a neslyšící, a také by neměla být omezena ve své způsobilosti k právním úkonům. Pisatel by měl tedy splňovat požadavky uvedené v ust. § 476e obč.zák., i když to zákon výslovně nevyžaduje. Nejvyšší soud ČR v této souvislosti uvedl ve svém rozhodnutí, že: *V případě, že svědek (pisatel, předčítatel) allografní závěti pořízené zůstavitelem, který nemůže číst nebo psát, nesplňuje podmínky vymezené § 476e a § 476f obč.zák. pouze ve vztahu k některému z více dědiců povolaných k dědění touto závětí, je tato závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice.*¹¹⁸

Jak jsem již nastínila výše, pisatel může být zároveň i svědkem poslední vůle, nemůže však být předčítatelem. Na předčitatele jsou kladeny stejné požadavky jako na pisatele, může být také zároveň svědkem, nikoliv však pisatelem. Ani pisatel, ani předčítatel se na závěť podepsat nemusí, pokud ovšem nejsou svědky. Tito musí listinu podepsat bezpodmínečně.

Co se týče samotného okamžiku sepsání allografní závěti podle ust. § 476c obč.zák. a současné přítomnosti všech svědků závěti, Nejvyšší soud ČR rozhodl v této otázce teprve nedávno: *Při pořízení allografní závěti postupem podle § 476c ObčZ. je nezbytné, aby všichni tři svědkové úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků.*¹¹⁹

V této formě závěti je potřeba uvést, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, a v čem spočívá důvod této indispozice. Tento požadavek se jeví minimálně jako účelný, nikoli bezpodmínečný.¹²⁰ Kromě toho musí být v této závěti uvedeno, kdo je pisatelem a kdo předčítatelem, a jakým způsobem zůstavitel závěť potvrdil. V neposlední řadě je

¹¹⁸ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 22. září 2004, sp.zn. 30 Cdo 1765/2004, *AD NOTAM*, 2005, č. 4, str. 153-154.

¹¹⁹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 4. května 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004, *AD NOTAM*, 2005, č. 4, str. 149.

¹²⁰ Holub, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek 1. 2. vydání.* Praha: Linde Praha, 2003, str. 672.

nezbytnou náležitostí uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla poslední vůle třemi současně přítomnými svědky podepsána.

4.4.3.c. Allografní závěť podle § 476d odst. 3, 4, 5 obč.zák.

Pořídít svou poslední vůli mohou také osoby nevidomé a neslyšící. Kromě tzv. úřední závěti mohou sepsat také soukromou závěť, a to se třemi svědky úkonu. Obč.zák. tuto možnost uvádí v ust. § 476d odst. 3: „Osoby nevidomé mohou projevit poslední vůli též před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena.“ A v odst. 4 téhož ustanovení: „Osoby neslyšící, které nemohou číst nebo psát, mohou projevit poslední vůli formou notářského zápisu, nebo před třemi současně přítomnými svědky, ovládajícími znakovou řeč, a to v listině, která musí být tlumočena do znakové řeči.“

Nezbytnou součástí listiny podle ust. § 476d odst. 5 obč.zák. je uvedení skutečnosti, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, dále jméno osoby, která listinu napsala a která ji nahlas přečetla. Nesmí také chybět způsob, jakým zůstavitel potvrdil, že jde o jeho poslední vůli. Jestliže je zůstavitel osobou neslyšící, která nemůže číst nebo psát, je nezbytné, aby všichni tři svědci ovládali znakovou řeč, aby závěť byla přetlumočena do znakové řeči a aby tato skutečnost byla v listině uvedena. Samozřejmou součástí jsou podpisy svědků.

4.4.4. Závěť sepsána formou notářského zápisu

Tato forma pořízení pro případ smrti představuje určitou alternativu k výše uvedeným druhům závětí, tj. k holografní i allografní. Dá se říci, že jde o univerzální formu závěti. Existují však dva případy, kdy se tímto způsobem závěť sepisuje obligatorně. V prvním tehdy, sepisuje-li závěť nezletilec, v druhém případě, zřizuje-li se závětí nadace.

Na rozdíl od předchozích typů tzv. soukromých závětí, závěť pořízená formou notářského zápisu má charakter veřejné listiny a je označována jako tzv. úřední závěť. Notář zde plní úlohu určitého garanta v tom smyslu, že budou dodrženy všechny zákonné náležitosti. Pořizovatel poslední vůle je notářem náležitě poučen, jakým způsobem může naložit se svým majetkem, poté formuluje vůli pořizovatele do písemné podoby. Notář může pořizovateli poslední vůle podat radu, jak nejvhodněji vyjádřit svůj

projev vůle tak, aby byl v souladu se zákonem a jinými právními předpisy. Dále může pořizovatele poučit o tom, jaké následky by mohla jeho závěť vyvolat v budoucím řízení o dědictví. Obecně vzato, notář svým postavením minimalizuje prostor pro vznik budoucích sporů. *V případě sporu o platnost závěti leží důkazní břemeno na tom, kdo popírá její platnost. U soukromých závětí je tomu právě naopak, důkazní břemeno má ten, kdo tvrdí, že je závěť platná.*¹²¹

Notář má také právo, a v některých případech dokonce povinnost, sepsání závěti odmítnout (ust. § 53 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a notářské činnosti, ve znění pozdějších předpisů; dále jen „notářský řád“). Povinen odmítnout je především tehdy, jestliže i přes poučení pořizovatel trvá na závěti, jež nebude splňovat zákonné náležitosti. V tomto ohledu je ze zákona povinen sepsání závěti odmítnout. Stejný důsledek, tj. odmítnutí sepsat závěť, by měla i taková skutečnost, kdy je notář nebo osoba jemu blízká na závěti účastna. Notář také může kdykoli odmítnout sepsat závěť, jestliže pořizovatel nesloží bez závažného důvodu přiměřenou zálohu na odměnu notáře (ust. § 53 odst. 2 notářského řádu).

Notářský zápis o závěti musí splňovat vedle obecných formálních náležitostí také náležitosti pro závěti sepsované za účasti svědků, tlumočníka a důvěrníka. Co se týče obecných náležitostí, ty jsou upraveny v ust. § 59 notářského řádu. Ten mimo jiné uvádí, že datum sepsání notářského zápisu, výše peněžitého plnění a délka lhůt se vypisují zásadně slovy. Rovněž spoluvlastnické podíly a číselné označení stran notářského zápisu jsou vypsány slovy. Na konci notářského zápisu se podepisuje pořizovatel, případně tlumočník, důvěrník nebo svědek. Notář je podepsán úplně na konci, za ním vkládá otisk notářského úředního razítka. Jednotlivé náležitosti notářského zápisu jsou podrobně uvedeny v ust. § 63 notářského řádu.

Notářský zápis se sepisuje v českém jazyce, nerozumí-li mu pořizovatel závěti, je nutné k zápisu přizvat tlumočníka.¹²² Vedle osoby tlumočníka se musí při sepisování závěti zajistit přítomnost svědků nebo důvěrníka, jde-li o osobu, která nemůže číst nebo psát. Jejich přítomnost však není nutná, jestliže můžou tyto osoby zjistit obsah tohoto úkonu prostřednictvím technických pomůcek nebo speciálních přístrojů. Podmínkou je také to, že se dokážou sami vlastnoručně na závěť podepsat (ust. § 65 odst. 2 notářského řádu). V úvodu notářského zápisu je třeba uvést, že byli přibráni svědci a důvod jejich

¹²¹ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 86.

¹²² V souladu se zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, musí být tlumočník ustanoven soudem.

přítomnosti. Na závěr je potřeba notářský zápis opatřit doložkou, že svědci byli účastni celého průběhu sepisování závěti. Tuto skutečnost stvrdí svými vlastnoručními podpisy.

Notářský řád upravuje tuto oblast ještě podrobněji a rozlišuje mezi osobami hluchými či němými, které nemohou číst nebo psát. Jestliže osoba hluchá nebo němá umí číst a psát, pak přibrání svědků v souladu s notářským řádem není nutné. V opačném případě, jestliže nemůže číst ani psát, je potřeba krom dvou svědků přivolat navíc důvěrníka. Tato osoba může být i osobou blízkou pořizovateli a pořizovatel se s ní během sepisování dorozumívá. I v tomto případě účast svědků a důvěrníka není bezpodmínečná. Pořizovatel ale musí být schopen seznámit se s obsahem závěti prostřednictvím speciálních přístrojů nebo jiných technických pomůcek. Pak se může zápis provést bez svědků a důvěrníka.

Co se týče způsobilosti svědků, platí v podstatě to samé, jako u allografní závěti. Musí mít plnou způsobilost k právním úkonům, musí být schopni číst a psát a nemohou být osobami blízkými účastníkům notářského zápisu. Svědkem nemohou být ani pracovníci notáře, který zápis vyhotovuje. Na osobu důvěrníka jsou kladeny stejné požadavky jako na svědky úkonu, krom jedné, a tou je vyloučení osoby blízké pořizovateli. V případě důvěrníka se tato podmínka neuplatní.

V případě sepisování závětí formou notářského zápisu se neuplatní příslušnost, např. podle místa trvalého bydliště či pobytu. Každý si může svobodně zvolit, u jakého notáře svou poslední vůli sepíše.

Závěť je ihned po jejím vyhotovení uložena v listinné podobě v kanceláři notáře, pod uzávěrou, do kovové skříně. Každá závěť je součástí sbírky notářských zápisů, do nichž se notářské zápisy podle pořadí běžných čísel rejstříků N-NZ ukládají, a to pro každý rok samostatně. Do seznamu se zapisují závěti přidělené notáři okresním soudem podle ustanovení § 114 notářského řádu, dále ty, které byly notářem sepsány, a ty, které byly přijaty notářem do jeho úschovy.

V souvislosti s notářskou činností je potřeba také zdůraznit povinnost mlčenlivosti o všech skutečnostech, které se mohou dotýkat oprávněných zájmů účastníků. Tato povinnost se vztahuje na notáře, zaměstnance a jiné pracovníky notářské samosprávy a také na ty, kteří již tuto činnost nevykonávají. S povinností mlčenlivosti souvisí i omezená možnost nahlížení do spisů notáře a jejich zapůjčování. Co se týče závětí, listin o odvolání a vydědění, zde je úprava mnohem přísnější. *Podle § 90 notářského řádu z notářských zápisů o závětech nebo o vydědění nelze vydat jejich stejnopisy, ale*

*pouze prosté opisy, tj. bez doložky o souhlasu opisu s prvopisem listiny. I tak lze vydat takový opis pouze pořizovateli nebo jeho zmocněnci, který se prokáže plnou mocí s úředně ověřeným podpisem. V rozporu s tímto je ale § 5 odst. 3 zákona o nadacích, které vyžaduje k zápisu nadace či nadačního fondu do rejstříku doložení nadační listiny, tj. závěti, kterou se nadace zřizuje.*¹²³ Po smrti pořizovatele mají právo k nahlížení do notářského zápisu pouze právní nástupci pořizovatele a jejich právní zástupci.

4.5. Závěť a její úschova

V okamžiku, kdy pořizovatel závěti sepíše svou poslední vůli (a nejedná se o závěť formou notářského zápisu), záleží zcela na něm, jak s ní naloží. Může ji uschovat u sebe, může ji svěřit například jinému rodinnému příslušníkovi či známému do úschovy, v krajním případě ji může i zničit. Pořizovatel však může využít ještě jednu možnost, a to uschovat závěť u notáře. Může se obrátit na kteréhokoliv notáře v České republice a dostává se mu tím záruky, že závěť nebude poškozena, její obsah zůstane až do jeho smrti utajen, a s jeho majetkem bude naloženo opravdu tak, jak v závěti zamýšlel.

Agenda notářských úschov patří mezi základní druhy notářské činnosti, která je vymezena v ustanovení § 2 notářského řádu. Zákonný postup přijímání úschov je pak vymezen v ust. § 81 a n. notářského řádu. Vedle úschovy závěti je notář oprávněn přijímat i jiné listiny nebo také peníze. Na závěť jsou však kladeny, co se týče její úschovy, mnohem přísnější nároky než na ostatní listiny. Tato skutečnost je odůvodněna především tím, že závěť má jak pro pořizovatele, tak pro jeho dědice zvláštní význam. Nejde pouze o majetkovou, ale do značné míry i morální povahu této listiny. Základní rozdíl spočívá především v nakládání se závětí a jinými listinami, uloženými v notářské úschově. Závěť po dobu života jejího pořizovatele nepřísluší nikomu včetně notáře nebo policie otevřít nebo ji vydat, ledaže by o to požádal sám pořizovatel, a závěť by pak byla vydána jemu nebo jeho zmocněnci. Postup při jejím nakládání je upraven v ust. §§ 82 až 84 notářského řádu. Zatímco ostatní listiny jsou v úschově notáře zejména právě za tímto účelem, tj. za účelem jejich vydání dalším osobám.

¹²³ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 100.

Závěť může být uložena do úschovy jejím pořizovatelem, jeho zmocněncem, v ojedinělých případech může být poslána také poštou. V případě přijetí závěti do úschovy se sepisuje protokol. Ten musí obsahovat podle ust. §§ 82 a 83 notářského řádu tyto náležitosti:

- místo a dobu převzetí závěti,
- jméno a příjmení (případně i rodné příjmení), rodné číslo (není-li nebo nelze-li zjistit, pak datum jeho narození) a bydliště pořizovatele,
- údaj, že se jedná o závěť,
- údaj o tom, že závěť byla převzata a přijata do úschovy,
- údaj o poučení o formách a obsahových náležitostech závěti.

V případě, že by závěť předkládal zmocněnec pořizovatele, pak se jedno vyhotovení protokolu o úschově závěti předá zmocněnci a jedno se zašle pořizovateli.

Notář je povinen při přijetí závěti do úschovy posoudit její obsah z hlediska případných obsahových či formálních nedostatků a poučit o nich pořizovatele, resp. žadatele o úschovu. Pokud na nich tento žadatel trvá, nesmí notář i přes toto upozornění úschovu závěti odmítnout. Všechny zjištěné nedostatky pečlivě zaznamená do protokolu a uvede, že žadatel byl na tyto vady výslovně upozorněn a poučen o jejich případných následcích v dědickém řízení. *Tímto se chrání před případnou odpovědností za škodu, která by mohla v této souvislosti v dědickém řízení z důvodů neplatnosti závěti vzniknout.*¹²⁴

Přijaté závěti se ukládají podle ust. § 32 předpisu přijatého sněmem Notářské komory České republiky podle ust. § 37 odst. 3 písm. m) notářského řádu, k němuž udělilo souhlas Ministerstvo spravedlnosti České republiky podle ust. § 37 odst. 4 notářského řádu (dále jen „kancelářského notářského řádu“) do obálky. Ta je pak řádně zalepena, na její vnější straně se vyznačí běžné číslo seznamu závětí, jméno, příjmení a rodné číslo (pokud není možné jej zjistit, pak datum narození). Poté se tyto obálky se závěťmi ukládají do trezoru nebo do kovové skříně v kanceláři notáře, případně do banky - do bezpečnostní schránky notáře.

¹²⁴ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 94.

4.5.1. Úschova závěti v Centrální evidenci závětí (CEZ)

Tento neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky v rámci centrálního informačního systému, eviduje vedle závětí také listiny o vydědění a o jejím odvolání, o odvolání závěti a listiny o správě dědictví (ust. § 35a odst. 1 notářského řádu). Centrální evidence závětí vznikla na základě předpisu přijatého sněmem Notářské komory České republiky dne 10. 11. 2000, podle ust. § 37 odst. 3 písm. o) notářského řádu, k němuž udělilo souhlas Ministerstvo spravedlnosti České republiky dne 6. 12. 2000, podle ust. § 37 odst. 4 notářského řádu (dále jen „předpis o CEZ“). Tento neveřejný seznam začal plně fungovat od 1. 1. 2001.

*Odpadá tak dřívější oznamovací povinnost pořizovatele, který se po přijetí závěti do úschovy odstěhoval do jiného obvodu působnosti soudu. Při nesplnění této povinnosti zůstala závěť v evidenci původního soudu a v dědickém řízení, konaném u soudu, v jehož obvodu měl zůstavitel poslední bydliště, tak existence závěti nevyšla najevo.*¹²⁵ Nyní tedy v případě smrti zůstavitele soud zjistí dotazem směřovaným na Notářskou komoru České republiky, zda zůstavitel zanechal závěť nebo listinu o vydědění, evidovanou v CEZ, popřípadě u jakého notáře či soudu je uložena.

Do CEZ jsou notáři povinni zapisovat údaje nejen přijatých závětí do notářské úschovy, ale i těch závětí, které byly pořízeny formou notářského zápisu. Postup se u obou případů nijak neliší a je upraven v předpisu o CEZ.

Do centrálního seznamu se evidují tedy tyto údaje:

- jméno, příjmení, rodné číslo pořizovatele (není-li známo, datum narození) a bydliště pořizovatele,
- běžné číslo seznamu závětí, vedeného notářem, u něhož je závěť uložena, nebo běžné číslo seznamu závětí soudu, u něhož je závěť uložena,
- jméno, příjmení a sídlo notáře, u něhož je závěť uložena, nebo název a sídlo soudu, u něhož je závěť uložena.

Předpis o CEZ dále upravuje například postup při změně a výmazech zápisů z evidence, při sdělování údajů z evidence po smrti pořizovatele nebo výši odměny za

¹²⁵ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 99.

sdělení údajů z centrální evidence.¹²⁶ Výmaz všech údajů z CEZ je možný tehdy, zažádá-li pořizovatel či jeho zmocněnec o vydání závěti z úschovy notáře. Jinak má za života pořizovatele přístup k evidovaným údajům pouze notář, u něhož je závěť uložena, a Notářská komora České republiky. Po smrti pořizovatele přísluší sdělení evidovaných údajů pověřeným orgánům nebo osobám výhradně Notářské komoře České republiky.

Závěť, pokud má splnit svůj účel, zůstává většinou v notářské úschově až do smrti jejího pořizovatele. Ovšem pokud pořizovatel nebo jeho zmocněnec, který se prokáže plnou mocí¹²⁷, zažádá o vydání závěti z úschovy, musí mu být vyhověno (ust. § 84 odst. 1 notářského řádu). O této skutečnosti sepíše notář protokol (ust. § 84 odst. 2 notářského řádu) a poté provede výmaz všech údajů o této závěti z CEZ (ust. § 6 odst. 4 předpisu o CEZ).

4.6. Obecně k možnosti zrušení závěti

Osud sepsané závěti je po dobu života jejího pořizovatele zcela v jeho rukou, což je také jeden z projevů testovací svobody zůstavitele. Proto v případě, že se pořizovatel rozhodne sepsanou závěť jedním ze zákonných způsobů zrušit, nemůže mu být v tomto jednání nikým nebo ničím platně zabráněno. Na rozdíl od většiny zahraničních právních úprav, je naše právní úprava v souvislosti se zrušením závěti velmi strohá. Otázky, vyvstávající v této souvislosti, jsou proto ponechány na judikatuře. Věnuje se jí pouze ustanovení § 480 obč. zák., který ve svém znění uvádí taxativní výčet způsobů, kterými je možné závěť zrušit:

- závěť se zrušuje platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát,
- nebo odvoláním závěti, které musí mít formu stejnou, jaké je třeba u závěti,
- zničením listiny, na níž byla závěť napsána.

Závěť nabude účinnosti okamžikem smrti jejího pořizovatele, během jeho života zůstává platnou (v případě, že splňuje všechny zákonné náležitosti), a to i v případě, že bude jedním z taxativně vymezených způsobů v ust. § 480 obč.zák. zrušena. *Její*

¹²⁶ Za každé jednotlivé sdělení údajů z CEZ přísluší Notářské komoře České republiky odměna ve výši 50,- Kč + DPH.

¹²⁷ Pravost podpisu pořizovatele na plné moci musí být úředně ověřena (ust. § 84 odst. 1 notářského řádu).

*platnost se totiž posuzuje podle okolností existujících v době, kdy byl tento úkon učiněn. Zrušení závěti tak nelze podřadit pod žádné ustanovení zákona upravující neplatnost právního úkonu (§ 37 a n. obč.zák.), takže zrušenou závěť nelze považovat za neplatnou, pouze za právně neúčinnou, jelikož její účinnost byla derivována pozdějším právním úkonem.*¹²⁸

4.6.1. Zrušení závěti nově sepsanou závětí

Původní závěť v souladu s ust. § 480 odst. 1 obč.zák. může být zrušena pozdější platnou závětí, pokud tato původní vedle ní nemůže obstát. Novější závěť zrušuje starší buď v celém jejím rozsahu, nebo pouze částečně. V prvním případě nová závěť překrývá zcela obsah původní závěti, v druhém případě jen zčásti (např. k osobě, která byla původně ustanovena univerzálním dědicem celého majetku zůstavitele, přibude další dědic, jemuž připadne jednotlivá věc z tohoto majetku, zbylý majetek zůstane původnímu dědici). Novější ustanovení závěti tedy platí v plném rozsahu, starší jen do té míry, pokud nejsou v rozporu se závětí novější. Závěť se zrušuje již samotným okamžikem pořízení pozdější závěti, jestliže vedle ní nemůže původní závěť obstát. Nikoliv až okamžikem smrti zůstavitele. Pořizovatel nemusí tuto skutečnost, tj. že novou závětí ruší závěť starou, v nové závěti výslovně uvést. Děje se tak přímo ze zákona.

Nová závěť nemusí mít stejnou formu jako závěť původní, musí ovšem splňovat, stejně jako původní závěť, všechny zákonné požadavky a náležitosti.

Stejný účinek jako novější závěť může mít i pozdější listina o vydědění, pokud nemůže vedle závěti obstát. Platí to také naopak, je to v podstatě bráno jako konkludentní projev vůle zůstavitele o zrušení listiny o vydědění.

4.6.2. Odvolání závěti

Tento projev vůle zůstavitele musí mít stejnou formu, jaké je potřeba k platnému pořízení závěti (ust. § 480 odst. 1 obč.zák.). O listině o odvolání závěti jako o samostatném pořízení pro případ smrti je pojednáno podrobněji v samostatné kapitole.

¹²⁸ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 97.

4.6.3. Zničení listiny závěti

Tento způsob zrušení závěti přichází v úvahu pouze u tzv. soukromých závětí, tj. u allografní a holografní závěti. Navíc v případě, kdy ji má zůstavitel uloženou u sebe nebo u jiné soukromé osoby, nikoliv u notáře. Jestliže zůstavitel sepsal závěť formou notářského zápisu nebo ji uložil do notářské úschovy, je zničení závěti naprosto a bezvýhradně vyloučeno.

Závěť může být zničena například jejím spálením, roztrháním, přeškrtnutím textu nebo podpisu a data, jež v ní jsou uvedeny. I k tomuto, v podstatě faktickému úkonu, je zapotřebí pořizovací způsobilost, protože je nutné projevenou vůlí, nevzbuzující pochybnosti, vyvolat zamýšlené právní následky. Vždy se však musí jednat o úmyslné jednání, které vyplývá ze zůstavitelovy vůle. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že k tomuto jednání je oprávněn pouze její pořizovatel, nikoliv jiná osoba. V případě, že by se tohoto chování dopustil dědic zůstavitele, znamenalo by to jeho dědickou nezpůsobilost podle ust. § 469 obč.zák. Jestliže někdo tvrdí, že ke zničení došlo neúmyslně, náhodou či pouhým nedopatřením, důkazní břemeno je v tomto případě na jeho straně.

V návrhu občanského zákoníku je zrušení závěti věnováno více prostoru, než je tomu v současné platné právní úpravě. Ustanovení §§ 1434 až 1440 Návrhu jsou přesnější a podrobnější. Návrh hovoří o dvou způsobech zrušení závěti, tj. o pořízení nové, vedle které nemůže původní závěť obstát, a o odvolání závěti. To může mít dvě formy, a to výslovnou, jež musí mít stejné náležitosti jako závěť, a učiněnou mlčky. Pod tuto formu Návrh podřazuje zničení listiny, na níž je závěť napsána. Výslovně také uvádí, že v případě existence více stejnopisů, na nichž je závěť vyhotovena, je potřeba k jejímu zrušení zničení všech těchto listin. Na rozdíl od současné právní úpravy, kdy není tato záležitost vyřešena a stala se proto předmětem diskuze. Odborná veřejnost však většinou zastává názor, který se shoduje s úpravou obsaženou v Návrhu. Totiž, že je zapotřebí ke zrušení závěti zničení všech stejnopisů, a jestliže je pořizovatel nemůže dohledat, závěť tak musí zrušit buď pořízením nové závěti, nebo jejím odvoláním.

5. Další druhy pořízení pro případ smrti

5.1. Listina o odvolání závěti

Ačkoliv obč.zák. v žádném svém ustanovení nehovoří o listině o odvolání závěti jako o samostatném druhu pořízení pro případ smrti, o.s.ř. a notářský řád ji ve svých ustanoveních zmiňují a označují ji společně se závětí, listinou o vydědění a listinou o odvolání vydědění legislativní zkratkou „závěť“ (ust. § 175c o.s.ř. a ust. § 35a odst. 1 notářského řádu).

Podle ust. § 480 odst. 1 obč.zák. musí mít listina o odvolání stejnou formu, jaká je třeba k závěti. Není ale nutné, aby se listina shodovala s formou, kterou byla napsána závěť a která má být touto listinou odvolána. Stačí, aby pro její sepsání byla zvolena kterákoliv platná forma závěti. Dojde-li však k odvolání závěti pořízené formou notářského zápisu rovněž notářským zápisem, vyznačí se tato skutečnost v CEZ.

Většinou je však v praxi listina o odvolání součástí nové závěti, kterou zůstavitel pozměňuje a nově upravuje rozdělení svého majetku.

Listinou může pořizovatel odvolat například jen určitá ustanovení sepsané závěti, stejně jako lze tímto jedním úkonem odvolat i více sepsaných závětí, které zůstavitel kdy pořídil.

V případě, že pořizovatel odvolal sepsanou závěť, před níž již jednu závěť pořídil a která byla odvolanou závětí zrušena, nabízí se otázka, na kterou odborníci nezastávají shodný názor. V praxi se nejedná o ojedinělý případ a problém spočívá v tom, zda jde pod tímto úkonem pořizovatele, tj. odvoláním později sepsané závěti, chápat konkludentní projev jeho vůle o tom, že tím znovu uvádí v platnost původní závěť. Krajský soud svým rozhodnutím rozhodl takto: *Platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena. Na skutečnost, že závěť předcházející byla zrušena závětí pozdější, nemá žádný vliv, zda pozdější závěť existovala ještě v okamžiku smrti zůstavitele, nebo zda ji zůstavitel ještě za svého života odvolal, zrušil další závěti nebo zničil listinu, na níž byla závěť sepsána. Odvoláním, zrušením, či zničením pozdější závěti nedojde k obnovení závěti*

*předcházející.*¹²⁹ Opačný názor je obsažen jednak v Návrhu, jednak se také objevil v odborné literatuře. V ustanovení § 1439 Návrhu je výslovně uvedeno, že odvolá-li zůstavitel novější závěť a starší uchová, nabude tato starší závěť znovu účinnost. V důvodové zprávě se toto ustanovení opírá o to, že daná úprava odpovídá současným evropským standardům, a dále je tímto nanejvýš šetřena vůle zůstavitele. Ten tímto krokem, tj. jestliže nezničil původní listinu, dává najevo, aby došlo k dědickému nástupnictví dle této původní závěti. Podle mého názoru však, pakliže nedošlo k výslovnému projevu vůle zůstavitele, který má náležitosti závěti podle ust. § 477 odst. 1 obč. zák., nelze takovému jednání zůstavitele přisuzovat žádné právní následky. V případě, že by tedy nepořídil novou závěť v souladu se zákonnými požadavky, po jeho smrti by měla, podle mého názoru, nastoupit zákonná dědická posloupnost.

5.2. Listina o vydědění neopomenutelného potomka

Vydědění jako významnému právnímu institutu v oblasti dědického práva jsem se věnovala v této práci samostatně v souvislosti s obsahovými náležitostmi závěti. Ačkoliv je totiž vydědění v praxi ve většině případů součástí závěti, je listina o vydědění samostatným druhem pořízení pro případ smrti.

V listině o vydědění musí zůstavitel uvést jednak potomka, kterého se chystá vydědit, jednak pod sankcí neplatnosti tohoto úkonu jeden z taxativně vypočtených důvodů vydědění (ust. § 469a odst. 3 obč.zák.). *Zůstavitel nemusí přesně formulovat důvod vydědění podle litery zákona, je však třeba, aby bylo zřejmé, o jaký důvod se jedná a podrobněji jej rozvést, aby nedošlo v budoucnu k případným sporům.*¹³⁰ Skutkový stav, jenž je rozhodný pro vydědění, je směrodatný pouze z doby pořízení listiny o vydědění nebo z doby předcházející. Je vyloučeno, aby tento právní úkon byl učiněn pro případ, který může nastat v budoucnu.

Zůstavitelův úkon je tedy výslovný, osobní a podléhá přísnému formalismu.

V případě, že zákonná formulace důvodu o vydědění, který není v listině nijak podrobněji rozveden, vyvolá o její platnosti pochybnosti, soud postupuje podle ust. § 175k odst. 2 o.s.ř. *Důkazní břemeno tak v soudním řízení, tj. prokázání důvodu pro*

¹²⁹ Srov. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 26. července 1999, sp.zn. 18 Co 385/98, *AD NOTAM*, 2000, č. 3, str. 66.

¹³⁰ Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, str. 107.

*vydědění, leží na straně dědiců, kteří by dědili za předpokladu, že by vydědění bylo platné. V opačném případě, je-li uveden konkrétně důvod, pro který byl potomek vyděděn, vyvrácení pravdivosti tohoto tvrzení leží v řízení před soudem na vyděděném potomkovi.*¹³¹

Listina o vydědění musí splňovat stejné obsahové a formální požadavky, jako platně pořízená závěť. Rovněž tak může být i listina o vydědění zrušena jedním ze způsobů uvedených v ust. § 480 obč.zák. pro závěť.

Zásadní změnou oproti stávající přísně formální úpravě v Návrhu představuje upuštění od povinnosti uvádět v listině důvod vydědění. V případě, že jej zůstavitel neuvede, má vyděděný potomek právo na svůj neopomenutelný podíl, ledaže mu bude zákonný důvod pro vydědění prokázán.

I za těchto okolností je, podle mého názoru, nanejvýš účelné, aby zůstavitel důvod vydědění v listině uvedl. Jestliže totiž sepsal listinu o vydědění, lze z tohoto projevu vůle usoudit, že jeho cílem skutečně bylo svého potomka vydědit. Po jeho smrti, kdy listina o vydědění nabude účinnosti, již nebude moci tento úkon vysvětlit a obhájit, proto se může také stát, že jeho záměr nebude uskutečněn.

¹³¹ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 91.

6. Intestátní dědická posloupnost

6.1. Obecně k právní úpravě zákonné dědické posloupnosti v obč.zák.

Podle právní úpravy zákonné dědické posloupnosti v obč.zák. s účinností od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991 byli dědici ze zákona rozvrženi do tří dědických skupin. Úprava dědění v první dědické skupině byla totožná s úpravou v tzv. středním kodexu.

V první dědické skupině dědil pozůstalý manžel a zůstavitelovy děti, přičemž velikost dědického podílu manžela závisela na počtu dětí zůstavitele a nebyla tedy předem určena. Pozůstalý manžel nemohl v této skupině dědit sám a nebylo-li dětí, dědil ve druhé dědické skupině.

Ve druhé dědické skupině dědil opět pozůstalý manžel, dále tzv. spolužijící osoba¹³², pokud taková byla, a zůstavitelovy rodiče. Na jejich místo však nikdo nenastupoval, proto pozůstalý manžel mohl dědit v této skupině sám, resp. mu připadlo celé dědictví, jestliže nikdo další nebyl.

Ve třetí dědické skupině bylo pamatováno na sourozence zůstavitele. Tím, že měli samostatné dědické právo, neodvozené od svých předchůdců, resp. od svých rodičů, byl mezi nimi setřen případný rozdíl jako polorodými a plnorodými sourozenci se zůstavitelem, měli-li společného pouze jednoho rodiče. V této skupině mohla dědit také opět tzv. spolužijící osoba a z důvodu, že na místo sourozence zůstavitele nenastupovaly případně jeho děti, tedy synovci a neteře zůstavitele, mohlo celé dědictví připadnout tzv. spolužijící osobě.

Oblast dědickoprávní úpravy v obč.zák. byla zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a občanský zákoník, s účinností od 1. 1. 1992, pozměněna o dvě zásadní novinky. První změna se týkala rozšíření počtu zákonných dědiců ve třetí dědické skupině, a to o potomky zůstavitelových sourozenců, resp. o zůstavitelovy synovce a neteře. Tito mohou právem reprezentace nastoupit na uvolněné místo po svém předchůdci a sníží tak možnost tzv. spolužijící osobě využít svého dědického práva

¹³² Tj. osoba, která žila se zůstavitelem po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti jako člen rodiny a která z tohoto důvodu pečovala o společnou domácnost nebo byla odkázána výživou na zůstavitele. Srov. Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 44.

k celému dědictví. Druhá změna zavedla další dědickou skupinu, která pamatovala na prarodiče zůstavitele a jejich potomky, resp. na tety a strýce zůstavitele.

Další, v pořadí druhá novela obč.zák. byla provedena zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů, na základě něhož byl s účinností od 1. 7. 2006 rozšířen okruh zákonných dědiců v první a druhé dědické skupině o partnery.¹³³ Postavení partnera je podobné v tomto případě postavení manžela, ale vzájemně se tyto osoby vylučují. Proto nepřichází v úvahu, aby současně dědili manžel a partner nebo dva či více partnerů.

Aktuální úprava dědického nástupnictví rozděluje okruh zákonných dědiců do čtyř skupin. Zvýhodňování jsou přitom potomci před předky a zároveň bližší příbuzní před vzdálenějšími příbuznými. Z hlediska dědického nástupnictví ze zákona se uplatňuje tzv. parentelní systém, doplněný principem reprezentace.¹³⁴ Pouze ve čtvrté dědické skupině se uplatňuje tzv. graduální princip, na základě něhož jsou i jediný představitel starší generace vylučuje z dědění ty, které odděluje od zůstavitele větší počet zrození.

Na rozdíl od testamentární posloupnosti není možné, aby v rámci intestátní posloupnosti dědila právnická osoba. Obč.zák. pamatuje jen na osoby, které jsou se zůstavitelem v příbuzenském nebo obdobném poměru (tou je např. tzv. spolužijící osoba). Právnická osoba však může být dědicem, jestliže na ni pamatuje zůstavitel ve své závěti (viz kapitola 4.3.1. Dědická instituce a stanovení dědických podílů).

Také nově připravovaný občanský zákoník pamatuje na intestátní posloupnost. Tato je v Návrhu vměstnána do ustanovení §§ 1492 až 1500. Připravovaný zákoník se vrací v rámci označení jednotlivých dědických skupin opět k dědickým třídám, čímž dále potvrzuje určitou návaznost na ABGB. Návrh počítá se šesti dědickými třídami, což představuje oproti předchozím úpravám naprosté novum. V ustanovení § 1492 odst. 1 Návrhu je stanoveno pořadí jednotlivých dědických titulů podle připravované úpravy: „Kde nedojde k posloupnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti, nastane zákonná dědická posloupnost k pozůstalosti nebo k její části. Není-li zákonný dědic,

¹³³ Partneři, tj. osoby stejného pohlaví, kteří před příslušným matričním úřadem projeví vůli vstoupit spolu do trvalého společenství, resp. do partnerství (ustanovení § 2 a n. zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů).

¹³⁴ *Princip reprezentace představuje vstup vzdálenějších potomků na uvolněné dědické místo jejich předka, bližšího potomka v poměru k zůstaviteli.* Srov. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1435.

nebo nenabude-li dědictví, stávají se dědici odkazovníci podle poměru hodnoty svých odkazů.“

První, druhá a třetí třída dědiců je v podstatě totožná se současnou úpravou. Čtvrtá třída dědiců se liší tím, že do ní spadají pouze prarodiče zůstavitele. Pokud nedědí tito, v páté třídě dědiců nastupují prarodiče rodičů zůstavitele, resp. pradědečci a prababičky zůstavitele. Podle ustanovení § 1498 odst. 1 Návrhu prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina hodnoty dědictví, prarodičům zůstavitelovy matky také polovina z celkové hodnoty dědictví. Obě dvojice se tak dělí rovným dílem o polovinu, která na ně připadá. Podle odst. 2 téhož ustanovení je stanoveno, pokud nedědí jednotlivý člen dvojice, připadne uvolněná osmina druhému členu. Nedědí-li celá dvojice, připadne uvolněná čtvrtina druhé dvojici téže strany; v případě, že nedědí ani jedna dvojice téže strany, připadá dědictví dvojicím strany opačné v poměru, v jakém se dělí o dědictví, jež jim připadlo přímo. Dědicové šesté třídy nastupují tehdy, nedědí-li nikdo z páté třídy dědické. Jsou jimi potomci dětí sourozenců zůstavitele, resp. praneteře a prasynovci, a potomci prarodičů zůstavitele, resp. tety a strýcové. Ustanovení § 1500 Návrhu zakládá do připravovaného zákoníku navíc další novinku. Vztahuje se na situaci, kdy je někdo se zůstavitelem příbuzný z více než jedné strany, přičemž mu tedy z každé svědčí dědické právo, jež by mu jako příbuznému náleželo z této strany. Jedná se o tzv. několikeré příbuzenství. Z výše nastíněné připravované úpravy lze poukázat především na rozšíření okruhu zákonných dědiců, uvedené v páté a šesté dědické třídě, čímž by byly například odstraněny rozcházející se názory ohledně dědění ve čtvrté dědické skupině. O této problematice je pojednáno níže v následující kapitole. Dále je možné vyzdvihnout výslovně uvedený princip reprezentace u první a třetí dědické třídy a v této souvislosti nepřehlédnout podrobnější úpravu také této dědickoprávní materie.

Ustanovení § 1493 Návrhu pamatuje také na případ, jestliže dědictví nepřípadne nikomu, resp. jej nenabude žádný z dědiců ani podle zákonné dědické posloupnosti. Jediným dědicem se tak stává stát, na něhož se hledí jako na zákonného dědice. Stát nemá možnost dědictví odmítnout ani jej nabýt odkazem podle ustanovení § 1453 odst. 1 Návrhu.

6.2. 1. dědická skupina

Do okruhu zákonných dědiců, kteří dle ustanovení § 473 obč.zák. patří do první dědické skupiny, je povolán pozůstalý manžel nebo partner a děti zůstavitele, popř. na základě zásady reprezentace potomci dětí zůstavitele, kteří nastupují na uvolněné místo.¹³⁵ Z hlediska velikosti dědických podílů je pozůstalý manžel ve stejném postavení jako zůstavitelovy děti, tedy všichni dědí stejným dílem.

U dětí nerozhoduje, zda se narodily v manželství nebo mimo něj, rovněž se nečiní rozdíl mezi pokrevními nebo osvojenými dětmi. U osvojených dětí nehraje roli ani fakt, zda se jedná o prosté či nezrušitelné osvojení, zásadní skutečností pro dědickou posloupnost je existence osvojení v den smrti zůstavitele. Dědicem je také dítě dosud nenarozené, ale již počaté, které se však musí narodit živé, a to do 300. dne po zániku manželství.

Pozůstalý manžel je k dědění povolán na základě dokladu o uzavření manželství z matričního úřadu, kterým je oddací list nebo doklad o partnerství. Není přitom však nutné sdílení společné domácnosti, pouze je nutné, aby manželství v době smrti zůstavitele trvalo, resp. doposud nenabylo právní moci rozhodnutí příslušného procesního soudu o rozvodu manželů. Pozůstalý manžel nemůže v této dědické skupině vystupovat sám, proto je jeho dědický podíl odvislý od dětí zůstavitele, resp. od jejich potomků. Podíl, který náleží pozůstalému manželovi, neodpovídá však nároku vyplývajícímu z vypořádání případného společného jmění manželů. Do majetkové podstaty, která je předmětem dědění, patří jen určitá část určená a individualizovaná rozhodnutím o vypořádání společného jmění manželů v rámci dědického řízení.

*Pozůstalý manžel, který žil ve společné domácnosti se zůstavitelem v době jeho smrti, dědí vedle svého dědického podílu také nedoplatky zůstavitelovy odměny za práci a opětujičích se důchodů až do výše jednoměsíčního příjmu.*¹³⁶

V první dědické skupině nedědí druh nebo družka, a to ani tehdy, když se z jejich soužití narodily děti. Druh nebo družka mohou dědit ve druhé, resp. ve třetí dědické skupině jakožto osoby žijící se zůstavitelem ve společné domácnosti.

¹³⁵ Děti ve smyslu ustanovení § 473 odst. 1 obč.zák. jsou děti zůstavitele, nikoliv děti pozůstalého manžela, i když žily se zůstavitelem ve společné domácnosti. Mohou tedy dědit až ve druhé, resp. ve třetí dědické skupině, jako tzv. spolužijící osoby.

¹³⁶ Srov. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník II. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1436

Dojde-li k uvolnění dědického podílu, který měl připadnout pozůstalému manželovi, a ten jej z nějakého důvodu nenabude, přirůstá jeho podíl vždy k podílům ostatních dědiců první dědické skupiny, resp. tento podíl přirůstá potomkům zůstavitele. Naopak pokud nenabude dědický podíl dítě zůstavitele, uplatní se princip reprezentace. To znamená, že na uvolněné místo nastoupí potomci zůstavitelova dítěte, resp. zůstavitelovi vnuci. Pokud potomky dítě zůstavitele nemá, dochází také k akrescenci, resp. k přirůstání uvolněného dědického podílu ostatním dědicům.

Potomek zůstavitele dědí tedy vždy v první dědické skupině, pokud nenastanou tyto situace: dítě zůstavitele se nedožije jeho smrti, bylo vyděděno zůstavitelem ve smyslu ustanovení § 469a obč.zák., je nezpůsobilým dědicem, neboť splňuje podmínky uvedené v ustanovení § 469 obč.zák., dále může potomek zůstavitele dědictví odmítnout dle ustanovení § 463 obč.zák., nebo se k němu jako k osobě dědice nepřihlíží v důsledku postupu, uvedeném v ustanovení § 468 obč.zák.

Způsob výpočtu dědických podílů mezi příslušníky 1. dědické skupiny demonstruji na následujícím fiktivním příkladu:

K dědění byli povoláni dle ustanovení § 473 odst. 1 obč.zák. manželka zůstavitele a jeho dvě děti, syn Karel a dcera Jiřina. Syn Karel zemřel ještě před smrtí zůstavitele a zanechal po sobě dvě děti – zůstavitelova vnuka Jaroslava a vnučku Sylvii. Vnuk Jaroslav dědictví odmítl a má dvě děti – pravnučky zůstavitele Zdeňka a Daniela. Dcera Jiřina dědictví odmítla a má tři děti – zůstavitelovy vnuky Marii, Petra a Pavla. Kromě vnuka Jaroslava a dcery Jiřiny dědictví nikdo neodmítl.

Řešení tohoto příkladu je následující: Podle ustanovení § 473 odst. 1 obč.zák. by náležel manželce zůstavitele a dětem – Jiřině a Karlovi- stejný podíl, tedy všem 1/3 dědictví. Manželka dědí, další třetina by náležela dětem Karla – Jaroslavovi a Sylvii – oběma po 1/6 dědictví. Vnuk Jaroslav nedědí a jeho podíl náleží jeho dětem, každému ve výši 1/12 dědictví. Podíl Jiřiny, která dědictví odmítla, náleží jejím dětem (každému 1/9 dědictví). Výsledné podíly tedy jsou: manželka zůstavitele 1/3, vnučka Sylvie 1/6, pravnuček Zdeněk a Daniel – oba 1/12, vnučka Marie, Petr a Pavel – všichni 1/9 dědictví.¹³⁷

¹³⁷ Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet, *AD NOTAM*, 1997, č. 1, str. 8.

6.3. 2. dědická skupina

V druhé skupině zákonných dědiců dle ustanovení § 474 obč.zák. vystupuje s dědickým právem s velikostí alespoň jedné poloviny dědictví opět pozůstalý manžel nebo partner, zůstavitelovi rodiče a tzv. spolužijící osoby dědí společně případně druhou polovinu tohoto dědictví. Uvolněný podíl po některé z těchto osob druhé poloviny hodnoty dědictví přirůstá ostatním dědicům této poloviny, nikoliv pozůstalému manželovi, resp. partnerovi. Pokud tedy nejsou další dědici vedle pozůstalého manžela, případně mu celý předmět dědického řízení. Pozůstalý manžel tak může v této dědické skupině dědit sám. Na uvolněné místo rodičů nenastupují jejich potomci, resp. sourozenci zůstavitele. Neuplatní se tak reprezentační právo, proto mohou rodiče své děti z dědění zcela vyloučit, ať už se jedná o potomky pouze jednoho z rodičů nebo obou.

Až na tzv. spolužijící osobu může každý v této skupině dědit sám a jak bylo uvedeno výše, pozůstalý manžel nebo partner minimálně jednu polovinu dědictví. Vedle příslušných dokladů z matričního úřadu jsou u tzv. spolužijící osoby předmětem dokazování zákonné předpoklady společné domácnosti a jejího trvání po dobu minimálně jednoho roku.¹³⁸ V této souvislosti je možné poukázat na toto rozhodnutí soudu, sp.zn. R 12/1968: *Pojem společné domácnosti ve smyslu citovaného ustanovení (§ 115 a 475 odst. 1 obč.zák.) je nutno vykládat tak, že zpravidla předpokládá společné bydlení. Doba jednoho roku se počítá zpět ode dne úmrtí zůstavitele.*¹³⁹ Za skončení nebo přerušení se však nepovažuje dočasná změna bydliště nebo případ, kdy je jedna z osob dlouhodobě upoutána na lůžko ve zdravotnickém zařízení.

Za spolužijící osobu se považuje také druh nebo družka, neboť obč.zák. dědické právo tento pojem nezná. Odůvodnění pozice tzv. spolužijící osoby v okruhu zákonných dědiců spočívá ve vyjádření určitého poděkování této osobě za vynaloženou péči o společnou domácnost poskytovanou bezúplatně.

Opět se pokusím předvést pomocí následujícího stručného fiktivního příkladu výpočet dědických podílů ve druhé dědické skupině:

¹³⁸ Ustanovení § 115 obč.zák.: „Společná domácnost předpokládá soužití dvou či více osob ve spotřebním společenství, v němž jednotliví členové přispívají podle svých možností a schopností k úhradě společných nákladů i k obstarávání společných potřeb.“

¹³⁹ Srov. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1437.

K dědění jsou dle ustanovení § 474 odst. 1 obč.zák. povoláni matka zůstavitele, jeho otec a družka zůstavitele (tzv. spolužijící osoba).

Řešení pro tento příklad je jednoduché: Mezi dědici, kteří dědí ve druhé dědické skupině není manžel, dědí všichni členové rovným dílem ve smyslu ustanovení § 474 odst. 2 obč.zák. Matka dědí 1/3, otec dědí 1/3 a družka rovněž 1/3 dědictví.¹⁴⁰

Druhá dědická skupina je odlišná od ostatních dědických skupin také tím, že pozůstalý manžel, pokud dědí, má zaručenou vždy nejméně 1/2 dědictví. Nastane-li situace, že vedle manžela dědí více dědiců, největší podíl má vždy pozůstalý manžel. V první a třetí dědické skupině dědí všichni stejným dílem, pokud dědí více osob.

6.4. 3. dědická skupina

K dědění ve třetí dědické skupině jsou povoláni ve smyslu ustanovení § 475 obč.zák. sourozenci zůstavitele a tzv. spolužijící osoba nebo osoby. Tyto osoby dědí stejným dílem, proto žádná z nich nemá privilegované postavení, a v případě, že v této dědické skupině vystupuje pouze jeden dědic, připadne mu celá hodnota dědictví. U tzv. spolužijících osoby, kterou může být např. druh či družka, je tomu poprvé až v této skupině, kdy mohou vystupovat jako samostatní dědicové.

Za sourozence se považují ty osoby, které mají se zůstavitelem společného alespoň jednoho rodiče. Z toho tedy vyplývá, že obč.zák. nedělá rozdíl mezi sourozenci plnorodými, tj. těmi, kteří mají společné oba rodiče, a sourozenci polorodými, tj. takovými, kteří mají společného pouze jednoho předka, resp. rodiče. Obč.zák. rovněž nerozlišuje mezi sourozenci narozenými v manželství a mimo něj.

Ve třetí dědické skupině se rovněž uplatní princip akrescence u tzv. spolužijících osob. U sourozenců se naopak aplikuje princip reprezentace. Na uvolněné místo sourozenců zůstavitele mohou nastoupit jejich potomci, resp. neteře a synovci zůstavitele, nikoliv však jejich děti. Tuto skutečnost podporuje také rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR: *Nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti (tj. synovci a neteře zůstavitele). Nedědí-li však některé z dětí sourozenců zůstavitele, jeho děti (tj. prasnynovci a praneteře zůstavitele) již k dědění po zůstaviteli povolány nejsou a nepřísluší jim ani postavení*

¹⁴⁰ Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet, *AD NOTAM*, 1997, č. 1, str. 8.

účastníků dědického řízení.¹⁴¹ Sourozenec navíc může v této skupině nabýt pouze jeden dědický podíl, jenž mu svědčí, a to i kdyby splňoval podmínku tzv. spolužijící osoby. Tento závěr potvrzuje také současná soudní praxe.

Určení dědických podílů v rámci třetí dědické skupiny opět demonstrují na tomto následujícím fiktivním příkladě:

Zůstavitelka měla tři sourozence: bratra Josefa, sestru Alenu a sestru Martu, a žila ve společné domácnosti s druhem Karlem. Bratr Josef zemřel dříve než zůstavitelka, měl jedinou dceru. Dcera Dana, která rovněž zemřela dříve než zůstavitelka, po sobě zanechala 2 děti – prasnynovce zůstavitelky Romana a praneteř Jarmilu. Sestra Alena žije a neodmítla dědictví, sestra Marta naopak dědictví odmítla a má dva syny – synovce zůstavitelky Luboše a Jana, kteří dědictví neodmítli. Druh Karel dědictví neodmítl.

Řešení tohoto příkladu je následující: Bratr Josef a ani jeho dcera Dana nedědí, její děti také nedědí, neboť nástupnictví končí u dětí sourozenců. Sestra Alena dědí ve výši 1/3 dědictví, sestra Marta nedědí, ale její podíl nabývají rovným dílem její synové – oba ve výši 1/6 dědictví. Dědí rovněž druh Karel jako tzv. spolužijící osoba, jemuž připadne 1/3 celkové hodnoty dědictví.¹⁴²

6.5. 4. dědická skupina

Dědění ve čtvrté dědické skupině je upraveno v ustanovení § 475a obč.zák.: „Nedědí-li žádný dědic ve třetí dědické skupině, ve čtvrté dědické skupině dědí stejným dílem prarodiče zůstavitele a nedědí-li žádný z nich, dědí stejným dílem jejich děti.“

Dědicové čtvrté dědické skupiny tedy nastoupí tehdy, nenabude-li dědictví ani jeden ze zákonných dědiců třetí dědické skupiny. Do okruhu dědiců této dědické skupiny patří prarodiče zůstavitele a jejich děti, resp. tety a strýcové zůstavitele, všichni členové bez rozdílu, zda-li pocházejí z mateřské nebo otcovské linie. Všichni členové mohou dědit samostatně, není-li další dědic, a všichni také dědí stejným dílem. *Je zde uplatněn systém graduální, což znamená, že i jeden člen starší generace (babička nebo*

¹⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 12. 12. 2001, sp. zn. 21 Cdo 132/2001 – srov. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1437.

¹⁴² Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet, *AD NOTAM*, 1997, č. 1, str. 8-9.

*dědeček zůstavitele) vylučuje z dědění kohokoli jiného, resp. tetu nebo strýce.*¹⁴³ *Okruh zákonných dědiců se za této situace uzavírá prvními descendenty prarodičů zůstavitele, bratranec nebo sestřenice zůstavitele nedědí.* Tento graduální systém se například uplatňuje v německém občanském právu (Zivilgesetzbuch), ale až v souvislosti s předky čtvrtého stupně a nikoliv druhého, jak je tomu u nás, naopak v rakouském právním řádu se graduální systém vůbec neaplikoval ani neaplikuje.

V rámci psaní této práce jsem se setkala také s názorem, jenž velmi kriticky pohlížel na skutečnost, že okruh zákonných dědiců se uzavírá před sestřenicemi a bratranci zůstavitele. Tento postoj byl odůvodněn především existencí větší pravděpodobnosti, že zůstavitele přežijí právě sestřenice nebo bratranci zůstavitele, než jeho prarodiče. Navíc vztah zůstavitele ke svým bratrancům či sestřenicím bývá mnohdy velmi blízký, pokud zůstavitel například nemá potomky.¹⁴⁴ Osobně se s tímto názorem ztotožňuji, dle mého názoru by zakotvení možnosti dědit pro tyto osoby byla logickým zakončením řetězce zákonných dědiců.

Mezi odbornou veřejností se vyskytují v podstatě dva hlavní názory na to, jakým způsobem by mělo dojít k rozdělení majetku mezi dědice čtvrté dědické skupiny. Jedná se například o situaci, kdy zůstavitel zanechal pouze jednoho z prarodičů z otcovy strany a jednoho z prarodičů a dva potomky druhého z prarodičů z matčiny strany. Jeden názor pro stanovení dědických podílů vychází z toho, že se dědictví rozdělí na dva stejné díly. Jeden díl bude patřit dědicům z větve prarodičů z otcovy strany (1/2) a druhý díl bude patřit dědicům z větve prarodičů z matčiny strany, přičemž jeden z prarodičů z matčiny strany bude dědit ve výši 1/4 dědictví a zbylí dva potomci obdrží po 1/8 z hodnoty dědictví. Tento názor podporuje takovou teorii, že jestliže vymře jedna větev prarodičů dříve než druhá, zůstane nárok na dědictví jejich dětem. Podle opačného názoru notářského kandidáta Mgr. Erika Mrzeny *je však nutné držet se spíše výkladu gramatického než analogie v předchozích dědických skupinách. Podle něj jde spíše o účelový výklad ustanovení zákona a v této souvislosti uplatněný princip reprezentace při výpočtu dědických podílů v rámci čtvrté dědické skupiny.*¹⁴⁵ Podle autora citovaného článku je potřeba vyložit zákonné ustanovení „nedědí žádný z nich“ v opačném významu, tedy pokud žije alespoň jeden z prarodičů, nemůže dědit v této

¹⁴³ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007, str. 50

¹⁴⁴ Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, *AD NOTAM*, 2000, č. 2, str. 45.

¹⁴⁵ Mrzena, E. Dědění ve čtvrté dědické skupině, *AD NOTAM*, 2000, č. 1, str. 7.

skupině žádný ze strýců a tet. Podle tohoto principu by tedy ve výše uvedeném případě dědictví připadlo po jedné polovině jednomu prarodiči z otcovy strany a jednomu z prarodičů z matčiny strany. Potomci by v tomto případě nedědili vůbec. Pokud by žil například byt' jen jeden z prarodičů, dědil by celou hodnotu dědictví. Autor článku dále na podporu svého tvrzení uvádí, že jestliže by zákonodárce chtěl, aby dědili vedle sebe prarodiče a zároveň jejich děti, použil by v předmětném ustanovení § 475a obč.zák. například ustanovení z ust. § 473 odst. 2 obč.zák.: „...nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti.“ Tím by ustanovení § 475a obč.zák. znělo takto: „Nedědí-li některý z prarodičů, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti.“ Podle jmenovaného autora odborného článku byl zákonodárcův úmysl takový, aby celé dědictví připadlo pouze prarodičům zůstavitele, pokud žije alespoň jeden z nich, čímž vyloučí tety a strýce zůstavitele z možnosti dědění a tím také to, že vedle sebe budou stát jako dědicové děti a rodiče. Pokud nedědí žádný z prarodičů, nastupují na pozici účastníků dědického řízení jejich děti, kteří dědí stejnými díly.

Dle mého názoru bych se spíše přikláněla k postoji notářského kandidáta Mgr. Erika Mrzeny, neboť gramatický výklad daného ustanovení „nedědí-li žádný z prarodičů, dědí stejným dílem jejich děti“ se jeví logičtější a jednoznačnější než aplikace zásady analogie při použití principu reprezentace.

Jestliže nenabude svůj dědický podíl jeden z prarodičů např. ze strany matky zůstavitele, přirůstá druhému z prarodičů ze strany matky zůstavitele. Až poté, kdy jej nenabude ani tento, přirůstá uvolněný podíl druhému páru prarodičů, v této situaci tedy prarodičům ze strany otce zůstavitele.

K bližšímu seznámení se ze způsobem výpočtu velikosti dědických podílů v rámci čtvrté dědické skupiny opět uvedu níže tento fiktivní příklad:

Dědí se ve čtvrté dědické skupině. Prarodiče zůstavitele z otcovy strany již oba zemřeli, žije jejich dcera Irena, která však dědictví odmítla. Oba prarodiče z matčiny strany dědictví odmítli, mají ještě syna Radka, který dědictví neodmítl.

Řešení příkladu je následující: Podle ustanovení § 475a obč.zák. by náležela polovina dědictví prarodičům z otcovy strany, polovina prarodičům z matčiny strany. Prarodiče z otcovy strany ani jejich dítě nedědí, proto jejich polovina přirůstá druhé straně. Na druhé (matčině) straně prarodičů rovněž prarodiče nedědí, dědictví místo nich nabývá jejich syn Radek. Ten pak jako jediný dědic čtvrté skupiny dědí celé

*dědictví, tj. podíl po svých rodičích (prarodičích z matčiny strany), ale i uvolněný podíl po prarodičích z otcovy strany a jejich dceři.*¹⁴⁶

V případě, že nejsou zákonní dědici podle čtvrté dědické skupiny, a zůstavitel nezanechal závěť, čímž je vyloučena testamentární dědická posloupnost, dědictví připadá jako majetek bez pána státu, jde o **tzv. odúmrt'**. Stát dědictví nemůže odmítnout a za dluhy zůstavitele odpovídá jen do výše dědictví.

Stejně jako u testamentární dědické posloupnosti se i v rámci intestátní dědické posloupnosti uplatní zápočet předmětů, jež zůstavitel daroval za svého života některému z dědiců, a nejednalo se o obvyklá darování. Tímto je alespoň částečně zajištěno spravedlivé rozdělení zůstavitelova jmění.

¹⁴⁶ Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet, *AD NOTAM*, 1997, č.1, str. 10.

7. Právní úprava dědického práva v připravovaném návrhu občanského zákoníku

Naše současná právní úprava dědického práva je oproti zavedeným západoevropským kodifikacím, které věnují dědickému právu pravidelně několik set ustanovení, ve svém rozsahu velmi podceněna a zkrácena.¹⁴⁷ V mnoha případech jsou proto sporné otázky doplňovány judikaturou, které se však ve svých rozhodnutích často rozcházejí s názory odborné literatury. Důsledkem této skutečnosti je pak velmi mnoho nesrovnalostí a nejasností, které především neprospívají laické veřejnosti. Dědicové zůstavitele jsou poté nuceni v některých případech v rámci řízení o vypořádání dědictví řešit nastalé problémy, na něž neexistuje ucelený názor.

*Důvodnost rozšíření dosavadní úpravy dědického práva je ospravedlněna také tím, že jde o úpravu významnou především z hlediska přirozené úcty k zemřelému člověku a respektu k jeho posledním přáním, která případně projevil.*¹⁴⁸

V Návrhu je úprava dědického práva systematicky zařazena do druhé hlavy, třetí části (první hlava upravuje práva věcná). Důvod tohoto zařazení je ten, že práva věcná jsou stejně jako dědické právo shrnuta do kategorie absolutních majetkových práv.

Dědickému právu je v této třetí části věnováno 222 paragrafů (§§ 1335 až 1579) a hlava o dědickém právu je vnitřně členěna takto:

Díl 1: Právo na pozůstalost

Díl 2: Pořízení pro případ smrti

Oddíl 1: Všeobecná ustanovení

Oddíl 2: Závěť

Pododdíl 1: Obecná ustanovení

Pododdíl 2: Forma závěti

Pododdíl 3: Vedlejší doložky závěti

Pododdíl 4: Zrušení závěti

¹⁴⁷ Obč.zák. věnuje současné úpravě dědického práva 36 paragrafů, zatímco například rakouský občanský zákoník (ABGB) upravuje dědické právo v bezmála třech stech paragrafech (§ 531 až 824), německý občanský zákoník (BGB) obsahuje úpravu dědického práva v § 1922 až 2385.

¹⁴⁸ Srov. Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 98.

Oddíl 3: Dědická smlouva

Díl 3: Odkaz

Oddíl 1: Všeobecná ustanovení

Oddíl 2: Zvláštní pravidla o jednotlivých druzích odkazu

Pododdíl 1: Při odkazu věci určitého druhu

Pododdíl 2: Při odkazu určité věci

Pododdíl 3: Při odkazu pohledávky

Pododdíl 4: Při jiných odkazech

Oddíl 3: Nabytí odkazu

Díl 4: Zákonná posloupnost

Díl 5: Povinný díl. Započtení na povinný díl a na dědický podíl

Oddíl 1: Nepominutelní dědicové

Oddíl 2: Vydědění

Oddíl 3: Ochrana nepominutelného dědice

Oddíl 4: Výpočet povinného dílu

Oddíl 5: Započtení na povinný díl a dědický podíl

Díl 6: Právo některých osob na zaopatření

Díl 7: Přejedání pozůstalosti na dědice

Oddíl 1: Dědická přihláška

Oddíl 2: Správa pozůstalosti a její soupis

Oddíl 3: Potvrzení dědictví

Oddíl 4: Rozdělení pozůstalosti

Oddíl 5: Závazky postihující dědice

Oddíl 6: Zcizení dědictví¹⁴⁹

¹⁴⁹ Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 100.

Z tohoto přehledu je jasné, že navržená budoucí úprava dědického práva je jednak obsáhlejší než stávající, jednak jsou v ní obsaženy nové instituty dědického práva. Mezi ně patří dědická smlouva, odkaz a povinný díl. Dále nová úprava zakotvuje institut náhradnictví, jenž je doposud užíváno, sic bez výslovné zákonné opory. V Návrhu se rovněž objevuje podrobnější úprava podmínek dědické nezpůsobilosti, mezi nimiž připravovaný občanský zákoník pamatuje na relativně nový pojem domácího násilí (srov. ustanovení § 1341 odst. 1 Návrhu). V ustanovení § 1343 a n. Návrhu se znovu objevuje institut zřeknutí se dědického práva, a to v podobě smlouvy presumptivního dědice se zůstavitelem. Tato smlouva musí splňovat formu veřejné listiny a dědic se tak může vzdát celého dědického nároku, nebo pouze svého povinného dílu. Dědic tak může učinit i ve prospěch třetí osoby, tato se však musí stát dědicem, jinak zřeknutí se dědického práva neplatí (srov. ustanovení § 1343 odst. 2 Návrhu).

Odborná veřejnost se ohledně nové úpravy dědického práva názorově rozchází. Největší diskuze vyvolává znovuzavedení dědické smlouvy jako dalšího pořízení pro případ smrti, přípustnost tzv. vedlejších doložek v závěti a zakotvení institutu odkazu. Někteří se vyjadřují v této souvislosti velice příznivě a obnovení těchto institutů berou *jako uměřený návrat k osvědčené úpravě, která využívá všech civilizačně osvědčených principů dědického práva.*¹⁵⁰ Současně prohlašují, že jimi bylo výrazně posíleno subjektivní majetkové právo občana disponovat s majetkem pro případ smrti a z toho vyplývající možnost zůstavitele co nejúčelněji naložit se svým jměním, aby zajistil hmotné zabezpečení osobám, které to podle vůle zůstavitele nejvíce potřebují. Zastánci nové úpravy na podporu svých tvrzení nahlízejí na současnou úpravu dědického práva *jako silně ovlivněnou totalitně-třídním náhledem právní vědy socialistického státu.*¹⁵¹ Naopak kritikové nalézají v budoucí úpravě dědického práva mnoho kazuistických pojmů, nesrovnalostí a poukazují na její příliš složitou a předimenzovanou povahu.¹⁵² Argumentují zásadní rolí soudu a tím, že nejasnosti a mezery ve stávající úpravě řeší a odstraňuje především judikatura. Současně odmítají dědickou smlouvu z důvodu jejího dvoustranného, smluvního charakteru, který se rozchází s institutem závěti coby jednostranným neadresným úkonem pro případ smrti.

¹⁵⁰ Srov. Wawerka, K. Jaké dědické právo? *AD NOTAM*, 2004, č. 2, str. 40.

¹⁵¹ Kouba, V. Úvaha nad některými instituty dědického práva a dědického řízení, *AD NOTAM*, 2000, č. 4, str. 73.

¹⁵² Srov. Tichá, J. Několik poznámek k návrhu občanského zákoníku – III.části, *AD NOTAM*, 2006, č. 1, str. 17.

Návrh však stále představuje konsolidovanou verzi, proto je nutné počítat se změnami v průběhu legislativního procesu v Parlamentu České republiky.

O vybraných obsahových a formálních náležitostech závěti, které také zaznamenávají změny v navrhované osnově občanského zákoníku, bylo pojednáno v rámci jednotlivých kapitol a podkapitol této práce.

Nyní se pokusím v mé práci nastínit základní charakteristické znaky a případný účel dědické smlouvy a odkazu, coby zamýšlených institutů dědického práva.

7.1. Dědická smlouva

Dědická smlouva je dědickým titulem v mnoha zahraničních právních úpravách. Ve svých občanskoprávních kodexech ji má například Rakousko¹⁵³, Německo¹⁵⁴, nebo Francie. Návrh ji znovu zavádí do naší právní úpravy, přičemž její právní úprava v připravovaném občanskoprávním kodexu je určitým kompromisem jednotlivých úprav v sousedním Rakousku a Německu.

S dědickou smlouvou počítá připravovaný občanský zákoník jednak ve svém ustanovení § 1350: „Pořízení pro případ smrti jsou závěť, dědická smlouva nebo dovětek.“, jednak v ustanoveních §§ 1441 až 1452 Návrhu. Podle důvodové zprávy Návrhu má dědická smlouva vyšší právní sílu než další dva dědické tituly, závěť a zákon. Přesto je její úprava z hlediska systematického členění zařazena až za úpravou závěti, jež je v důvodové zprávě chápána jako obvyklejší a častější způsob pořízení pro případ smrti. S tímto závěrem lze však polemizovat, neboť dědická smlouva je sice obnovený, pro laickou veřejnost však převážně nový institut dědického práva, srovnání se závětí v tomto směru se proto nejeví zcela spravedlivé.

Oproti závěti, která je jednostranným neadresným úkonem, je dědická smlouva dvoustranné jednání, ve kterém jedna strana (zůstavitel) povolává druhou stranu za

¹⁵³ V Rakousku patří dědická smlouva stále mezi významné dědické tituly, smluvními stranami mohou být však pouze manželé nebo snoubenci, pod podmínkou, že v budoucnu uzavřou manželství. Jeřábková, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy, *Právní forum*, 2005, č. 9, str. 355.

¹⁵⁴ Německý občanský zákoník (BGB) rovněž zohledňuje dvojí povahu dědické smlouvy, a to povahu posledního pořízení a povahu obligační. Dědickou smlouvu je možné v Německu uzavřít pouze před notářem se dvěma současně přítomnými svědky, ale smluvními stranami na rozdíl od rakouské úpravy nejsou pouze manželé a snoubenci, nýbrž zletilý a svéprávný zůstavitel. Srov. Jeřábková, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy, *Právní forum*, 2005, č. 9, str. 355.

dědice své pozůstalosti nebo její části. Tato druhá strana pak své ustanovení za dědice přijímá. Zůstavitel může povolat také třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá smluvní strana toto povolání přijímá.¹⁵⁵ Důvodová zpráva k Návrhu také připouští možnost ustanovit se dědicem navzájem, přičemž i dědic takto ustanovený může dědictví odmítnout.

Zatímco u závěti je tedy zůstavitel zcela svobodný v rozhodnutí, týkající se případné změny či zrušení svého posledního pořízení, u dědické smlouvy už tomu tak není. Jak v případě jejího uzavření, tak v případě změny je zapotřebí souhlasu druhé strany, jako u každé smlouvy, a osobního jednání obou zúčastněných stran. Své povinnosti z dědické smlouvy může zůstavitel zrušit dle ustanovení § 1450 také pořízením závěti, k účinnosti takového zrušení se však vyžaduje souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny.

*Jedná se tedy o smíšený právní útvar mezi smlouvou a závětí, který obsahuje závazné, dvoustranné ustanovení za dědice. Vztahují se proto na ni jak ustanovení o smlouvě, tak o závěti. Navíc ten, kdo chce dědickou smlouvu uzavřít, musí mít vedle pořizovací způsobilosti také způsobilost smluvně se zavázat.*¹⁵⁶

Dědickou smlouvu může uzavřít pouze osoba zletilá a plně svéprávná (§ 1443 odst. 1 Návrhu). Určitou výjimku představuje § 1444 odst. 2 Návrhu. Ten připouští, aby osoby, jež byly ve své svéprávnosti omezeny z důvodu závislosti na alkoholu, psychotropních látkách nebo podobných přípravcích a jidech, anebo na hráčské vášni, mohly uzavřít dědickou smlouvu. V této možnosti jsou však omezeni, protože mohou dědickou smlouvou pořídit pouze o majetku, o kterém jsou způsobilí pořídit závěti.

Dědická smlouva musí být uzavřena formou notářského zápisu, protože § 1441 odst. 1 Návrhu vyžaduje k její platnosti formu veřejné listiny.¹⁵⁷ Dále je zůstavitel omezen při uzavření dědické smlouvy tím, že musí ponechat jednu čtvrtinu své pozůstalosti nedotčenou, aby k ní mohl povolat dědice nebo odkazovníky mimosmluvně, resp. jednou z forem závětí (§ 1444 odst. 1 Návrhu).

V případě, že je v dědické smlouvě obsažena podmínka, postupuje se podle obecných ustanovení o podmínkách v právních úkonech. Rozvazovací podmínku však v dědické smlouvě užít nelze, ostatní podmínky jsou přípustné a platí pro ně obecná

¹⁵⁵ Stejnou smlouvu může zůstavitel uzavřít také o odkazu s odkazovníkem (ustanovení § 1442 Návrhu).

¹⁵⁶ Šešina, M. Diskuze o návrhu nového občanského zákoníku II., *AD NOTAM*, 2005, č. 5, str. 168.

¹⁵⁷ V případě nesplnění zákonné podmínky dědické smlouvy jako veřejné listiny nebude dědická smlouva platná, avšak může mít platnost závěti, pokud splňuje všechny náležitosti závěti (ustanovení § 1450 Návrhu).

ustanovení o právních jednáních a konkrétně o podmínkách. Tímto je vyloučena aplikace tzv. vedlejších doložek v závěti. Jakákoliv podmínka v dědické smlouvě nemůže znemožnit zůstaviteli libovolné nakládání s jeho majetkem, protože důsledkem takového jednání by bylo prolomení obecné právní zásady, že se nikdo nesmí vzdát svých práv do budoucna. Vedle tohoto by došlo k narušení ústavně zaručených práv, týkajících se nepřípustnosti neoprávněného omezení vlastnického práva. Otázku však vyvolává následné ustanovení § 1447 odst. 2 Návrhu, které smluvnímu dědici vkládá do rukou právní nástroj k regulaci zůstavitelova jednání v dispozicích s jeho majetkem.

Dědickou smlouvou se zakládají majetková práva pro případ smrti. Dědictví, které z této smlouvy vzniká, předpokládá zůstavitelovu smrt a nastoupení účinků z této smlouvy pro dědice. Nijak se tím ale nedotýká majetkových poměrů smluvních stran za jejich života. Proto není zůstavitel v nakládání se svým majetkem nijak omezen a smluvnímu dědici tedy připadne po zůstavitelově smrti tolik, kolik z majetku zůstavitele zbude (ustanovení § 1447 Návrhu). Jestliže se dohodne zůstavitel se smluvním dědicem, že předmětný majetek zůstavitel převede na smluvního dědice ještě za svého života, může být tento majetek sepsán ve formě veřejné listiny. Práva a povinnosti tak přecházejí spolu s převáděným majetkem na smluvního dědice, není-li ujednáno jinak.

*Nelze tedy ani požadovat zajištění na budoucí dědictví nebo přenést či jinak převést právo na budoucí dědictví ze smluvního dědice na jinou osobu.*¹⁵⁸

Ustanovení § 1451 odst. 1 Návrhu připouští možnost uzavření dědické smlouvy mezi manželi a ust. § 1451 odst. 2 Návrhu tuto možnost rozšiřuje také na snoubence. Účinnost této smlouvy ovšem nastane až uzavřením manželství. Prvou možností při uzavření tohoto typu dědické smlouvy je, že jeden z manželů, resp. snoubenců, povolává ve smlouvě druhého z nich za dědice nebo za odkazovníka¹⁵⁹ a ten toto povolání přijímá. Druhou možností pak je, že se manželé, resp. snoubenci, povolávají navzájem za dědice nebo odkazovníky. Případný rozvod nemá vliv na trvání této dědické smlouvy, ledaže by ji zrušil soud na návrh jednoho z manželů (ustanovení § 1452 odst. 1 Návrhu). Soud návrhu však nevyhoví v případě, že o něj požádá ten, kdo zapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem souhlasil. Podle odst. 2 téhož ustanovení, je-

¹⁵⁸ Šešina, M. Diskuze o návrhu nového občanského zákoníku II., *AD NOTAM*, 2005, č. 5, str. 169.

¹⁵⁹ Odkazovníkem je ten, jenž má právo na vydání předmětu odkazu vůči té osobě, kterou zůstavitel odkazem obtížil. Může jím být buď dědic, nebo, v případě dalšího odkazu, jiný odkazovník.

li manželství prohlášeno za neplatné, ruší se práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže takové manželství zaniklo již dříve smrtí jednoho z manželů.

Dle názorů mnohých notářů je opětovné zavedení dědické smlouvy do občanského zákoníku více než žádoucí, neboť se v rámci praxe často setkávají se snahou manželů pořídit dědickou smlouvu nebo vzájemnou závěť na úpravu jejich vzájemných dědických nároků. V našem stávajícím právním řádu jsou tyto možnosti vyloučené, proto je taková situace nejčastěji řešena pořízením dvou samostatných listin. Také z těchto důvodů je obnovený dědický titul, zakotvený v předmětném Návrhu, v řadách odborné veřejnosti víceméně vítán.¹⁶⁰

7.2. Institut odkazu

Náš obč.zák. nevymezuje rozdíl mezi odkazem a dědictvím, čímž se výrazně odlišuje od obecného chápání těchto dvou institutů. *Zatímco dědictví představuje podíl na pozůstalosti, odkaz reprezentuje pouze určitou věc z pozůstalosti (případně několik věcí). Navíc při odkazu nastává singulární sukcese odkazovníka na rozdíl od univerzální sukcese dědické.*¹⁶¹ Zásadní rozdíl oproti současnému právnímu stavu spočívá také v tom, že zatímco obč.zák. nečiní rozdíl mezi dědicem a odkazovníkem, v Návrhu je dědic pouze ten, komu připadne buď celá pozůstalost, nebo podíl z ní. Osoba, které je určena pouze určitá věc či jiná majetková hodnota, je odkazovníkem. V tomto případě je tedy zcela patrný rozdíl mezi dědicem a odkazovníkem a je vyloučeno, aby byli jedna a táž osoba. Rozdíl mezi odkazem a dědictvím lze vysvětlit také tak, že právo na odkaz sice vzniká smrtí zůstavitele, ale především jde o *právo odkazovníka na vydání odkazu vůči té osobě, kterou zůstavitel odkazem obtížil – tedy buď vůči dědici nebo vůči jinému odkazovníku.*¹⁶²

Je zcela na rozhodnutí zůstavitele, zda-li odkaz určí některému z dědiců, nebo osobě, která dědicem není.

Odkaz musí mít formu některého z platných pořízení pro případ smrti, tj. buď závěti, nebo dědické smlouvy. Dále je zapotřebí pořizovací způsobilosti zůstavitele,

¹⁶⁰ Srov. Pěch, F. K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv, *AD NOTAM*, 2001, č. 1, str. 19.

¹⁶¹ Srov. Šešina, M. Diskuze o návrhu nového občanského zákoníku II., *AD NOTAM*, 2005, č. 5, str. 170.

¹⁶² Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 102.

způsobilého odkazu i způsobilého odkazovníka (ust. § 1454 Návrhu).¹⁶³ Není pravidlem, že předmětem odkazu musí být pouze hmotná věc, ale může jím být i jiná hodnota (například stipendium).

*Vlastnické právo k odkázanému předmětu se nabyvá stejně jako při převodech, protože v poměru osoby obtížené odkazem a odkazovníkem se o nic jiného právně nejedná.*¹⁶⁴

Předmětem odkazu může být věc zůstavitele, stejně jako věc jiná. Obecně však platí, že odkazem lze obtížit jen osobu, která má z pozůstalosti prospěch. Jde tedy buď o dědice, nebo o odkazovníka. Jestliže je odkazem obtížen odkazovník, osoba, která má získat prospěch z odkazu, je označena jako pododkazovník. Jedním odkazem může být obdarováno i více osob. Jestliže zůstavitel neurčí, komu je předmět odkazu určen, má právo volby dědic. Pakliže ten se nevysloví nebo to z nějakého důvodu není možné, určí jej svým rozhodnutím soud (ust. § 1459 Návrhu).

Odkazy však nesmí být zatížena celá pozůstalost. I zde, stejně jako u dědické smlouvy, platí čtvrtina z pozůstalosti, která musí zůstat volná. V případě, že je tento limit překročen, jsou ostatní odkazy poměrně kráceny (ust. § 1457 Návrhu). V popředí stojí ochrana práv dědice před právem odkazovníka.

Jedním ze základních předpokladů nabytí práva na odkaz je, že odkazovník zůstavitele přežije. Další podmínkou, která musí být splněna, je, že odkazovník má ke dni vzniku práva na odkaz stejnou způsobilost, jakou musí mít dědic zůstavitele. V neposlední řadě pak odkazovník nesmí odkaz odmítnout. Zůstavitel však může učinit vůči odkazovníkovi stejné opatření jako v závěti vůči dědici. Zůstavitel může odkazovníkovi ustanovit náhradníka, který by nastoupil na jeho místo v případě, že by se odkazovník nedožil smrti zůstavitele.

V případě odvolání odkazu platí stejná pravidla, jak je tomu u závěti. Vedle těchto ust. §§ 1461 a 1462 Návrhu jsou uváděny další případy, ve kterých se uplatní vyvratitelné právní domněnky odvolání odkazu. Odvolání odkazu nastupuje, resp. nenastupuje, tehdy, neprokáže-li se jiná vůle zůstavitele. Ustanovení § 1461 Návrhu uvádí: „Má se za to, že odkaz byl odvolán, jestliže zůstavitel

a) odkázanou věc zničí, nebo ji zcizí a znovu nenabude,

¹⁶³ Výjimkou z pravidla, že zůstavitel musí mít plnou pořizovací způsobilost, je možnost člověka, jež nemá způsobilost právně jednat, odkázat věc malé hodnoty osobě, k níž má dobrý poměr (§ 1454 Návrhu).

¹⁶⁴ Viz Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 102.

- b) odkázanou věc změni takovým způsobem, že to je již věc jiná, nebo
- c) odkázanou pohledávku vymůže a vybere.“

Naopak ust. § 1462 Návrhu uvádí vyvratitelnou právní domněnku neodvolání odkazu: „Má se za to, že odkaz nebyl odvolán, pokud odkázanou věc nabyla jiná osoba nebo byla-li odkázaná věc změněna či zničena mimo vůli zůstavitele. Totéž platí, jestliže dlužník zůstavitelovi vyrovnal odkázanou pohledávku z vlastního popudu.“

Tento institut je možné napadnout především pro neodpovědnost odkazovníka za závazky zůstavitele, což by mohlo být snadno zneužitelné v případě znesnadnění uspokojování nároků věřitelů v rámci dědického řízení. Navíc odkazovník bude takovým účastníkem – neúčastníkem dědického řízení, neboť odkaz mu má být sice vydán bez soudní ingerence, ale související úkony s přijetím odkazu bude patrně činit nadále vůči soudu. Jistým řešením by bylo případné zakotvení možnosti odkázat věci pouze nižší hodnoty a drobnější povahy, přičemž odkazovník by byl zcela osvobozen od odpovědnosti za závazky zůstavitele.

8. Závěr

Jednou ze zásad dědického práva, jež byla formulována před bezmála sto lety Emanuelem Tilschem, je zásada zachování hodnot. Vypovídá o mezigenerační solidaritě, o cílech přesahujících délku jednoho života a o zajištění určité kontinuity v rámci právního a hospodářského pořádku. Dědické právo tak má být výrazem snahy o zajištění kontinuity majetkových práv, o zajištění úcty k odcházející generaci a také snahou respektování zůstavitelovy vyjádřené vůle.

Už z těchto důvodů plní významnou úlohu v našem právním řádu, proto lze bez nadsázky říci, že představuje nepostradatelnou součást soukromého, resp. občanského práva. Její úprava by měla tedy skýtat nadčasové, ale také zároveň osvědčené instituty dědického práva, jež jsou doprovázeny přesnými a jasnými formulacemi.

Hlavním cílem mé rigorózní práce bylo představit dědické tituly v moderním soukromém právu, což ostatně koresponduje s jejím názvem. Mou snahou bylo v této práci především vystihnout všechny důležité aspekty testamentární a intestátní dědické posloupnosti a poukázat na jejich vývoj v rámci našeho právního řádu již od roku 1811. V tomto roce byl přijat obecný zákoník občanský, čímž byl započat vývoj moderního soukromého práva, tedy i dědického práva a jeho jednotlivých institutů. Právě některé z nich jsou v dnešní době předmětem vášnivé diskuze mezi představiteli odborné veřejnosti z důvodu jejich pravděpodobného znovuzavedení do našeho právního řádu, také proto se mi jevilo jako vhodné a účelné připomenout stručným historickým exkurzem jejich právní režim v našem právním řádu před téměř dvěma sty lety. Tímto se mi podařilo zachytit jakési pomyslné pojítka mezi právní úpravou dědického práva v ABGB a právní úpravou totožné materie, obsažené však zatím v připravované, konsolidované verzi občanského zákoníku.

Oproti právní úpravě předchozí a budoucí, jež kromě některých institutů spojuje také širší pozornost dědickému právu projevující se ve významně větším rozsahu, ta stávající odráží ve značné míře dobu, v níž vznikala. Svým rozsahem, tedy pouhými 41 paragrafy, je oproti zavedeným západoevropským kodifikacím, jež stejné úpravě pravidelně věnují několik set ustanovení, dědické právo v našem právním řádu hluboce podceněno. Postupná minimalizace právní úpravy dědického práva je předmětem kritických stanovisek a vyjádření právě z řad odborné veřejnosti. Mezi hlavní důvody, proč je této materii v západoevropských kodifikacích věnována mnohem větší

pozornost, než je tomu v současnosti u nás, je především vyjádření přirozené úcty k zemřelému člověku a respektu k jeho posledním přáním, která případně projevil. Tím samozřejmě nelze tvrdit, že úprava dědického práva v našem právním řádu automaticky signalizuje výraz neúcty k individuálním přáním jedince. Zásady etického a slušného jednání v rámci mezilidských vztahů ve společnosti neurčují zákony a právní předpisy, nýbrž je určují lidé samotní, jejich výchova a vštěpované morální zásady v rámci rodiny a rodinných vztahů. Zákony mají sloužit pouze jako jasné mantinely a nástroje přípustného chování.

I výše zmíněné zákonné mantinely a nástroje je nutné v potřebné a požadované míře začlenit do fungujícího právního systému, proto bych chtěla následným shrnutím vytyčit určité mezery v zákonné úpravě a z tohoto vyplývající nesrovnalosti, na něž jsem v průběhu psaní mé rigorózní práce narazila, a kterým stávající právní úprava dědického práva, obsahující pouhých 41 paragrafů, jen nadbíhá a napomáhá. Navíc, často zastoupené, neurčité a vágní pojmy a formulace, objevující se především v právní úpravě vydědění a dědické nezpůsobilosti, právní jistotě také rozhodně nepřispívají.

V otázce testamentární posoupnosti jsem narazila na rozcházející se názory odborné veřejnosti v možnosti nezletilého pořídit pro případ smrti neomezeně o svém majetku, který už je v pořizovací způsobilosti omezen co do formy závěti, kterou musí sepsat výhradně formou notářského zápisu. V dalším případě jsem se setkala v souvislosti s ochranou tzv. neopomenutelných dědiců s názorově se rozcházející judikaturou a odbornou literaturou v případě možnosti uzavření dědické dohody mezi neopomenutelnými dědici, kteří neuplatnili námitku relativní neplatnosti závěti, a jediným závětním dědicem. Zároveň je sporné hledisko týkající se povinnosti tohoto závětního dědice k podání žaloby o určení, že neopomenutelní dědicové, kteří neodmítli dědictví a současně neuplatnili námitku relativní neplatnosti, již nejsou dědicové. V neposledním případě je potřeba upozornit také na velice abstraktní formulace, obsažené v zákonných důvodech právní úpravy vydědění neopomenutelných dědiců. Tato oblast je ve značné míře dotvářena judikaturou. Vzhledem k povinnosti unést důkazní břemeno v nastalém dědickém řízení by bylo velmi žádoucí, aby předmětná ustanovení byla formulována přesněji a pregnantněji.

Také v problematice intestátní dědické posoupnosti jsem narazila na ne zcela jednoznačně upravenou materii v případě dědění v rámci čtvrté dědické skupiny. Zákonná formulace „nedědí-li žádný z prarodičů, dědí stejným dílem jejich děti“

vyvolává mezi odbornou veřejností rozcházející se názor. Ten spočívá v otázce aplikace principu reprezentace, jestliže nedědí jedna strana prarodičů zůstavitele, nebo zda-li naopak dojde k akrescenci předmětného dědického podílu k dědickému podílu druhé strany prarodičů zůstavitele.

Domnívám se, že tyto názorové neshody mohou být přínosem v teoretické rovině na akademické půdě, nikoliv však v praxi. Doplatí na to totiž nejvíce laická veřejnost, která je v tomto ohledu bezbranná, a často tak je vystavena v probíhajících dědických řízeních mnoha neočekávaným, právní úpravou nedotčeným, situacím, a tím i vznikajícím problémům.

Dědické právo, resp. jeho jednotlivá ustanovení v občanském zákoníku, by proto mělo být na takové úrovni, aby po smrti zůstavitele bylo ohledně zanechaného majetku jasno. Neměl by tak být ponecháván prostor pro zpochybňování nastalého právního stavu, čímž by se mezi dědici předcházelo zbytečným sporům.

Nová, přesnější a obsáhlejší, úprava je tedy více než nezbytná, a připravovaný občanský zákoník do jisté míry tento požadavek naplňuje. Dědickému právu je věnováno v tomto konceptu 222 paragrafů, což s sebou přináší určitou míru rizika předimenzované a kazuistické úpravy, ale na druhou stranu se mnohým ustanovením, jež nejsou ve stávající právní úpravě obsažena, a proto jsou v současnosti judikaturou pouze dovozována, konečně dostává zaslouženého místa v občanském zákoníku.

Résumé

INHERITANCE TITLES IN MODERN PRIVATE LAW

Law of succession is an important part of proprietary law. If succession law did not exist, proprietary law would be weakened and would lose its motivating function.

When a proprietor passes away, there is a need to deal with the inheritance. In our civilization background, there is no free occupation of the inheritance. The procedure of property settlement after decease describes law of succession.

The crucial aim of this thesis is to involve all crucial aspects in the succession law. That is why I tried to describe all substantial terms connected with the testaments and the non testimonial succession. At the beginning of this work I situated a brief historical explanation of the succession law with a special respect to important legal institutions such as succession agreement and legacy, which are included in the new proposal of the Civil Code.

The core of this work consists in the current legal regulation of the succession law in the Czech Republic using, among others, also examples from the notary practice which better illustrate the whole matter in question. Besides, in the particular chapters of the thesis is included the proposed regulation involved in the up to date proposal of the Civil Code if the proposal differs from the effective regulation.

This work is focused on the material aspect of the succession law, especially the terms and formal requirements of the last will with the emphasis on the various forms of the testaments. The significant role of safekeeping of the testaments and the Central registry of testaments is also described. Further, there are mentioned individual cases of cancelling the testament, same as the forms of disinheritance.

As for the non testimonial succession, I tried to point out the defining terms of individual inheritance groups with the presumptions of the succession.

The conclusion is devoted to a couple of renewed and controversial legal instruments, which are involved in the proposal of the new Civil Code. In particular it is succession agreement and legacy. The last mentioned legal institution was present at our legal regulation till 1964 and after that it was abandoned and now it is meant to be instituted again.

In both cases I tried to reach an objective view to it and analyze the positive contribution to the whole succession matter.

Law of succession expresses will to keep the continuance of proprietary rights and respect to the will of the deceased. Regarding this, Law of succession plays an important role in our legal order and its regulation should be clear, precise and supertemtoral.

Contemporary legal regulation of succession law is too brief, containing only 41 sections, and involves indefinite and vague legal terms, which raises the need to be interpreted by adjudication. This situation definitely does not contribute to legal certainty.

Law of succession, or precisely its particular institutions in the civil Code, shall be at such demanded level that it sets out a clear legal situation after the decease of a testator. There should be no space for disputes over the legal status and thus prevent the inheritors from the unwelcomed disputes over the heritage.

New, more precise and extensive legal regulation of Law of succession is essential and newly suggested Civil Code more or less fulfills aforementioned requirements. The new concept of Law of succession contents 222 sections and thus deals with matters that were deducted, defined or explained by adjudication.

Seznam klíčových slov

Dědické právo

Law of succession

Testamentární dědická posloupnost

Testimonial succession

Závěť

Testament

Použité zdroje

Knižní literatura

1. Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001. Zákony s poznámkami*. Praha: C.H.Beck, 2001. ISBN 80-7119-590-9.
2. Fiala, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-182-X.
3. Holub, R. a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957.
4. Holub, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek 1*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, 2003. ISBN 80-7201-406-4.
5. Jehlička, J., Švestka, J., Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 6. vydání, Praha: C.H.Beck, 2001. ISBN 80-7179-339-6.
6. Klosse, A. *Úvod do československého práva soukromého. Právo manželské, rodinné, zástavní, vlastnické a dědické*. Praha: Jan Svátek, 1927.
7. Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-128-5.
8. Krčmář, J. *Právo občanské v. Právo dědické. III. doplněné vydání*. Praha: Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“, 1937.
9. Kučera, R. *Dědictví*. Praha: Linde Praha, 2001. ISBN 80-7201-271-1.
10. Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2007. ISBN 978-80-7201-674-7.
11. Rouček, F., Sedláček J. a okruh spolupracovníků. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a*

v *Podkarpatské Rusi. Díl III. Svazek I.* Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936. ASPI, 2002. ISBN 80-85963-61-2.

12. Schelleová, I. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1659-3.
13. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-108-6.
14. Tilsch, E. *Dědické právo rakouské se stanovisky srovnávací vědy právní*. Autorizované vydání. Praha: Všehrd, 1904.

Časopisecká literatura

1. Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, str. 98, 100, 103.
2. Jeřábková, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy, *Právní forum*, 2005, č. 9, str. 355.
3. Karhanová, M. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě, *Právní rozhledy*, 2007, č. 5, str. 157.
4. Kawulok, J. Vydědění – právní úprava a praxe, *AD NOTAM*, 1999, č. 4, str. 73-74.
5. Knapp, V. Poznámky o fideikomisární substituci, *AD NOTAM*, 1995, č. 5, str. 113.
6. Kouba, V. Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva, *AD NOTAM*, 2000, č. 4, str. 73.
7. Mrzena E. Dědění ve čtvrté dědické skupině, *AD NOTAM*, 2000, č. 1, str. 7.
8. Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet, *AD NOTAM*, 1997, č. 1, str. 8-10.

9. Pěcha, F. K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv, *AD NOTAM*, 2001, č. 1, str. 19.
10. Šešina, M. Diskuze o návrhu nového občanského zákoníku II., *AD NOTAM*, 2005, č. 5, str. 168.
11. Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, *AD NOTAM*, 2004, č. 2, str. 46-47.
12. Šubrtová, J. Důvody vydědění, *AD NOTAM*, 1999, č. 4, str. 99.
13. Tichá, J. Několik poznámek k návrhu občanského zákoníku – III.části, *AD NOTAM*, 2006, č. 1, str. 17.
14. Uxa, R. Poznámky k relativní neplatnosti závěti, *AD NOTAM*, 2000, č. 5, str. 101-102.
15. Wawerka, K. Jaké dědické právo? *AD NOTAM*, 2004, č. 2, str. 40.

Judikatura

1. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 30. června 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88* [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].
2. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 2. srpna 1991, sp. zn. 4 Cz 56/91* [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].
3. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 17. května 2001, sp. zn. 21 Cdo 3028/2000*, [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].

4. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 29. listopadu 2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=5627&searchstr=21+Cdo+372%2F2001>>.
5. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 19. prosince 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=5928&searchstr=30+Cdo+1975%2F2001>
6. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 19. prosince 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=10315&searchstr=30+Cdo+1143%2F2002>>.
7. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 7. března 2002, sp. zn. 21 Cdo 530/01, AD NOTAM*, 2006, č. 5, str. 161.
8. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 25. února 2003, sp. zn. 28 Cdo 361/2002* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=11504&searchstr=28+Cdo+361%2F2002>
9. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=16394&searchstr=30+Cdo+2214%2F2002>>.
10. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 4. května 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004, AD NOTAM*, 2005, č. 4, str. 149
11. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 27. dubna 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004, AD NOTAM*, 2005, č. 6, str. 210.
12. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 30 Cdo 2567/2004, AD NOTAM*, 2006, č. 4, s. 135.

13. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 24. října 2006, sp. zn. 21 Cdo 2203/2006* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=32531&searchstr=21+Cdo+2203%2F2006>.
14. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 25. dubna 2007, sp. zn. 21 Cdo 1859/2006* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 15. července 2008]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=35316&searchstr=21+Cdo+1859%2F2006>.
15. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 15. května 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006, *AD NOTAM*, 2008, č. 3, str. 105.
16. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 25. září 2007, sp. zn. 28 Cdo 3466/2006* [online]. Nejvyšší soud ČR, [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=37976&searchstr=Cdo+3466%2F2006>
17. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 20. března 2008, sp. zn. 21 Cdo 2968/2006, *AD NOTAM*, 2008, č. 5, str. 182.
18. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 31. března 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008, *AD NOTAM*, 2009, č. 5, str. 186.
19. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 2. ledna 1985, sp. zn. 11 Co 454/84* [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].
20. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 14. února 1994, č.j. 18 Co 218/93-32, *AD NOTAM*, 1995, č. 2, str. 47.
21. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. listopadu 1994, č.j. 24 Co 139/94-156, *AD NOTAM*, 1995, č. 3, str. 65.
22. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 22. května 1995, sp. zn. 18 Co 411/94, *AD NOTAM*, 1999, č. 5, str. 107.

23. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 28. června 1996, č.j. 24 Co 160/96-47* [Program]. ASPI pro Windows verze 10, aktualizace z 18. srpna 2008 [cit. 20. srpna 2008].
24. *Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 28. května 1997, sp. zn. 18 Co 14/97, AD NOTAM, 1999, č. 4, str. 84.*
25. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. června 1997, č.j. 24 Co 181/97-35, AD NOTAM, 1997, č. 5, str. 114.*
26. *Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 17. října 1997, sp. zn. 18 Co 171/97, AD NOTAM, 1998, č. 2, str. 42.*
27. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. prosince 1997, č.j. 24 Co 315/97-82, AD NOTAM, 1998, č. 2, str. 45-46.*
28. *Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 13. listopadu 1998, č.j. 18 Co 310/98, AD NOTAM, 1999, č. 5, str. 106.*
29. *Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 26. července 1999, sp. zn. 18 Co 385/98, AD NOTAM, 2000, č. 3, str. 66.*
30. *Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, ze dne 6. srpna 1999, sp. zn. 18 Co 397/98, AD NOTAM, 2000, č. 2, str. 43.*
31. *Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 12. února 2001, sp. zn. 12 Co 248/2000, AD NOTAM, 2001, č. 3, str. 65.*
32. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 28. února 2001, č.j. 24 Co 51/2001-133, AD NOTAM, 2001, č. 3, str. 60-61.*
33. *Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové, ze dne 15. ledna 2002, sp. zn. 26 Co 131/2001, AD NOTAM, 2002, č. 6, str. 142.*
34. *Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 31. května 2002, č.j. 24 Co 98/2002-94, AD NOTAM, 2003, č. 5, str. 118-119.*

35. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, ze dne 30. prosince 2002, č.j. 24 Co 297/2002-127, *AD NOTAM*, 2003, č. 2, str. 41.
36. Rozhodnutí Městského soudu v Brně, ze dne 30. září 1996, č.j. 24 Co 184/96-87, *AD NOTAM*, 1997, č. 3, str. 65.

Internetové zdroje

1. *Návrh občanského zákoníku (Část první až čtvrtá) – návrh pracovní komise*
[online]. Justice, [cit. 15. února 2008]. Dostupné na
<<http://portal.justice.cz/ms/soubor.aspx?id=16313>>.

Přílohy

Příloha A – vzor holografní závěti

Příloha B – vzor obecné allografní závěti

Testament

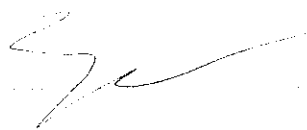
Ja podepsaný: rolník iis. ve Staré
Bělé tímto pro případ své smrti, prost všeho donucení
nebo omylu, tota poslední poručení:

Jediným svým dědicem veškerého svého jmění jež
po mě zůstane, ustanovuji svého nezletilého syna

Pro případ, že bych měl další manželské děti
bude tento dědic povinen vyplatiti jim na hotovosti tu část
mé zítě pozůstalosti zjištěné inventúrou a soudním odha-
dem, kolik při dělení pozůstalosti té počtem mých všech man-
želských dětí na ně připadne. Zanechávám 3 děti, vyplatí se oněm
dvěma mladším po třetině mé zítě pozůstalosti a po

Toto je moje poslední vůle, kterou jsem vlastnoručně
psal a podepsal.

v Moravské Ostravě, dne 19. července 1938

T e s t a m e n t .

S Bohem začni každé dílo : Ve jménu Otce i Syna i Ducha
Svatého - Amen .

Já vlastnoručně podepsaná _____ ,
nar _____ , činím tímto svou poslední vůli při plném a jasném
vědomí a bez jakéhokoliv cizího nátlaku a vlivu.

Až Bůh Všemohoucí mě k sobě povolá a zemřu, chci, aby můj
majetek, který po mě zůstane byl rozdělen takto :

1./ Můj domek číslo popisné _____ / vedle starého vodovodu za
zahradou / a hosp. budovu, zapsaný v pozemkové knize pod knihovní
vložkou _____ , v katastrální obci Radvanice u Mor.Ostravy odkazují
mému synovci po moji sestře _____ Činím
tak z vděčnosti za pomoc, kterou mi na stáří poskytoval a podporoval
mě penězi, protože jsem byla bez pense.

2./ Veškerý maj nábytek a ostatní věci a zařízení, které je
v mém bytě č.p. _____ v Radvanicích, odkazují rovněž svému synovci
_____ vi.

3./ Hotové peníze a vklady na spořitelní knížce v Mor.Ostravě,
pod heslem " _____ ", pokud po mě někdy zůstanou a ne-
spotřebuji je všechny za mého života, odkazují jej rovněž mému
synovci _____

4./ Kupyby uvezeny dědic zemřel než bude pozůstalost projednána,
přechází právo na jeho děti.

5./ Výlohy s pohřbem budou vyrovnány z pozůstalých hotových
peněz, odkázané _____ vi. Toto je vše moje poslední vůle.

V Radvanicích, dne 22.června 1951.

n

y

jako svědek poslední vůle.

*jako svědek poslední
vůle*

*jako svědek poslední
vůle*